

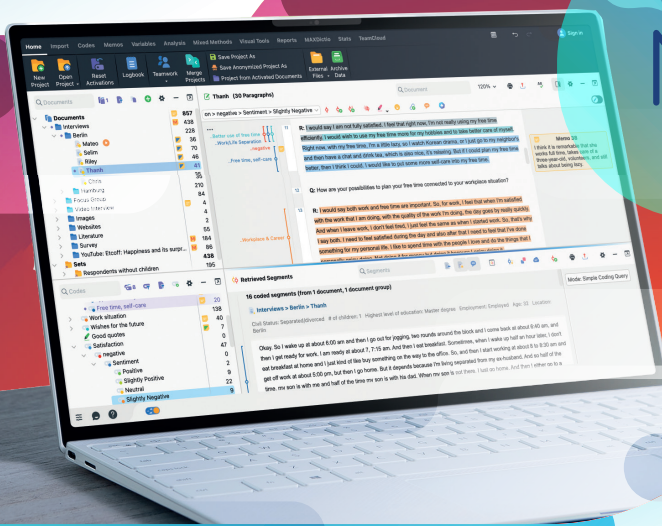
Қазақстан Республикасының
Президенті жанындағы
Қазақстанның стратегиялық
зерттеулер институты

Sociology
Forum
Almaty • 2026

ДЕРЕКТЕРДЕН ИНСАЙТТАРҒА: МАХQDA-ДА САПАЛЫҚ ДЕРЕКТЕРДІ ТАЛДАУ

ОТ ДАННЫХ К ИНСАЙТАМ: КАЧЕСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ В МАХQDA

MAXQDA

ӘОЖ 303.71-027.21:004.9
КБЖ 32.973.26-018.2
Н18

Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы Қазақстанның стратегиялық зерттеулер институтының Ғылыми кеңесі тарапынан баспаға ұсынылды

Рецензенттер:

Э. С. Отар, Отбасылық және гендерлік саясатты зерттеу орталығының директоры
А.Т. Забирова, әлеуметтану ғылымдарының докторы, профессор,
ҚР Президенті жанындағы ҚСЗИ бас ғылыми қызметкері

Авторлар ұжымы:

Жанар Нақыпбаева, Салтанат Ермаханова, Гүлназ Қасымова

Деректерден инсайттарға: MAXQDA-да сапалық деректерді талдау.
Әдістемелік құрал. – Астана: ҚР Президенті жанындағы Қазақстанның стратегиялық зерттеулер институты, 2026. – 120 бет.

ISBN 978-601-7476-37-3

«Деректерден инсайттарға: MAXQDA-да сапалық деректерді талдау» атты әдістемелік құрал сапалық деректермен жұмыс істеуге арналған жүйелі әрі практикалық қолданбалы құрал болып табылады. Ол материалмен негізгі танысу мен оның толыққанды аналитикалық түсінігі арасындағы кеңінен таралған алшақтықты жоюға бағытталған. Еңбектің басты назарында тек құралдың (MAXQDA) өзі ғана емес, сонымен қатар мағыналарды құрылымдау процесі ретінде талдау логикасы да қарастырылады.

Әдістемелік құралда деректерді өңдеуге дайындау, кодтау, категорияларды құрастыру және интерпретациялау секілді деректермен жұмыс істеудің негізгі кезеңдері бірізді түрде қарастырылады. Сапалық талдаудың өзегі ретінде кодтауға ерекше назар аударылып, мағыналық бірліктер мен олардың арасындағы байланыстарды анықтауға басымдық беріледі.

MAXQDA тек техникалық құрал ретінде емес, ойлауды ұйымдастыру және талдаудың ашықтығын арттыру құралы ретінде ұсынылған. Бағдарламаның интерфейсінің негізгі элементтері, деректермен жұмыс істеу қағидаттары, сондай-ақ нәтижелерді визуализациялау мен ұсыну мүмкіндіктері осы жұмыс аясында талданады.

Әдістемелік құрал әлеуметтанушыларға, аналитиктерге және қолданбалы зерттеулер саласындағы мамандарға бағытталған. Қолжетімді теорияның, практикалық құралдардың және нақты кейстерді талдаудың үйлесімі арқылы оқырман сапалық талдаудың базалық негіздерін меңгеріп, сапалы зерттеулер жүргізуге қажетті жүйелі білім ала алады.

ISBN 978-601-7476-37-3

9|786017|476373|

ӘОЖ 303.71-027.21:004.9
КБЖ 32.973.26-018.2
Н18

© ҚР Президенті жанындағы ҚСЗИ, 2026

МАЗМҰНЫ

АЛҒЫ СӨЗ	4
КІРІСПЕ	5
1. ҚАЗІРГІ ӘЛЕУМЕТТАНУДАҒЫ САПАЛЫҚ ӘДІСТЕР: ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ КОНТЕКСТ	7
1.1. ЖЕТЕКШІ ӘЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ЖУРНАЛДАРДЫҢ ЖАРИЯЛАНЫМДАРЫНДАҒЫ САПАЛЫҚ ӘДІСТЕР: SCOPUS ДЕРЕКТЕРІ (2021-2025)	7
1.2. ҚАЗІРГІ ӘЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ САПАЛЫҚ ӘДІСТЕРДІҢ ҚҰРЫЛЫМЫ	8
1.3. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ӘЛЕУМЕТТАНУДАҒЫ САПАЛЫҚ ӘДІСТЕР	9
1.4. САПАЛЫҚ ӘДІСНАМАНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	11
1.5. САПАЛЫҚ ДЕРЕКТЕРДІ КОМПЬЮТЕРЛІК ТАЛДАУ ҚҰРАЛДАРЫ (CAQDAS)	13
2. САНДАРДАН ТЫС: САПАЛЫҚ ТАЛДАУ ҚАЛАЙ ЖҰМЫС ІСТЕЙДІ?	14
2.1. ДАУЫСҚА АЙНАЛҒАН ДЕРЕКТЕР: САПАЛЫҚ ТӘСІЛДІҢ МӘНІ НЕДЕ?	14
2.2. ЕКІ ЗЕРТТЕУ ТӘСІЛІ: САНДЫҚ VS САПАЛЫҚ	17
3. МАХҚДА: ДЕРЕКТЕРДІ ТАЛДАУҒА АРНАЛҒАН ПРАКТИКАЛЫҚ ГАЙД	26
3.1. МАХҚДА БАҒДАРЛАМАСЫН ОРНАТУ ЖӘНЕ АКТИВАЦИЯ ЖАСАУ	27
3.2. МАХҚДА БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ИНТЕРФЕЙСІМЕН ТАНЫСУ	29
4. ДЕРЕКТЕРМЕН ЖҰМЫС: КОДТАУ ЖӘНЕ ТАЛДАУ	36
4.1. ДЕРЕКТЕРДІ КОДТАУ	36
4.2. ДЕРЕКТЕРДІ ВИЗУАЛИЗАЦИЯЛАУ ЖӘНЕ ТАЛДАУ	48
ҚОРЫТЫНДЫ ОРНЫНА	58
ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	59

АЛҒЫ СӨЗ

«Деректерден инсайттарға: МАХQDA-да сапалық деректерді талдау» әдістемелік құралы Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы Қазақстанның стратегиялық зерттеулер институтының әлеуметтанушылары тарапынан дайындалып, ҚСЗИ Нархоз университетімен бірлесіп ұйымдастырған «Цифрлық дәуірдегі әлеуметтанулық зерттеулер: трендтер мен сын-қатерлер» әлеуметтанушылар форумы (Алматы, 2026) аясында ұсынылды.

Әдістемелік құрал әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар саласындағы кең аудиторияға және бірнеше кәсіби топтарға бағытталған. Оларға сапалық талдау әдістерін үйреніп жүрген докторанттар, магистранттар және жас зерттеушілер; заманауи әдіснаманы түсінуді тереңдетуге ұмтылатын ғалымдар; сапалық тәсілдердің маңыздылығын мойындайтын қолданбалы зерттеулер саласындағы аналитиктер мен мамандар; сондай-ақ зерттеу құралдарын жүйелеуге және жаңартуға мүдделі пәндік сала сарапшылары жатады.

Бұл құрал әдіснамалық қатаңдық пен практикалық қолдануды біріктіретін сапалық талдауға құрылымдық бағытты ұсынады. Жұмыстың басты назарында – кодтау логикасы, деректерді түсіндіру принциптері және эмпирикалық материалдан аналитикалық тұжырымдарға өту. Әсіресе бұл жұмыста МАХQDA бағдарламасының деректерді жүйелеу, аналитикалық процестің ашықтығын арттыру және зерттеу шешімдерінің негізділігін қадағалауға мүмкіндік беретін құрал ретіндегі маңызы қарастырылады.

Материал оқырманның сандық және сапалық зерттеу логикасы арасындағы айырмашылықтарды түсінуінен бастап, деректермен нақты жұмыс істеудің техникаларын игеруіне дейінгі жолдан дәйекті түрде өтуіне мүмкіндік беретіндей етіп құрылған. Құрал тұжырымдамалық түсіндірмелерді, қадамдық нұсқауларды және практикалық мысалдарды біріктіреді, бұл оны оқу тәжірибесінде де, кәсіби аналитикалық тәжірибеде де қолдануға мүмкіндік береді.

Осылайша, нұсқаулық оқырманды тек сапалық талдау құралдарымен таныстырып қана қоймайды, сонымен қатар деректерге негізделген және түсіндірілетін инсайттарға дейінгі зерттеу процесі туралы жүйелі түсінікті қалыптастырады.

КІРІСПЕ

Қазіргі әлеуметтану қарқынды әдіснамалық жаңару кезеңін бастан кешіруде. Әлеуметтік процестердің күрделене түсуі, бірегейліктер мен мәдени контексттердің әралуандылығы тек статистикалық заңдылықтарды ғана емес, сонымен бірге адамдардың өз іс-әрекеттері мен әлеуметтік шындығын байланыстыратын терең мағыналарын түсінуге қабілетті құралдарды қажет етеді. Сұхбат, нарративтерді талдау, кейс-стади, дискурстық талдау және т.б. сияқты сапалық зерттеу әдістері осыған байланысты түбегейлі жаңа мәртебеге ие болуда.

Халықаралық контекст сапалық әдістердің әлеуметтанулық зерттеу мәдениетінің өзегіне берік енгенін көрсетеді. Ғылыми метрикалық талдау көрсеткендей¹, 2021-2025 жылдары Scopus деректер базасында индекстелген тоғыз жетекші әлеуметтану бағытындағы журналдарында жарияланған 2 262 мақаланың 865-і, яғни 38,2%-ы сапалық әдіске сүйенеді. Бұл көрсеткіш бүкіл кезең бойы тұрақты және әлемдік әлеуметтанудағы сапалық бағыттың құрылымдық тамырлануын көрсетеді.

Осыған ұқсас үрдіс қазақстандық әлеуметтануда да байқалады. 136 мақаладағы әдіснамалық маркерлерді талдау көрсеткендей, сапалық әдістердің бір түрі (сұхбат, фокус-топтар, кейс-стади, бақылау, биографиялық және нарративтік бағыттар) кем дегенде 56 мақалада (41,2%) ұсынылған, оның ішінде 30 жұмыс (22,1%) тек қана сапалы дизайнда жасалған, ал 26 мақала (19,1%) аралас зерттеулерге негізделген. Бұл отандық зерттеушілердің сапалы әдіснамаға деген қызығушылығының артып келе жатқанын және оның ұлттық әлеуметтанулық дискурста біртіндеп бекітілгенін көрсетеді.

Сонымен қатар, Қазақстанның зерттеу практикасына сапалық әдістерді енгізу бірқатар жүйелі шектеулермен қатар жүреді, олардың ішінде сапалы зерттеулердің әдіснамалық мәдениетін дамытудың жеткіліксіз деңгейі, орыс тілді және қазақ тілді оқу ресурстарының шектеулі саны, сондай-ақ сапалы деректерді талдауға арналған мамандандырылған бағдарламалық жасақтамамен (CAQDAS) жұмыс істеудің тәжірибелік дағдыларының тапшылығы бар. Әдістемелік құрал

¹ Талдау Scopus базасынан жасалған жүктемеге негізделеді: оған 2021–2025 жылдар аралығындағы 9 журналдан алынған мақалалар (article) мен шолулық мақалалар (review) кіреді. Деректерді жүктеу және оларға жүгіну күні – 2026 жыл, мамыр. Жалпы саны 2262 мақала жүктелді. Сапалық әдістерді қолданатын мақалаларды анықтау үшін көпдеңгейлі алгоритм пайдаланылды: «Аннотация», «Авторлық кілт сөздер» және «Атауы» өрістерінде 31 терминологиялық маркер бойынша автоматты іздеу жүргізілді.

осы әдіснамалық және қолданбалы тапшылықтарды ішінара толтыруға бағытталған.

Бұл нұсқаулықтың негізгі тақырыбы – MAXQDA бағдарламасы – сапалық және аралас деректерді компьютерлендірілген талдаудың біршама кең таралған құралдарының бірі болып табылады. Осы бағдарламаны таңдау оның кең аналитикалық мүмкіндіктерімен, сондай-ақ кирилл әліпбиіндегі мәтіндермен жұмыс істеуді қолдауымен негізделеді, бұл Қазақстандағы зерттеу тәжірибесі үшін айрықша маңызды.

Оқу құралының мақсаты – MAXQDA мүмкіндіктері туралы жүйелі білімді қалыптастыру және әлеуметтанулық зерттеу міндеттеріне қатысты сапалық деректерді талдаудың тұрақты практикалық дағдыларын дамыту болып табылады.

1. ҚАЗІРГІ ӘЛЕУМЕТТАНУДАҒЫ САПАЛЫҚ ӘДІСТЕР: ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ КОНТЕКСТ

1.1 ЖЕТЕКШІ ӘЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ЖУРНАЛДАРДЫҢ ЖАРИЯЛАНЫМДАРЫНДАҒЫ САПАЛЫҚ ӘДІСТЕР: SCOPUS ДЕРЕКТЕРІ (2021-2025)

Әлеуметтанушылар өз зерттеулері барысында сапалық әдістерді қаншалықты жиі қолданады? Бұл сұраққа жауап беру үшін American Journal of Sociology, American Sociological Review, British Journal of Sociology, Social Forces, Sociological Methods and Research, Sociological Theory, Sociology, Sociology of Education, Work, Employment and Society секілді Scopus деректер базасында индекстелген тоғыз жетекші халықаралық әлеуметтану бағытындағы журналдарында 2021-2025 жылдары жарияланған 2 262 мақалаға ғылыми метрикалық талдау жүргізілді. Дәл осы басылымдарды таңдаудың себебі – олардың тұрақты түрде жоғары рейтингтік орындарға ие болуы және әлеуметтанудағы әдіснамалық тәсілдер мен зерттеу тәжірибелерінің дамуына қосқан маңызды үлесіне байланысты.

Әрбір мақалада аңдатпалар мен түйінді сөздерге контент-талдау жасау арқылы сапалық әдістердің қолданылуы тіркелді. Нәтижелер 1-кестеде ұсынылған.

1-кесте. Scopus-та сапалық әдістер қолданған жарияланымдар динамикасы (2021-2025 жж.)

Жыл	Барлық мақалалар	Сапалық әдіс	Үлесі (%)
2021	425	168	39,5%
2022	416	161	38,7%
2023	456	165	36,2%
2024	439	172	39,2%
2025	526	199	37,8%

Дереккөз: Scopus деректері негізінде авторлар құрастырған.

Кестеден көрініп тұрғандай, барлық кезеңде сапалық әдістері бар жарияланымдардың үлесі тұрақты. Жиынтық көрсеткіш 38,2%-ды құрайды (2 262 мақаланың 865-і), бұл конъюнктуралық тенденцияны емес, әлемдік әлеуметтанудың өзегінде сапалы әдіснаманың тұрақты құрылымдық қатысуын көрсетеді.

Сонымен қатар, алынған деректер басылымдарға қарай әдіснамалық басымдықтарда айырмашылықтардың бар екенін көрсетуге мүмкіндік береді (2-кесте).

2-кесте. Журналдар бойынша сапалық әдістерді қолданған жарияланымдардың үлесі (Scopus, 2021-2025 жж.)

Журнал	Барлық мақалалар	Сапалық әдістер	Үлесі (%)
Sociology (BSA)	382	210	55,0%
Work, Employment and Society	374	179	47,9%
Sociological Theory	84	34	40,5%
American Sociological Review	198	76	38,4%
American Journal of Sociology	164	56	34,1%
British Journal of Sociology	324	108	33,3%
Sociological Methods & Research	306	98	32,0%
Sociology of Education	87	27	31,0%
Social Forces	343	77	22,4%
Барлығы	2 262	865	38,2%

Сапалық зерттеулердің ең үлкен үлесін Sociology (55%) және Work, Employment and Society (47,9%) журналдары, яғни әлеуметтік тәжірибелерді, бірегейліктерді және еңбек қатынастарын дәстүрлі түрде зерттеуге бағытталған басылымдар көрсетеді. Керісінше, Social Forces (22,4%) және Sociology of Education (31%) сандық және аралас тәсілдерге басымдық береді. Sociological Methods and Research мамандандырылған әдіснамалық журналы сапалық әдістерге бағытталған басылымдардың 32%-ын қамтиды, яғни сапалық зерттеу әдіснамасының мәселелері кәсіби әдіснамалық дискурс деңгейінде талқыланады.

1.2. ҚАЗІРГІ ӘЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ САПАЛЫҚ ӘДІСТЕРДІҢ ҚҰРЫЛЫМЫ

Сапалық әдістерге негізделген 865 жарияланымды талдау қазіргі әлеуметтанудың құралдарын егжей-тегжейлі сипаттауға мүмкіндік береді (3-кесте). Бір зерттеу аясында бірнеше әдістер жиі біріктірілетіндіктен, көрсеткіштердің жалпы саны жарияланымдар санынан асып түседі.

3-кесте. Басылымдардағы сапалық әдістерді бөлу (Scopus, 2021-2025)

Әдіс / индикатор	Көрсеткіштер саны	Сапалықтан үлесі, %
Сұхбат (interview / in-depth)	532	61,5
Этнография (ethnograph / fieldwork / participant observ)	207	23,9
Нарративтік әдіс (narrative / life history)	108	12,5
Кейс-стади (case study / case stud)	84	9,7
Жалпы сапалық талдау (qualitative)	225	26
Мұрағат әдісі (Мұрағат)	20	2,3
Фокус-топтар (focus group)	23	2,7
Биографиялық әдіс	20	2,3%
Виньеткалар (vignette)	19	2,2%

**Бір мақалада бірнеше әдіс қолданылған болуы мүмкін*

Әр түрлі модификациядағы сұхбаттар (терең, жартылай құрылымды, нарративті) басым құрал болып табылады. Бұл әдіс 865 басылымның 532-сінде тіркелген (61,5%). Этнографиялық әдістер, соның ішінде далалық жұмыс және бақылауды қоса алғанда, екінші орында – 207 көрсеткіш (23,9%). Нарративтік әдіс пен өмір тарихы 108 көрсеткішті құрайды (12,5%).

Бір қызығы, 225 мақала (сапалы басылымдардың 26%) нақты әдісті көрсетпестен «qualitative» жалпы ұғымын қолданады.

Мәтіндік талдау барлық сапалық басылымдардың жартысынан көбін қамтитын үш үлкен бағыттан тұрады, олар: «отбасы, сынып және өмірлік тәжірибе», «мәдени капитал және теория» және «еңбек, жыныс және жұмыспен қамту». Бұл, ең алдымен, аталған пәндік салалардың субъективті мағыналарды, күнделікті тәжірибелер мен тұлғааралық өзара әрекеттесулерді зерттеуді талап етуімен байланысты, ал мұндай құбылыстарды терең түсіну көбіне сапалық әдістер арқылы жүзеге асады.

1.3. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ӘЛЕУМЕТТАНУДАҒЫ САПАЛЫҚ ӘДІСТЕР

Жетекші халықаралық журналдардың жоғарыда келтірілген талдауы әлеуметтануда сапалық әдістерді қолданудың жаһандық контекстін көруге мүмкіндік береді. Алайда American Sociological

Review немесе Sociology (BSA) басылымдарына тән көрініс әлемдік әлеуметтанулық қауымдастықтың перифериясында міндетті түрде қайталанады дегенді білдірмейді. Бұл бөлім Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ЕҰУ хабаршысы (bulpedps.eni.kz) және одан 2025 жылы бөлініп шыққан мамандандырылған Gumilyov Journal of Sociology (socjournal.eni.kz) журналдарында 2021-2025 жылдары жарияланған 136 әлеуметтану бағытындағы мақалалардың әдіснамасын талдауға арналған. Журналдар негізгі жарияланым алаңдарының бірі болып табылады және ішінара қазақстандық әлеуметтануға тән әдіснамалық тенденцияларды көрсетеді.

136 мақаладағы әдіснамалық маркерлерді талдау қазақстандық әлеуметтану деректерді жинаудың сандық әдістеріне айқын бағдарланғанын көрсетеді. Ең көп таралған әдіс – сауалнама және әлеуметтанулық сұрау, 65 мақалада қолданылған (47,8%). Екінші позицияда – салыстырмалы әдіс (51 мақала; 37,5%), үшінші позицияда – статистикалық талдау (46 мақала; 33,8%). Қатаң мағынада сапалық әдістер, сұхбаттар, фокус-топтар, кейс-стади, бақылау, биографиялық және нарративтік әдістер 56 мақалада (41,2%) кем дегенде бір формада кездеседі. Сонымен қатар, сандық компоненттері жоқ тек сапалық дизайн 30 жұмыста (22,1%), ал аралас әдістер 26 еңбекте қолданылады (19,1%).

Осылайша, жетекші халықаралық журналдардан айырмашылығы, қазақстандық контексте сапалық әдістер көбінесе сандық әдістерге көмектес құрал ретінде қолданылады (4-кесте).

4-кесте. ЕҰУ журналындағы топ-10 әдіс (2021-2025)

Әдіс	Мақалалар саны	Үлесі (%)
Сауалнама / сұрау	65	47,8%
Салыстырмалы әдіс	51	37,5%
Статистикалық талдау	46	33,8%
Құжаттарды талдау	35	25,7%
Теориялық талдау / әдебиетке шолу	33	24,3%
Сұхбат	30	22,1%
Контент-анализ	17	12,5%
Бақылау	12	8,8%

Кейс-стади	12	8,8%
Фокус-топ	6	4,4%

**Бір мақала бір уақытта бірнеше әдіспен кодталуы мүмкін*

Сонымен қатар, соңғы бес жыл ішінде бір кейстің (Gumilyov Journal of Sociology) мысалында да сапалы әдістер талданған мақалалардың жартысынан көбінде (56 жұмыс) қолданылған, бұл зерттеушілердің осы стратегияға деген қызығушылығын көрсетеді. Алайда, таңдалған жұмыстардың 50%-ын талдау айтарлықтай олқылықты анықтады: іріктелген жұмыстардың 50%-ын талдау бірқатар мақалаларда сапалық деректерді өңдеу рәсімінің жеткілікті деңгейде егжей-тегжейлі сипатталмағанын көрсетті, бұл талдамалық процедураларды толық бағалау мүмкіндігін шектейді. Басқаша айтқанда, мәселе сапалық зерттеулердің қолданылмайтындығында емес, олармен жұмыс істеу кезінде әдіснамалық ашықтықтың жеткіліксіздігінде (деректерді өңдеуде қолданылған бағдарламаның сипаттамасы да, деректерді өңдеу және түсіндіру процедурасы да жоқ).

Осыны ескере отырып, МАХQDA бойынша әдістемелік құрал уақтылы және сұранысқа ие ресурс болып табылады. Ол зерттеушілерге сапалық деректерді жүйелеу, кодтау және түсіндіру үшін практикалық құралдар ұсынады және сол арқылы қазақстандық әлеуметтанудағы әдіснамалық ашықтық мәдениетін дамытуға үлес қоса алады.

1.4. САПАЛЫҚ ӘДІСНАМАНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Деректерді кешенді талдау қазақстандық әлеуметтанудағы сапалық әдіснаманың жай-күйін сипаттайтын кемінде төрт жүйелік мәселені анықтауға мүмкіндік береді.

Ең алдымен, CAQDAS-ты қолдану туралы ескертудің жоқтығы назар аудартады. Талданған 136 мақаланың ешқайсысында МАХQDA, NVivo, Atlas.ti немесе басқа CAQDAS-платформаларды тақырыпта, абстрактті немесе кілт сөздерде қолданылғаны айтылмайды. Сондықтан, басылымдарда ұсынылған сапалық талдау стандартталған кодтау процедураларынсыз және нәтижелерді тексеру мүмкіндігінсіз қолмен жүзеге асырылады деп болжанады.

Деректердің маңызды массивтерін қолмен кодтау тек көп еңбекті ғана қажет етпейді, сонымен қатар субъективтілік, кодтау шешімдерінің сәйкес келмеуі және аналитикалық процестің аудитінің мүмкін еместігі секілді мәселелерді тудырады. Алайда,

егер зерттеуші кодтау схемасын, аналитикалық мемуарларды жүргізіп, талдау процедурасын сипаттаса, қолмен талдау сапалы, қатаң және ашық болуы мүмкін екенін жоққа шығармайды.

Екінші маңызды мәселе – әдіс декларациясы мен оның нақты қолданылуы арасындағы алшақтық. Сапалық әдістерді қолдана отырып анықталған мақалалардың көп бөлігінде деректерді жинау мен өңдеудің нақты процедуралары сипатталмаған. «Сұхбат» немесе «бақылаулар» туралы айту көбінесе материалды іріктеу, хаттама немесе талдау әдісі туралы мәліметтермен бірге жүрмейді. Мұндай тәжірибе әдіснамалық мәдениеттің дамуын тежейді және халықаралық талаптарға сәйкес келмейтін институционалдық стандарттарды көрсетуі мүмкін.

Үшінші мәселе – қолданбалы тақырыптағы сапалық әдістердің шоғырлануы. Қазақстандық контекстегі сапалық әдістер негізінен әлеуметтік жұмысты, осал топтарды (АИТВ-позитивті, тұтқындар, мигранттар) және мәдени бірегейлікті зерттеуде қолданылады. Сонымен қатар, сапалық әдістер халықаралық журналдарда әдіснамалық өзекті құрайтын саяси процестер, әлеуметтік теңсіздік пен білім беру секілді, салаларды зерттеуде іс жүзінде жоқ. Саяси сезімтал тақырыптардағы терең сапалық әдістер шектеулі болып қалады.

Төртінші мәселе – әдістемелік әдебиетке қол жеткізудің тілдік кедергісі. Сапалы әдістер мен CAQDAS бағдарламалары бойынша негізгі нұсқаулықтар ағылшын және неміс тілдерінде жарияланған. Қазақстандық әлеуметтік зерттеулер контекстіне бейімделген қазақ және орыс тілді әдістемелік ресурстардың тапшылығы қазақстандық әлеуметтанушылардың дербес кәсіби даму мүмкіндіктерін айтарлықтай шектейді.

Осылайша, жарияланымдарды талдау қазақстандық әлеуметтанудың әдіснамалық өзгеріске ұшырағанын айтуға мүмкіндік береді. Сапалы және аралас зерттеулердің үлесі өсті. Сұхбат, деректі талдау және кейс-стади сапалы құралдардың тұрақты өзегін құрайды. Сапалық зерттеулердің пәндік өрісі әлеуметтік осалдық, этникалық бірегейлік және әлеуметтік жұмыстың кәсіби тәжірибелері төңірегінде шоғырланған. Алайда талданған мақалалардың жартысында сапалық деректерді талдауға арналған арнайы өңдеу бағдарламаларын қолдану тіркелмеген, бұл отандық әлеуметтанулық әдіснаманың негізгі олқылықтарының бірін айқындап, осы әдістемелік құралдың әзірлену қажеттілігін негіздейді.

1.5. САПАЛЫҚ ДЕРЕКТЕРДІ КОМПЬЮТЕРЛІК ТАЛДАУ ҚҰРАЛДАРЫ (CAQDAS)

Компьютерлік сапалық деректерді талдау (Computer-Assisted Qualitative data analysis software, CAQDAS) – сандық емес деректермен жұмыс істеу үшін құрылымдық аналитикалық ортаны құратын бағдарламалық шешімдер классы. CAQDAS бағдарламалары деректерді автоматты түрде «талдамайды». Олар деректерді сақтау, құрылымдау, кодтау және визуализациялау арқылы зерттеу кеңістігін ұйымдастырады. Ал мағыналық интерпретация зерттеушінің айрықша құзыреті болып қала береді.

CAQDAS-ты қолдану бірқатар әдіснамалық артықшылықтарды қамтамасыз етеді. Біріншіден, аналитикалық процестің ашықтығы: барлық кодтау шешімдері жазылады, уақыт белгілерімен белгіленеді және кейінірек тексеруге қол жетімді болады. Екіншіден, қайталау мүмкіндігі: басқа зерттеуші аналитикалық жолмен жүріп, алынған нәтижелерді тексере алады. Үшіншіден, масштабтау: CAQDAS үлкен деректер массивтерімен тиімді жұмыс істеуге мүмкіндік береді, бұл қолмен талдау кезінде мүмкін емес. Төртіншіден, әр түрлі типтегі деректерді (мәтіндер, аудио, видео, суреттер, сауалнама және әлеуметтік медиа деректері) интеграциялау бірыңғай жоба аясында талдануы мүмкін.

Ең көп қолданылатын үш платформа – MAXQDA (VERBI GmbH, Германия), NVivo (QSR International, Австралия/Ұлыбритания) және Atlas.ti (Scientific Software Development GmbH, Германия).

Осы жұмыста MAXQDA-ны негізгі құрал ретінде таңдау бірнеше себепке байланысты. MAXQDA-да толыққанды орыс тілді интерфейсі бар және кириллицадағы мәтіндермен – қазақ және орыс тілдерінде жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Сонымен бірге, бұл платформада мәтіндерді кодтауға, аудио және бейне жазбаларды, суреттер мен кестелік деректерді өңдеуге болады. Сонымен қатар, Smart Publisher функциясы әдістемелік тексеруді қамтамасыз ете отырып, басылыммен бірге толық кодтау хаттамасын экспорттауға мүмкіндік береді.

2. САНДАРДАН ТЫС: САПАЛЫҚ ТАЛДАУ ҚАЛАЙ ЖҰМЫС ІСТЕЙДІ?

Әлеуметтануда сапалық стратегия белсенді түрде бекітіле бастаған сәттен бастап кәсіби ортада (теоретиктер де, практиктер де) қай әдіс «ең жақсы» екендігі туралы пікірталас жалғасуда.

Бұл тарауда зерттеу стратегиясын таңдау жеке ыңғайлылық, қалау немесе академиялық сән мәселесі емес деген негізгі ұстаным көрсетілген. Әрине, ресурстық және уақытқа байланысты шектеулер жобаның дизайнына әсер етеді, бірақ олар оның мәндік іргетасына айналмауы керек. «Сапа» мен «сан» арасындағы таңдау ең алдымен **әдіснамалық логикамен** анықталатынын түсіну маңызды.

Осы әдіснамалық дауларға нақтылық енгізу және әдісті саналы түрде таңдау жолын ұсыну үшін осы тарауда екі негізгі мәселе қарастырылады:

1. Әлеуметтанудағы сапалық бағыттың мәні. Бұл бөлімде сапалық зерттеу стратегиясының мазмұны және оның әлеуметтанулық білім жүйесіндегі ерекшелігі ашылады;

2. Әдіснамалық диалог. Бұл бөлімде сандық және сапалық парадигмалардың негізгі айырмашылықтары қарастырылады.

2.1. ДАУЫСҚА АЙНАЛҒАН ДЕРЕКТЕР: САПАЛЫҚ ТӘСІЛДІҢ МӘНІ НЕДЕ?

Американдық әлеуметтанушы Л. Ньюман *әлеуметтік зерттеу әдістері: сандық және сапалық тәсілдер* жұмысында әдістемелік құрал авторларының «зерттеу дизайны мен стратегияны әзірлеу зерттеу процесінде басшылыққа алатындығы» туралы пікірлерін растайды. Зерттеуді жобалау және жүргізу стратегиясы оның негізінен сандық немесе сапалық болуына байланысты өзгереді (Neuman, 2014).

Әдебиеттерді талдау көрсеткендей, әлеуметтанудағы сандық стратегия ұзақ уақыт бойы тұрақты әдіснамалық тұрғыда қалыптасып, оқу және зерттеу әдебиеттерінде жан-жақты сипатталса, сапалық стратегия әлі де пікірталас нысаны болып қалып отыр. Бұл әсіресе «сапа» ұғымына және сапалық зерттеуді басқа зерттеу тәсілдерінен ажыратуға мүмкіндік беретін белгілерге қатысты. Дискуссиялар сапалық зерттеудің эпистемологиялық мәртебесі төңірегінде де, оның әдіснамалық шекаралары,

аналитикалық мүмкіндіктері мен ғылыми жарамдылық критерийлері төңірегінде де жүреді.

Осы бөлімнің аясында сапалық зерттеу жалпы эпистемиологиялық және философиялық-әдістемелік пікірталастардың призмасы арқылы қарастырылмайды. Керісінше, қолданбалы және аналитикалық деңгейге баса назар аударылады. Сапалық әдіснаманы әзірлеуге үлес қосқан зерттеушілердің, сондай-ақ олардың негізін қалаушылардың еңбектерінің негізінде сапалық зерттеудің қолданыстағы анықтамалары ұсынылады және оның негізгі мазмұндық сипаттамалары көрсетіледі.

Әлеуметтанудағы сапалық стратегия әлеуметтік шындықты тек өлшеуге, жіктеуге және кейіннен статистикалық салыстыруға қол жетімді сыртқы фактілер жиынтығынан ғана тұрмайтынын көрсетеді. Ол әлеуметтік қалыптасқан мағыналар, интерпретациялар мен тәжірибелер әлемі ретінде қарастырылады, оның аясында акторлар тек әрекет етіп қана қоймай, сонымен бірге жағдайды үнемі айқындап, өздерін басқалармен салыстырады және сол арқылы әлеуметтік тәртіптің өзіндік тінін қайта құрастырады (Denzin & Lincoln, 2005, 3 б.; Neuman, 2014). Тиісінше, зерттеу бағыты үлестірулер мен статистикалық байланыстарды бекітуден әлеуметтік өмірге қатысушылардың не болып жатқанын қалай түсінетінін, өзара әрекеттесуді ұйымдастыратынын және өз әрекеттеріне мән беретінін талдауға ауысады.

Сапалық стратегияның негізгі ұстанымы – әлеуметтік өмірді оның табиғи ағымы аясында зерттеуге бағдарлау. Әлеуметтік әрекет оқшауланған акт ретінде емес, нақты жағдайларда және жергілікті ұйымдастырылған тәртіп шеңберінде қалыптасатын ағымдағы өзара әрекеттесу элементі ретінде қарастырылады. Осы тұрғыда сапалық зерттеу күнделікті тәжірибелерді табиғи ортада талдауға бағытталған. Бұл әрекеттердің қатысушылар үшін мағынаға қалай ие болатынын, олардың өзара әрекеттесу барысында қалай үйлестірілетінін және әлеуметтік ұйымдасудың тұрақты формаларында қалай қайта өндірілетінін қадағалауға мүмкіндік береді (Hammersley & Atkinson, 2007; Whyte, 1993).

Тарихи тұрғыдан алғанда, мұндай ұстаным Чикаго дәстүрінде ең дәйекті дамуға ие болды, онда далалық жұмыс, бақылау, бейресми сұхбат және жеке құжаттарды жинау қаланы, көші-қонды, девиацияны және жергілікті қауымдастықтарды талдау тәсілдеріне айналды (Bulmer, 1984; Hammersley, 2003).

Теориялық тұрғыдан алғанда, сапалық стратегия әлеуметтік шындықты процессуалдық және өзара әрекеттесетін ұйымдасқан

тәртіп ретінде түсінуге негізделген. **Символдық интеракционизмде бұл** тезис іс-әрекетті интерпретациялық процесс ретінде түсіну арқылы көрінеді, онда мәндер аяқталған түрде өзара әрекеттесуден бұрын болмайды, бірақ әлеуметтік коммуникация барысында қалыптасады және өзгертіледі (Blumer, 1986).

Альфред Шюцтің шығармаларынан бастау алатын феноменологиялық дәстүр (Schutz және басқалары, 1972) сапалық тәсілді негіздеуде елеулі үлес қосты деуге болады. Ол «өмірлік әлем» құрылымдарына, яғни онсыз да түсінікті білімдер, типтендірулер мен «рецептер» жиынтығына назар аударған, яғни акторлар күнделікті өмірде дәл осы негіздерге сүйене отырып бағдарланады. Осы дәстүр тұрғысынан әлеуметтанушының міндеті әлеуметтік шындыққа сырттан енгізілген аналитикалық категорияларды таңу емес, керісінше, өзара әрекетке қатысушылардың өздері қолданатын тәжірибені реттеу тәсілдерін қайта құрастыру болып табылады.

Этнометодологияда әлеуметтік тәртіп сыртқы күш ретінде емес, күнделікті өмірдің қатысушыларының үздіксіз практикалық жетістігі ретінде қарастырылады. Зерттеудің негізгі назары «қатысушылардың әдістеріне» (members) бағытталған, яғни олар өз әрекеттері мен жағдайларды бақылауға түсінікті етеді («accountable») – бұл олардың күнделікті өзара әрекеттесу барысында байқалатын, бақыланатын, сипатталатын, баяндауға және талдауға келетін құбылыстар ретінде көрінуін білдіреді. Этнометодологиялық талдау практикалық әрекеттердің рефлексивті сипатына шоғырланып, әлеуметтік әлемнің қалай жүргізілетінін және жағдайлардың «ішінен» реттелген ретінде танылатынын зерттейді (Garfinkel, 1984). Осылайша, этнометодология бағыты шеңберінде зерттеу қызығушылығы сыртқы детерминанттарды іздеуден әлеуметтік әлем өндірілетін, сақталатын және реттелген ретінде танылатын локалды процедураларды талдауға ауысады. Бұл контекстегі әлеуметтік тәртіп сырттан берілген құрылым ретінде емес, өзара әрекеттесуге қатысушылардың өз әрекеттерін уақыттың әр сәтінде бір-біріне «түсіндірілетін» және түсінікті ететін үздіксіз практикалық жетістігі ретінде көрінеді.

Талдау көрсеткендей, қазіргі заманғы сапалық стратегия бірыңғай әдіс емес, бірнеше, ішкі дифференциацияланған зерттеу бағдарламасы. Н. Дензин мен И. Линкольнға сүйенсек (Denzin & Lincoln, 2005, 3 б.), сапалық зерттеудің кез келген анықтамасы тарихи контекстік екенін атап өту маңызды. Дегенмен, оның жалпы инвариантты анықтамасын ұсынуға болады: **сапалық зерттеу – бақылаушыны зерттелетін әлемге орналастыра-**

тын ситуациялық әрекет. Оған интерпретациялық тәжірибелер жиынтығы (далалық жазбалар, сұхбаттар, бақылаулар, аудио және бейне жазбалар, артефактілер) кіреді, бұл әлемді көзге көрінетін етеді және оны бірқатар репрезентацияларға айналдырады. Бұл деңгейде натуралистік тәсіл жүзеге асырылады: сапалық зерттеушілер табиғи ортадағы объектілерді зерттейді, құбылыстарды адамдар өздері беретін мағыналар тұрғысынан түсінуге немесе түсіндіруге тырысады. **Сапалық зерттеу кейс-стади (жекелеген жағдайларды зерттеу), жеке тәжірибе, интроспекция, өмірлік жол (биография), сұхбаттар, артефактілер, мәдени мәтіндер мен қызмет нәтижелері, сондай-ақ бақылау барысында алынған деректер, тарихи, интеракциялық және визуалды мәтіндер сияқты әртүрлі эмпирикалық материалдарды жинау мен пайдалануды әдіснамалық тұрғыдан негізделген түрде қамтиды, яғни индивидтердің өміріндегі күнделікті және проблемалық жағдайлар мен мағыналарды сипаттайтын барлық деректерді қамтиды.**

2.2. ЕКІ ЗЕРТТЕУ ТӘСІЛІ: САНДЫҚ VS САПАЛЫҚ

Қазіргі әлеуметтанулық тәжірибеде сандық және сапалық стратегияларды таңдау тек құралдарды техникалық таңдау ғана емес, сонымен қатар негізгі эпистемиологиялық шешім болып табылады. У.Флик атап өткендей (Flick, 2014, 90 б.), сапалық және сандық зерттеулерді сәйкес келмейтін қарама-қайшылықтар ретінде қарастыруға болмайды. Екі бағыт эмпирикалық деректерді жүйелі түрде жинауға және әлеуметтік өмірді түсіндіру үшін заңдылықтарды іздеуге тырысады.

Дегенмен, олар түбегейлі әртүрлі зерттеу «тілдеріне» және әлеуметтік шындықтың табиғаты туралы болжамдарға сүйенеді.

Осылайша, **әр стратегияның келесі әдіснамалық ерекшеліктері** белгілі бір оқиғаны (немесе сұрақты) зерттеудің оңтайлы тәсілін анықтауға мүмкіндік береді:

– **онтологиялық сипаты.** А. Бриман (2016) бұл айырмашылық тек техникалық қана емес, сонымен қатар онтологиялық сипатта екенін атап көрсетеді: сандық тәсіл позитивистік эпистемологияға, ал сапалық – конструктивистік және интерпретациялық сипатқа ие (Bryman, 2012, 32–35 б.);

– **зерттеу сұрағы.** Дж.Кресвеллдің (2009) ойынша, тәсілдер арасындағы таңдау көбінесе зерттеу сұрағының табиғатымен анықталады: сандық сұрақтар айнымалыларды өлшеуге және

салыстыруға, ал сапалық сұрақтар процестер мен мағыналарды түсінуге бағытталған (Creswell, 2009). Сондай-ақ, бұл туралы Л.Ньюманның басқа пікірі бар, оған сәйкес сандық зерттеу деректерді жинау мен талдаудан бұрын егжей-тегжейлі жоспарлануы керек. Мұнда «барлық айнымалыларды дәл анықтайтын және өлшейтін, репрезентативті іріктемені таңдайтын, деректерді жинайтын және статистикалық талдау жүргізетін логикалық қатаң дизайнды қалай жасауға болады?» деген сұрақ маңызды (Neuman, 2014, 165 б.).

Сапалы зерттеу үшін әртүрлі деректерге толығымен еніп, деректерді жинау процесінде жаңа идеяларға ашық болу керек. Бұл жерде қойылатын сұрақ – «әлеуметтік өмірдің байлығын, оның құрылымдық сипаты мен динамикалық қозғалысының мәнін қалай барынша дәл жеткізуге болады?» (Neuman, 2014, 165 б.);

– **зерттеу кезеңдері.** Л. Ньюманның ойынша (2014), зерттеу жүргізу үшін әлеуметтанушы әдетте бірнеше өзара байланысты кезеңдерден өтеді: тақырыпты таңдау, оны зерттеу сұрағына дейін тарылту, дизайнды құру, деректерді жинау, талдау, нәтижелерді түсіндіру және кәсіби қауымдастыққа қорытынды ұсыну (Neuman, 2014, 17 б.). Алайда, автор атап өткендей, сандық және сапалық жұмыста бір зерттеу циклі әртүрлі ұйымдастырылған. Олардың алдын-ала жоспарлау дәрежесі, теория мен мәліметтер арасындағы байланыс сипаты, сондай-ақ сұрақтан қорытындыға қозғалыс логикасы әртүрлі.

5-кесте. Зерттеу кезеңдері

Сандық стратегия	Сапалық стратегия
Тақырыпты таңдау. Бұл зерттеудің жалпы бағыты да, сондай-ақ кәсіби немесе жеке қызығушылықты білдіретін сұрақ та болуы мүмкін. Тақырыптар кеңінен құрылады. Мысалы, ажырасудың салдары, құқық бұзушылықтың себептері, үйсіздіктің әсері немесе элиталардың бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалану тәсілі.	Зерттеушінің рефлексиясы және контекст. Әлеуметтік зерттеушілер, сандық дәстүрдегідей, тақырыпты таңдаудан бастайды, бірақ бұл кезең өзін-өзі бағалаумен және тақырыпты әлеуметтік-тарихи контекстке орналастырумен қатар жүреді. Көптеген сапалық зерттеушілер өздеріне қызықты немесе маңызды болып көрінетін тақырыпты анықтау барысында жеке наным-сенімдерге, биографиялық тәжірибеге немесе өзекті қоғамдық мәселелерге сүйенеді.

Зерттеу сұрағына фокус. Тақырыпты нақты зерттеу сұрағына дейін тарылту қажет, оған бір зерттеу аясында жауап алуға болады. Бұл көбінесе ғылыми әдебиеттерге жүгінуді және әлеуметтік теорияға сүйенетін гипотезаларды талап етеді. Мысалы, кең тақырып, құқық бұзушылық мінез-құлқының себептері белгілі бір зерттеу сұрағына айналады: жасөспірімдер – Шығыс Азиядан келген иммигранттар, шыққан елінің мәдениетімен берік байланысты сақтаған және жаңа қоғамда ассимиляциядан өтпеген, бастапқы мәдениетімен байланысы әлсіз және үлкен дәрежеде ассимиляцияланғандармен салыстырғанда делинквентті әрекеттерді жиі жасайтындар бейім ба? Бастапқы кең тақырыптың (делинквенттілік себептері) қалай бағытталғанына назар аудару керек: белгілі бір фактор (ассимиляция дәрежесі) және белгілі бір топ (Шығыс Азиядан келген ер иммигрант жасөспірімдер) ерекшеленеді.	Позицияны (перспективаны) әзірлеу. Сапалық зерттеушілер теориялық және философиялық парадигма туралы ойлана алады немесе өз зерттеулерін басқа зерттеушілермен жалғасып жатқан пікірталастар аясында орналастыра алады. Тақырыпты тарылтудың орнына, бұл көптеген ықтимал сұрақтарды қамтуы мүмкін бағытты таңдауды білдіреді.
Зерттеу дизайнын құрылады. Зерттеу сұрағы анықталғаннан кейін зерттеудің өзін жобалау қажет. Дизайнды әзірлеу бірқатар шешімдер қабылдауды қамтиды: қандай жағдай түрін немесе модельді таңдау керек, сәйкес айнымалыларды қалай өлшеу керек және қандай зерттеу әдістерін қолдану керек (мысалы, сауалнама, эксперимент). Бұл кезеңде шешім қабылдау теориялық негіздерге де сүйенеді.	Зерттеуді әзірлеу және деректерді жинау, талдау және түсіндіру. Сандық зерттеулер сияқты, сапалық әдіснамада жұмыс істейтін зерттеуші зерттеу дизайнын жасайды, деректерді жинайды, талдайды және түсіндіреді. Алайда, сандық зерттеулерге қарағанда, сапалық зерттеуші деректерді бір уақытта жинауға, талдауға және түсіндіруге бейім. Бұл бірнеше рет әр кезеңге қайта айналып келу және кезеңдер арасындағы ауысуларды қамтитын икемді процесс. Көбінесе зерттеуші бар теорияны қолданып немесе тексеріп қана қоймай, жаңасын қалыптастырады. Деректерді түсіндіру кезеңінде сапалық зерттеуші жаңа тұжырымдамалар мен теориялық түсіндірулер ұсынады.

Деректерді жинау. Зерттеу дизайнын егжей-тегжейлі әзірлегеннен кейін, әдетте сандық түрде берілген ақпаратты мұқият жазып, тексеру қажет. Әрі қарай, деректер компьютерлік өңдеуге жарамды форматқа аударылуы керек, егер олар бастапқыда осы түрде ұсынылмаса.	
Деректерді талдау. Бұл кезең, әдетте, диаграммаларды, кестелерді, графиктерді құру және статистикалық көрсеткіштерді есептеу мақсатында сандық деректерді өңдеуге арналған арнайы бағдарламалық жасақтаманы қолдануды қамтиды. Осылайша алынған материалдар деректердің қысылған және көрнекі көрінісі болып табылады.	
Деректерді түсіндіру. Диаграммаларды, кестелерді құрып, статистикалық көрсеткіштерді есептегеннен кейін олардың семантикалық мәнін анықтау қажет. Зерттеу сұрағына жауап беру үшін алынған нәтижелер талданады, пәндік саланы білуге және теориялық тәсілдерге сүйеніледі. Бұл ретте деректердің баламалы интерпретациялары ескеріледі, алдыңғы зерттеулердің нәтижелерімен салыстыру жүргізіледі және алынған нәтижелердің неғұрлым кең қорытындылары мен салдары тұжырымдалады.	
Ғылыми қауымды ақпараттандыру. Осы кезеңде зерттеу туралы есеп белгіленген форматта ресімделеді, онда зерттеудің өзі де, оның нәтижелері де сипатталады.	Басқаларға хабарлау. Бұл екі тәсілге де тән, бірақ мұнда да нәтижелерді ұсыну стилі таңдалған әдістемеге байланысты.

Л.Ньюман еңбегі бойынша құрастырылған (Neuman, 2014, 17–19 бб.)

А. Бриман (2016) «сандық зерттеуде теория эмпирикалық жұмыстан бұрын пайда болады және гипотезаларды тұжырымдау үшін негіз болады, ал сапалық тұрғыдан теория көбінесе зерттеу барысында, индуктивті түрде, мәліметтерден туындайды» деп бұл бақылауды толықтырады (Bryman, 2012, 27 б.).

Осы жерден тағы бір маңызды кезең туындайды. Ол – **операциянализация және тұжырымдамалық кезең**. У. Флик (2009)

және А.Марвасти (2004) көрсеткендей, сапалық стратегияның әдіснамалық ерекшелігі, зерттеу категориялары эмпирикалық жұмыс басталғанға дейін толық анықталуы мүмкін деген алғышарттан бас тартуға байланысты. Әрекет, бірегейлік, нормалар мен тәжірибелер категориялары контекстік өзгергіштікке ие, сондықтан алдын-ала операциялық емес, аналитикалық қайта құруды қажет етеді (Flick & Flick, 2011; Marvasti, 2004, 11 б.). Осыдан далалық алаңға ашықтыққа деген көзқарас туындайды, яғни зерттеуші материалға дайын түсіндірме схемасын енгізбеуге тырысады, бірақ қатысушылардың өздері қолданатын айырмашылықтарды анықтауға тырысады;

– **зерттеу процесінің принциптері және әлеуметтік өмір туралы болжамдар.** Зерттеудің сапалық және сандық принциптері әртүрлі акцентпен «зерттеу тілдерін» тудырады. Сандық зерттеуде позитивистік зерттеу дәстүрі мен айнымалылар мен гипотезалар тілі көбірек қолданылады. Сапалық зерттеуде – интерпретациялық немесе сыни әлеуметтік ғылым принциптеріне, «жағдайлар мен контексттер» тіліне және мәдени мағыналарға сүйенеді (Bryman, 2012; Neuman, 2014). Бұл айырмашылықтарды түсінуге Denzin & Lincoln (2011) маңызды үлес қосты: олардың пікірінше, сапалық зерттеу бір әдіс емес, «құрастырмалы» термин болып табылады. Ол құбылыстарды табиғи жағдайда түсінуге деген ұмтылыспен біріктірілген интерпретация мен репрезентация тәжірибесінің алуан түрлілігін қамтиды (Denzin & Lincoln, 2005, 3 б.). Осыдан маңызды ереже шығады: классикалық интерпретативті сапалық талдауда сандық көрсеткіштер интерпретацияның негізгі тірегі болып саналмайды. «Пайыздар», «статистикалық көрсеткіш» немесе «үлестік қатынас» сияқты сөздерді қолдану әдістемелік қате болып саналуы мүмкін. Себебі сапалы әдістер жаппай емес, мағынаның тереңдігімен жұмыс істейді. Сандық талдау «ең жоғары деңгейді» немесе қайталау жиілігін іздейтін жерде, сапалық тәсіл тәжірибенің даралығы мен маңыздылығына бағытталған. Мұндай жобалардағы іріктеме аз болғандықтан, кез келген пайыздар математикалық мағынадан айырылады. Математикалық терминдердің орнына сапалы талдауда арнайы интерпретациялық аппарат қолданылады. Зерттеуші талдау процесін баса көрсететін «құбылыс байқалады немесе жазылады», «мағыналар ақпарат берушілердің жауаптарында байқалады», «дискурста белгілі бір көзқарастар бар» сияқты тұжырымдарды қолдануы керек. Мұндай тіл әлеуметтік құбылысты жеңілдетіп жіберуден сақтап, оны бүкіл күрделілігі мен көпқырлылығы аясында сипаттауға мүмкіндік береді, ал бұл сапалық тәсілдің басты мақсаты болып табылады;

– **зерттеу әдістері.** Джон Кресвелл (2009) зерттеу стратегияларының әдістемелік ерекшеліктерін көрсететін кестені ұсынады. Оның пікірінше, сандық әдістерге эксперименттік дизайн және эксперименттік емес дизайн жатады. Соңғысына нәтижелерді іріктемеден бүкіл популяцияға жалпылау мақсатында сауалнама немесе құрылымданған сұхбат арқылы деректер жинауға негізделген кросс-секциялық (бір мезеттік) және лонгитюдтік (ұзақ мерзімді) зерттеулер кіреді. Ал сапалық әдістерге нарративтік, феноменологиялық, этнографиялық зерттеулер, негізделген теорияға (grounded theory) сүйенетін зерттеулер және кейс-стади жатады. (Creswell, 2009, 29–30 б.).

6-кесте. Зерттеу әдістері

Сандық әдістер (Quantitative)	Сапалық әдістер (Qualitative)	Аралас әдістер (аралас әдістер)
Эксперименттік дизайн	Нарративтік зерттеу	Дәйекті (Sequential)
Эксперименттік емес дизайн (мысалы, сауалнамалар)	Феноменология	Параллель / Біріктірілген (Concurrent)
	Этнография	Трансформациялық (Transformative)
	Негізделген теорияға негізделген зерттеулер (Grounded theory)	
	Кейс-стади (нақты жағдайды зерттеу)	

Creswell бойынша құрастырылған (Creswell, 2009)

– **сапалық зерттеулердегі іріктеу процедурасы** көбінесе мақсатты деп аталады (Theoretical or purposive sampling). Оған сәйкес іріктеу процесін қатаң әдіснамалық талаптар емес, жобаның теориялық мақсаты анықтайды (Marvasti, 2004, 9 б.). Кейбір жағдайларда, мысалы, девиантты немесе қол жетімділігі қиын топтарды зерттеу кезінде кездейсоқ іріктеме жасау тиімсіз болуы мүмкін, сондықтан мақсатты іріктеу жалғыз тиімді тәсіл ретінде қалады.

Marvasti «Qualitative Research in Sociology» кітабынан дәйексөз (2004: 9):

Зерттеуді жүргізудің алғашқы кезеңдерінің бірі қатысушыларды немесе респонденттерді іріктеу болып табылады. Сандық зерттеушілер үшін статистикалық талдаудың алғышарттары респонденттерді кездейсоқ.

таңдауды талап етеді. Бұл процесс іріктеу деп аталады және белгілі бір популяциядан таңдалған адамдар немесе нысандар іріктемені құрайды.

Статистикалық талдаудың тағы бір талабы – іріктеу үлкен және репрезентативті болуы керек. Бұл кішігірім іріктемелер орынсыз нәтижелер немесе қателіктер ықтималдығын арттыратындығына негізделген.

Сапалы зерттеулерде, керісінше, «зерттеуге кім кіреді?» деген сұрақ техникалық талаптармен емес, теориялық ойлармен анықталады. Сапалы зерттеулердегі іріктеу процедуралары кейде мақсатты (purposive) деп аталады, яғни іріктеу процесі қатаң әдіснамалық талаптардан гөрі жобаның теориялық мақсатымен анықталады. Сонымен қатар, кейбір жағдайларда, мысалы, есірткі сатушыларды зерттеу кезінде, кездейсоқ іріктеу іс жүзінде мүмкін емес және мақсатты іріктеу жалғыз мүмкін нұсқа болуы мүмкін.

– **деректердің табиғаты.** Л. Ньюманға сәйкес (Neuman, 2014, 168 б.) «жұмсақ» деректер (яғни сөздер, сөйлемдер, фотосуреттер, символдар) сандық тәсілдерден өзгеше сапалық зерттеу стратегиялары мен деректерді жинау әдістерін білдіреді. Ал «қатаң» деректер (сандар түрінде ұсынылатын) үшін сандық тәсілдер қолданылады. Мұндай айырмашылықтар сандық зерттеу құралдарын сапалы зерттеуге жарамсыз немесе маңызды емес етіп көрсетуі мүмкін және керісінше.

7-кесте. Сандық және сапалық тәсілдердің салыстырмалы сипаттамасы

Салыстыру критерийі	Сандық стратегия	Сапалық стратегия
Эпистемология және онтология	Позитивистік эпистемология: әлеуметтік әлем объективті және өлшенеді	Конструктивистік және интерпретациялық: шындық мағыналар мен контекст арқылы құралады
Мақсат және фокус	Айнымалыларды өлшеу, гипотезаларды салыстыру және тексеру	Процестерді, терең мағыналарды түсіну және теорияларды құру
Логика және теориямен байланыс	Дедуктивті: теория эмпирикалық жұмыстан бұрын пайда болады және болжамдар үшін негіз болады	Индуктивті: теория көбінесе зерттеу барысында мәліметтерден туындайды
Зерттеу «тілі»	Айнымалылар, гипотезалар, статистика және дәл өлшеу тілі	«Жағдайлар мен контексттер», мәдени мағыналар мен бейнелер тілі

Зерттеу дизайны	Логикалық қатаң дизайн, мәліметтер жинау басталғанға дейін егжей-тегжейлі жоспарланған	Икемді процесс: жинау, талдау және түсіндіру көбінесе бір уақытта жүреді
Іріктеу және таңдау	Кездейсоқ іріктеуге негізделген, үлкен, статистикалық репрезентативті	Жобаның теориялық мақсаттарына негізделген, шағын, мақсатты (purposive)
Құралдар жинағы	Стандартталған: сауалнамалар, эксперименттер, құрылымдық сұқбаттар	Ситуациялық: этнография, кейс-стади, нарративтік және феноменологиялық әдістер
Деректердің табиғаты	Сандық түрдегі «қатаң» деректер	«Жұмсақ» деректер: сөздер, сөйлемдер, фотосуреттер, таңбалар
Талдау және түсіндіру	Статистикалық талдау; гипотезаларды тексеру үшін кестелер мен диаграммаларды пайдалану	Тақырыптар мен жалпыламаларды шығару;
Контексттің рөлі	Жалпылама тұжырымдар жасау үшін бақыланады немесе бейтараптандырылады	Мағынаны қалыптастырады; тереңдігі, құрылымы және «далалық алаңға» ашықтығы маңызды

Авторлардың әдебиеттерді талдау негізінде әзірлеген жеке еңбегі

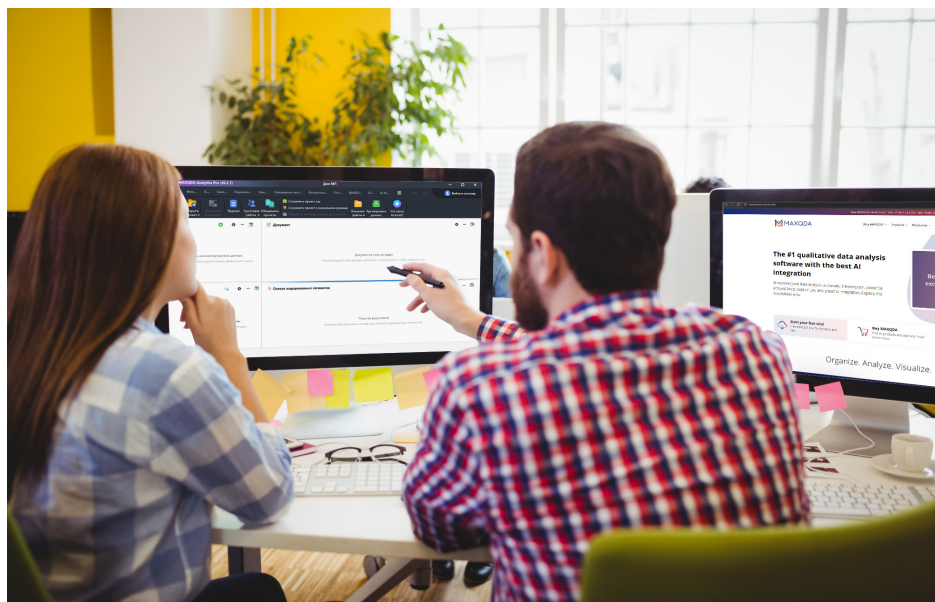
Осылайша, зерттеу стратегиясын таңдаудың қағидаларын қарастыруға арналған бөлімді қорытындылай келе, **зерттеу сұрағы, зерттелетін құбылыстың табиғаты және зерттеушінің онтологиялық жорамалдары** – әдіснамалық таңдаудың негізін құрайтын үш негізгі тірек деп айтуға болады. Зерттеудің тиісті дизайнын анықтау үшін екі стратегияның әдіснамалық ерекшеліктерін ескеру қажет.

Бұл жағдайда келесі тармақтарды түсіну және есте сақтау маңызды:

1. сапалық және сандық зерттеулерді сәйкес келмейтін қарама-қайшылықтар ретінде қарастыруға болмайды. Екі бағыт эмпирикалық деректерді жүйелі түрде жинауға және әлеуметтік өмірді түсіндіру үшін заңдылықтарды іздеуге тырысады (Flick, 2014, 90 б.; Marvasti, 2004, 13 б.);

2. сапалық және сандық тәсілдер арасындағы шекара бүгінде барған сайын айқын бола түсуде – заманауи әдіснама аралас әдістерді (mixed methods) күшті таным құралы ретінде қарастырады (Bryman, 2012; Creswell, 2009; Neuman, 2014). Дегенмен олардың арасындағы әдіснамалық шектеулерді нақты ажырату зерттеудің тұжырымдамалық дәлдігі мен әдіснамалық тұрғыдан дұрыс құрылуы үшін қажет басты негіз болып қала береді. Сондай-ақ, Л.Ньюман атап өткендей, олардың қосымша артықшылықтарына сүйене отырып, сандық және сапалық зерттеулердің ерекшеліктерін біріктіруге болатындығын түсіну маңызды. Аралас тәсілдердің артықшылықтары бар, бірақ ол күрделілік қосады және көп уақытты қажет етеді (Neuman, 2014).

3. Зерттеу әдісін таңдау «дұрыс пен бұрысты шешуге немесе шындық пен өтірікке» байланысты емес; оның орнына мақсат «мақсат пен міндетті шешуге қолайлы тәсілді таңдау» болуы керек. Бір зерттеуші айтқандай: «Осылайша, біз сөздер мен сандардың, немесе тіпті нақты және нақты емес деректердің арасынан қатаң таңдау жасау жағдайында емеспіз, керісінше, дәлдігі жоғары деректерден дәлдігі төмен деректерге дейінгі бір диапазон бар... Біздің шешімдеріміз нені сипаттауға тырысатынымыздың табиғатына, сипаттамаларымыздың ықтимал дәлдік деңгейіне, мақсаттарымызға және қолда бар ресурстарға байланысты болуы тиіс; бұл таңдау белгілі бір әдіснамалық парадигмаға, идеологиялық қалауға негізделмеуі керек» (Хаммерсли 1992, 163 б., кітаптан аударған Marvasti, (2004, 9 б.).

3. MAXQDA: ДЕРЕКТЕРДІ ТАЛДАУҒА АРНАЛҒАН ПРАКТИКАЛЫҚ ГАЙД

Классик-әлеуметтанушы Макс Вебердің атымен аталған MAXQDA бүгінде сапалы және аралас деректерді талдауға арналған ең жетілдірілген бағдарламалардың бірі болып саналады.

Өнімнің атауы «MAXQDA» неміс әлеуметтанушысы Макс Веберге сілтеме жасаудан басталып, QDA аббревиатурасымен аяқталады, бұл «деректерді сапалық талдау» дегенді білдіреді («VERBI Software | Qualitative Data Analysis Innovation since 1989», б. д.).

MAXQDA: : бағдарлама не үшін қажет?

– MAXQDA исапалық және аралас зерттеулер үшін қолданылады.

– Бағдарлама әртүрлі деректер түрлерін тиімді ұйымдастыруға, талдауға және визуализациялауға мүмкіндік береді, соның ішінде:

- сұхбат;
- сауалнамалар;
- құжаттар;
- кестелер;
- библиографиялық деректер;
- суреттер мен бейнематериалдар;
- веб-парақшалары.

Бағдарламаның мүмкіндіктерін тиімді пайдалану үшін зерттеуші үш негізгі бағытты игеруі керек:

біріншіден, аналитикалық процестің әдіснамалық негіздері мен логикасын түсіну маңызды;

екіншіден, деректерді кодтау, санаттау және құрылымдау тәжірибесін меңгеру қажет;

үшіншіден, зерттеуші бағдарламаның интерфейсін сенімді түрде қолданып, қандай функциялар мен құралдар қандай талдау түрлерін жүргізуге және нақты зерттеу мәселелерін шешуге ең қолайлы екенін түсінуі керек.

Бұл тарауда деректермен практикалық жұмыс және MAXQDA функционалдығымен байланысты соңғы екі аспектке назар

аударылады. Талдаудың әдіснамалық базасы екінші тарауда бағдарламамен жұмысты сенімді бастау үшін жеткілікті көлемде егжей-тегжейлі қарастырылды.

Сонымен, сапалы деректермен неден бастау керек?

Біріншісі – МАХQDA бағдарламалық жасақтамасын орнату керек;

Екіншісі – бағдарламаның интерфейсін игеру керек;

Үшіншісі – деректермен жұмыс (деректерді кодтауды үйрену);

Төртінші – деректерді экспорттау және визуализациялау;

Бесінші – деректерді талдау және түсіндіру.

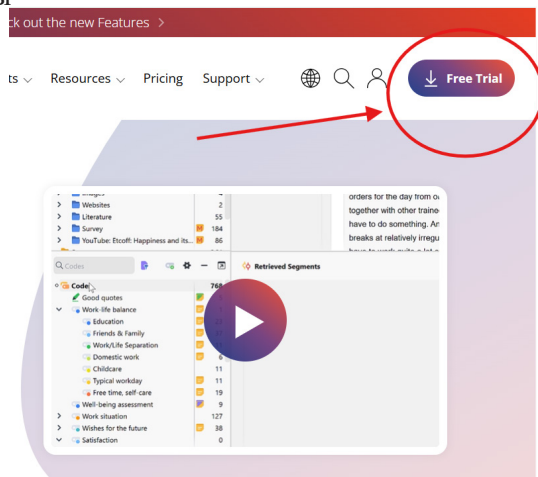
3.1. МАХQDA БАҒДАРЛАМАСЫН ОРНАТУ ЖӘНЕ АКТИВАЦИЯ ЖАСАУ

Бірінші қадам – МАХQDA бағдарламасын орнату. Бұл кезеңде бағдарламаның дұрыс орнатылғанына және еш қиындықсыз жұмыс істейтініне көз жеткізу маңызды.

Іс жүзінде «бағдарламаның ресми нұсқасын қайдан жүктеуге болады және тегін нұсқа бар ма?» деген сұрақтар жиі туындайды. Бұл, әсіресе, өз қаражатына толық лицензия сатып алу мүмкіндігі бола бермейтін жеке зерттеушілер үшін өте маңызды.

Егер бірінші сұрақ туралы айтатын болсақ, МАХQDA ресми нұсқасын әзірлеушінің веб-сайтынан жүктеуге болады: <https://www.maxqda.com/>. Сайтта Free Trial деп белгіленген терезе пайда болады, оны басу арқылы тіркеуге өтуге болады (1-сурет).

1-сурет. Бағдарламаны жүктеуге арналған МАХQDA сайтының ресми парақшасы

«Free Trial» батырмасын басқаннан кейін пайдаланушы тіркеу бетіне өтеді. Пайда болған терезеде электрондық пошта мекенжайын көрсетіп, «мен робот емеспін» деген тексеруден өтіп, «Start your free trial» батырмасын басу керек (2-сурет).

2-сурет. Тегін танысу кезеңін алу үшін тіркелу беті

What's Included in Your MAXQDA Free Trial

- ✓ Fully functional 14-day free trial – **no feature limitations**
- ✓ MAXQDA supports **all qualitative research approaches**
- ✓ Analyze all major data formats – text, audio, video, and more
- ✓ **AI assistant** and tools for faster, smarter qualitative analysis
- ✓ Includes 60 minutes of **free automated transcription**
- ✓ Get **free video tutorials** and beginner's guides

Start your free trial

Your trial will end automatically after 14 days and will not renew. There is no need for cancellation.

Email*

☐ Yes, I would like to receive the MAXQDA newsletter to learn about new features, products, promotions, or upcoming events.

☐ Я не робот

By submitting the form I accept the [Privacy Policy](#).

Start your free trial >

Сұрау жіберілгеннен кейін пайдаланушы көрсеткен электрондық пошта мекенжайына жеке активация коды және бағдарламаны жүктеу сілтемесі бар ақпараттық хат келеді (3-сурет).

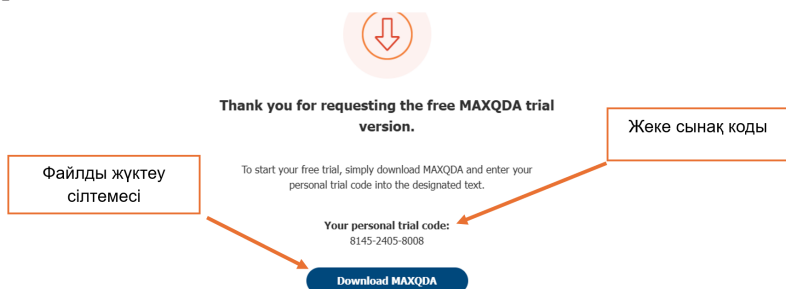
Орнату процесі келесі кезеңдерден тұрады:

1. *Кодты көшіру.* Хатта берілген жеке триал-кодты бағдарламаны алғаш іске қосқан кезде енгізу үшін сақтау қажет;

2. *Жүктеуге көшу.* Орнатушыны жүктеу үшін «Download MAXQDA» батырмасын басу керек, содан кейін қолданушы қайтадан әзірлеушінің ресми сайтына өтеді;

3. *Операциялық жүйені таңдау.* Ашылған парақшада қолданылатын құрылғының техникалық сипаттамаларына байланысты бағдарламалық жасақтаманың тиісті түрін (Windows немесе MAC үшін) таңдау керек.

3-сурет. Жеке коды және MAXQDA жүктеу сілтемесі бар электрондық хат

Жүктеу аяқталғаннан кейін орнату файлы (MAXQDA_Setup) қолданыстағы компьютердегі «Жүктеулер» жүйелік папкасына сақталады.

Орнатуды аяқтау үшін келесі әрекеттерді орындау қажет:

1. Орнатуды іске қосу. Жүктелген файлды іске қосып, бағдарламаны құрылғыға орнату бойынша бағдарлама өзі ұсынатын стандартты нұсқауларды орындау қажет;

2. Сынақ нұсқасын іске қосу. MAXQDA-ны бірінші рет іске қосқан кезде тиісті мәтін жолағына электрондық поштада көрсетілген жеке сынақ кодын енгізу қажет.

Айта кететіні, бағдарламаның әзірлеушілері оны қолдану үшін 14 күн мерзімге тегін мүмкіндік береді. Әзірлеушілер саясатына сәйкес, бір құрылғыдан/есептік жазбадан сынақ нұсқасын жүктеу үшін қайта тіркелу мүмкін болмайды.

3.2. MAXQDA БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ИНТЕРФЕЙСІМЕН ТАНЫСУ

Бағдарламаны сәтті орнатқаннан кейін оның интерфейсімен танысу керек. Бұл жұмыс кеңістігінің құрылымын түсіну, негізгі панельдердің қызметін, деректерді импорттау функцияларын және жоба ішінде еркін әрекет ету логикасын қамтиды. Бұл кезеңнің басты мақсаты – MAXQDA-да жұмыс принциптері туралы негізгі идеяны қалыптастыру.

Бағдарламаны бірінші рет іске қосқан соң (жұмыс үстеліндегі пайда болған бағдарлама арқылы) және сынақ кодын (немесе лицензиялық кодты) енгізгеннен кейін жұмысты бастау терезесі ашылады. Мұнда пайдаланушыға жоба файлдарымен жұмыс істеудің негізгі нұсқалары ұсынылады:

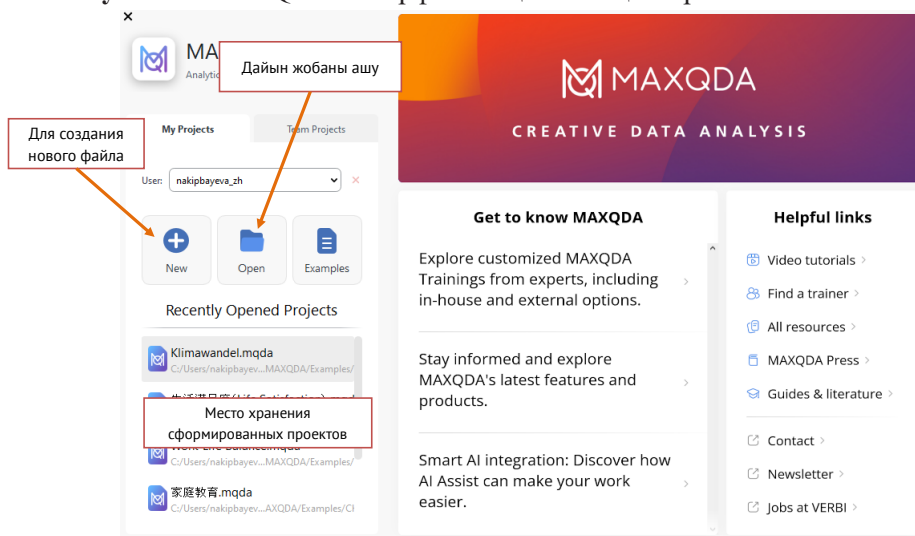
1. Жаңа жоба ашу. Егер пайдаланушы зерттеуді енді бастаса, жаңа жоба файлын ашу үшін «**New**» батырмасын (+ белгішесін) басу керек;

2. Қолданыстағы жобаны ашу. Егер бұрын жасалған жоба болса, «**Open**» батырмасын басып (қалта белгішесімен), оны компьютерде орналасқан жерден таңдау керек;

3. Мысалдарды қолдану. «**Examples**» батырмасы жұмыс құрылымымен танысу үшін демонстрациялық жобаларды ашуға мүмкіндік береді.

Негізгі басқару түймелерінің астында «**Recently opened projects**» блогы орналасқан. Онда пайдаланушы соңғы уақытта жұмыс істеген файлдардың тізімі көрсетіледі, бұл компьютердегі қажетті файлды іздемей-ақ үзілген сеансқа тез оралуға мүмкіндік береді.

Рисунок 4. MAXQDA интерфейсінің бастапқы терезесі

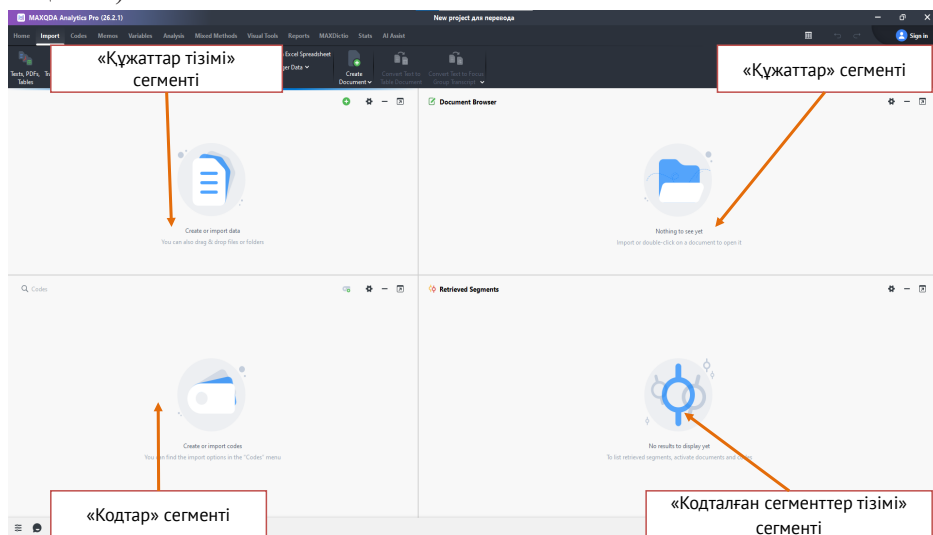
MAXQDA -да жұмысты бастау үшін пайдаланушыға жаңа жобаны ашу және сақтау ұсынылады. Осы кезде жоба файлын сақтау үшін жергілікті дискідегі дұрыс және ыңғайлы орынды (қалтаны) анықтау өте маңызды. Осы кезеңде деректерді сақтауды ұтымды ұйымдастыру – бұл бүкіл зерттеу барысында массивтің сақталуының және оған кедергісіз қол жеткізудің кепілі. Жоба файлын сәтті сақтағаннан кейін ғана бағдарламаның жұмыс ортасымен тікелей танысуға болады.

Жобаны қалыптастырғаннан немесе ашқаннан кейін экранда классикалық MAXQDA жұмыс интерфейсі пайда болады. Әдепкі

күйі бойынша, бұл үш немесе төрт негізгі сегменттерге бөлінген құрылымдық жұмыс кеңістігінен тұрады, олардың әрқайсысы деректерді сапалы талдау (кодтау, жүйелеу, визуализация) процесінде қатаң анықталған функцияны орындайды.

Стандартты іске қосу кезінде пайдаланушы әдетте бос тұрған төрт сегментті көреді (5-сурет).

5-сурет. MAXQDA бағдарламасының интерфейсі (бастапқы жұмыс кеңістігі)

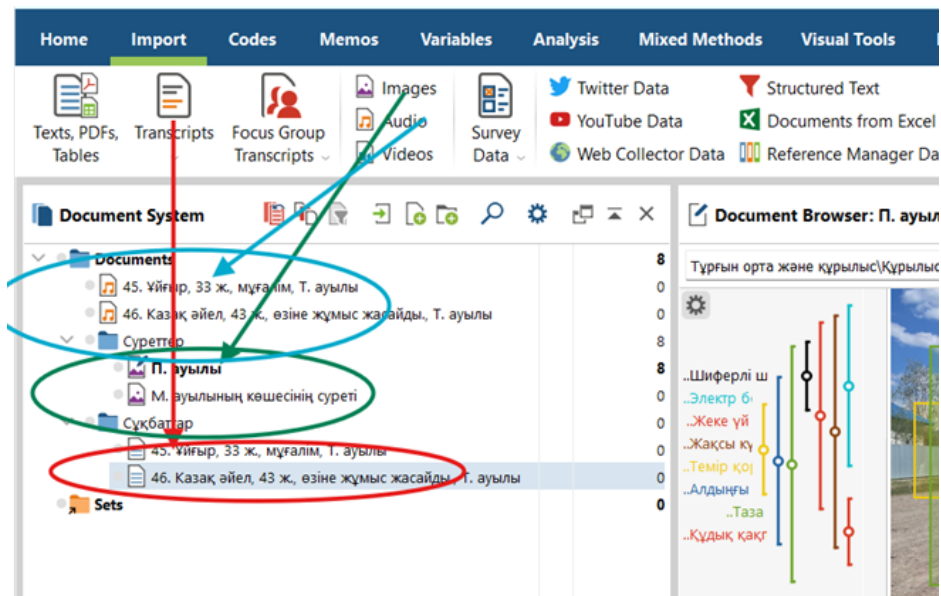

МАХQDA бағдарламасын меңгеруді оның классикалық төрт сегментті құрылымын түсінуден бастаған тиімді, өйткені ол жұмыс кеңістігінің негізін құрайды және сапалық талдаудың тұтас логикасын қамтамасыз етеді.

Экранның жоғарғы сол жақ бұрышында орналасқан бірінші негізгі сегмент – **құжаттар тізімі** терезесі. Бұл панель барлық эмпирикалық зерттеу материалдарын басқарудың орталық түйіні ретінде қызмет етеді. Мұнда пайдаланушы жүктеген барлық деректер жүйелі түрде көрсетіледі. МАХQDA бағдарламасының қазіргі функционалы кез келген ауқымдағы мультимедиялық жобалармен жұмыс істеуге және дереккөздердің кең спектрін талдауға мүмкіндік береді. Онда сұхбаттар мен фокус-топтар транскриптілерінен бастап аудио және бейнежазбаларға, графикалық материалдарға, PDF форматындағы құжаттарға, сондай-ақ веб-парақшалар мен импортталған медиаконтентке, соның ішінде YouTube материалдарына дейін жүктеуге болады.

Жобаны зерттеу материалымен толтыру үшін жоғарғы басқару тақтасында орналасқан мамандандырылған «**Import**» қойындысы қолданылады. Жүктеу процесі интуитивті түсінікті: зерттеуші берілген мәзірге өтіп, бастапқы файл пішіміне сәйкес келетін импорттау түрін таңдауы керек (6-сурет). Мысалы, егер фокус-топ немесе сұқбаттарды сапалық талдау жоспарланса, материалдар мәтіндік **транскрипт** (Transcripts) (құжаттар) түрінде немесе тікелей **аудио** (Audio) немесе **бейне жазбалар** (Video) түрінде жүктеледі. Визуалды құжаттар немесе далалық бақылау деректермен жұмыс істеу кезінде **суреттерді импорттау** (Images) опциясы таңдалады. Таңдауды растағаннан кейін жүктелген файлдар автоматты түрде құрылымдалады және **құжаттар тізімі** (Document system) терезесінде көрсетіледі, келесі кодтау және тұжырымдамалау кезеңі үшін сенімді негіз дайындалады.

6-сурет. Өртүрлі форматтағы деректерді импорттау бойынша Гайд (транскриптер, суреттер, аудиожазбалар)

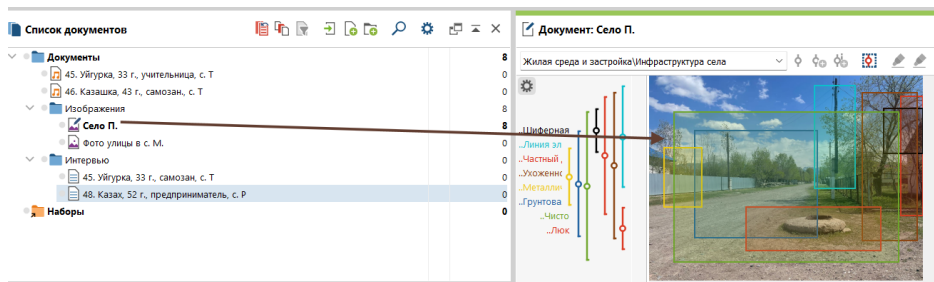

Жобаға файлдарды сәтті импорттағаннан кейін оларды **кодтауға** көшуге болады. Ол үшін екі негізгі жұмыс сегменті қолданылады: «**Кодтар**» (төменгі сол жақта) және «**Құжаттар**» (экранның оң жағында орналасқан құжат сегменті).

Құжат сегменті – мәтіндік, графикалық немесе мультимедиялық материалдарды тікелей талдауға арналған негізгі жұмыс аймағы.

Жұмысқа арналған файлды ашу үшін «Құжаттар тізімі» сегментіндегі керек файлдың үстіне екі рет басу жеткілікті. Осыдан кейін оның мазмұны құжат терезесінде пайда болады, онда пайдаланушы материалмен егжей-тегжейлі танысып, оны кодтауға кірісе алады.

7-сурет. «Құжат» сегменті

МАҢЫЗДЫ: жүктеу кезеңінде құжаттарды алдын-ала топтастыру оларды әрі қарай талдауды едәуір жеңілдетеді. Егер зерттеу әдіснамасы белгілі бір айнымалыларға сүйенсе (мысалы, «қала/ауыл» қоныстану түрі немесе информанттардың жасы), файлдарды дереу тиісті қалталарға немесе санаттарға бөлу керек.

Бұл тәсіл деректерді дұрыс түсіндіру үшін өте маңызды. Мысалы, ҚР Президенті жанындағы ҚСЗИ тапсырысы бойынша жүргізілген «Өмір жолының бастауы: мектеп болашақ бағыттардың қалыптасуына қалай әсер етеді?» зерттеуде құжаттар жиынтығы бастапқыда білім беру мекемелерінің түрлері бойынша НЗМ, БИЛ және мемлекеттік мектептер секілді үш топқа бөлінді. Құжаттарды дәл осылай бөлу далалық кезеңнің негізгі міндеті мектептердің осы санаттарындағы түлектердің өмірлік траекторияларын зерттедегі орнын түсінуге байланысты болды. Екінші маңызды критерий география болды: әр топтың ішінде құжаттар фокус-топтық пікірталастар өткізілген қалаларға қосымша бөлінді.

Деректерді топтастыру үшін жаңа құжат топтарын құру қарастырылған. Терезенің жоғарғы бұрышындағы «+» белгісі бар қалта белгішесін басу арқылы «1-топ» элементін ашуға болады. Болашақта стандартты атауды (1-топ) пайдаланушы кез келген басқа атаумен ауыстырады. 8-суретте деректерді топтастыру мысалдары берілген. Бастапқы «1-топ» және «2-топ» сияқты стандартты атаулар кейіннен «НЗМ», «БИЛ» және «мемлекеттік мектептер» сияқты құжат санаттарына өзгертілді.

8-сурет. Құжаттарды топтастыру мысалы

Documents	
Documents	462
НЗМ	178
Алматы НЗМ	73
Астана НЗМ	17
Шымкент НЗМ	88
БИЛ	121
Шымкент_БИЛ	56
Астана БИЛ	21
Алматы БИЛ	44
Мемлекеттік мектептер	162
Астана_Мем_мектептер	48
Шымкент_Мем_мектептер	49
Алматы Мем_мектептер	65
Sets	0

«Кодтар» сегменті деректерді талдау процесінде тікелей қалыптасатын және дамитын санаттардың (кодтардың) иерархиялық жүйесі. Кодтар зерттеуші тарапынан «Құжат» терезесінде эмпирикалық материалдармен жұмыс істеу барысында жасалады және бөлінген мағыналық фрагменттерді жүйелеуге қызмет етеді.

9-сурет. «Кодтар» сегменті

The screenshot displays the 'Code System' interface. On the left, a tree structure shows the hierarchy of codes, including 'Documents', 'Суреттер', 'Сұқбаттар', and 'Code System'. The 'Code System' section is expanded, showing various codes like 'Тұрғын орта және құрылыс', 'Ауылдың инфрақұрылымы', 'Алдыңғы көріністе топырақ жол', 'Электр беру желісі / бағаналар', 'Нысандардың жағдайы', 'Жақсы күтілген', 'Таза', 'Материалдар', 'Құдық қаптағы', 'Темір қоршау', 'Шиферлі шатыр', 'Құрылыс түрі', and 'Жеке үй'. The central part of the window shows a photograph of a residential area with several colored bounding boxes (yellow, green, red) overlaid on it. On the right, a list of 'Retrieved Segments' is visible, with the instruction 'Activate documents and codes to retrieve coded segments ...'.

Төртінші сегмент – «кодталған сегменттер тізімі». Кодталған сегменттер тізімі. терезесі белсенді кодтар мен құжаттар бойынша іріктеу нәтижелерін көрсетуге арналған. Ол таңдалған құжаттарда таңдалған кодтармен белгіленген барлық деректер бөліктерін (мәтіндік немесе графикалық) жинақтайды. Бұл зерттеушіге бір жұмыс кеңістігінде әртүрлі көздерден алынған

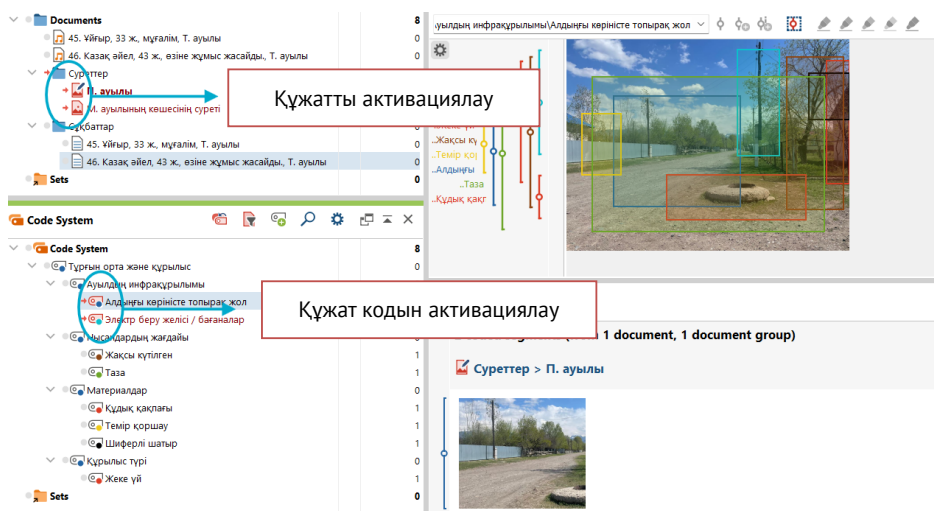
ақпараттың нақты сегменттерін жылдам сәйкестендіруге мүмкіндік береді.

Мысалы, 10-суретте екі құжатты («П.ауылы» және «М. Ауылының көшесінің суреті») және «Электр беру желісі/бағаналар» мен «Алдыңғы көріністе топырақ жол» кодтарын іске қосу (активация жасау) нәтижесі көрсетілген. Терезеде осы код қолданылған суреттердің үзінділері визуалды түрде көрсетілген. Бұл белгілі бір кодтың әртүрлі құжаттарда қалай көрінетінін нақты талдауға мүмкіндік береді.

МАҢЫЗДЫ: егер «Кодталған сегменттер тізімі» сегменті негізгі интерфейсте болмаса, оны төменгі құралдар тақтасындағы сәйкес батырма арқылы ашуға болады. Тікелей кодтау процесінде жұмыс кеңістігін оңтайландыру және негізгі «Құжат» терезесіне назар аудару үшін бұл терезені уақытша жауып тастау ұсынылады.

МАҢЫЗДЫ: құжатты немесе кодты белсендіру (активация) кодқа немесе құжатқа қарама-қарсы белгіні басу арқылы жүзеге асырылады.

10-сурет. Визуалды деректермен жұмыс істеу кезінде «Кодталған сегменттер тізімі» сегментінің интерфейсі

4. ДЕРЕКТЕРМЕН ЖҰМЫС: КОДТАУ ЖӘНЕ ТАЛДАУ

Интерфейспен және бағдарламаның төрт негізгі сегментімен танысқаннан кейін пайдаланушы негізгі аналитикалық процедураға – жиналған материалды кодтауға және санаттауға көшуі керек. Содан кейін – өңделген деректерді талдау бастай алады.

4.1. ДЕРЕКТЕРДІ КОДТАУ

Сапалық зерттеуде код көбіне сөз немесе қысқа тіркес болып келеді, ол вербалды немесе визуалды деректердің фрагментіне жинақтаушы, маңызды, мәндік және/немесе экспрессивті сипат беретін символдық белгі ретінде қолданылады. Деректер сұқбат транскриптітерін, бақылаушының далалық жазбаларын, күнделіктерді, құжаттарды, әдебиеттерді, артефактілерді, фотосуреттерді, бейнежазбаларды, веб-сайттарды, электрондық хат алмасуды және т.б. қамтуы мүмкін (Saldaña, 2009, 3 б.). Кодтау – бұл деректерді бөлетін, тұжырымдайтын және қайтадан жаңа тәсілдермен байланыстыратын операциялар. Бұл деректерден теориялар құрылатын орталық процесс (Страусс & Корбин, 2001, 49 б.).

Жоғарыда айтылғандай, MAXQDA функционалдығы тереңдетілген сұқбат транскриптітері мен фокус-топтардан бастап бақылау материалдарына, библиографиялық тізімдер мен бейне файлдарға дейін кең ауқымды деректермен жұмыс істеуге мүмкіндік береді. Дереккөз түріне қарамастан, барлық массивтер кодтау процедурасынан өтеді. Алайда нақты кодтау тәсілдерін таңдау кездейсоқ емес – ол зерттеуші ұстанатын әдіснамалық тәсілге тікелей байланысты. Мысалы, **негізделген теория (grounded theory)** шеңберінде талдау процесі ашық, осьтік және селективті кодтауды қатаң дәйекті қолдануды қамтиды.

Әдіснамалық қатаңдықтың қажеттілігіне сілтеме жасай отырып, Дж.Кресвелл **екі тәсілді салыстырады**. Бірінші жағдайда, зерттеуші белгілі бір теориялық шеңберді талап етпей, деректерді жалпы мәтіндік талдаумен шектеледі. Екінші сценарийде автор мамандандырылған тәсілді таңдайды (мысалы, нарративтік, феноменологиялық, негізделген теория, этнографиялық зерттеу, кейс-стади), ол бүкіл зерттеу үшін процедуралық негіз болады (Creswell, 2009, 70 б.).

Бұл әдістемелік құралда қазіргі заманғы сапалы зерттеулерде жиі кездесетін тәсілдер ретінде екі стратегия, **негізделген теория және тақырыптық талдау** қарастырылады (Braun&Clarke, 2006

оны тәуелсіз әдіс ретінде сипаттайды²). Сондай-ақ, Салданыя кітабының мысалында жалпы кодтау әдістері түсіндіріледі.

Негізделген теория – бұл сапалы зерттеудің дизайны, онда зерттеуші көптеген қатысушылардың көзқарастарына сүйене отырып, процестің, әрекеттің немесе өзара әрекеттесудің жалпы түсіндірмесін (теориясын) қалыптастырады (Creswell, 2009, 84 б.).

Негізделген теорияның аналитикалық процедуралары мыналар үшін жасалады:

(1) теорияны тексеріп қана қоймай, оны құру керек.

(2) Зерттеу процесіне «жақсы» ғылымға тән теория жасау үшін қажет қатандықты беру.

(3) Зерттеушінің зерттеуді бастағандағы алдын ала пайымдары мен жорамалдарын, сондай-ақ зерттеу барысында туындауы мүмкін ықтимал бұрмалауларды еңсеруіне көмектесу.

(4) Құнды, тығыз байланысқан және өзі бейнелейтін шынайылыққа тікелей жақын түсіндірмелік теорияны қалыптастыру үшін қажет негіздемені қамтамасыз ету, деректердің жинақтылығына қол жеткізу, сезімталдықты дамыту және тұтастандыру (Страусс & Корбин, 2001, 49–119 б.).

Негізделген теориядағы талдау кодтаудың үш негізгі түрінен тұрады. Олар: а) ашық кодтау; б) осьтік кодтау; в) таңдамалы кодтау (Страусс & Корбин, 2001, 49 б.).

Ашық кодтау – деректерді бөлшектеу, зерттеу, салыстыру, тұжырымдау және категориялардың аналитикалық процесі.

Бұл әдісті суреттеу үшін А. Страусс және Дж. Корбин қымбат мейрамхананың ас үйінде «қызыл көйлек киген әйелді» бақылаудың классикалық мысалын қолданады. Зерттеуші болжам жасаудың орнына: «мұнда не болып жатыр?» және «бұл адамның ұйымдағы рөлі қандай?» деген сұрақтар қояды.

Осы мысалдағы кодтау процесі келесі аналитикалық қадамдар арқылы жүзеге асырылады:

1. Концептуализация (құбылыстарға белгілер беру): зерттеуші нақты әрекеттер мен оқиғаларды оларды тұжырымдамалармен белгілеу арқылы түсіреді. Бастапқы кодтар пайда болады: «мұқият

² Мәтіндік талдау (Тематический анализ) кеңінен қолданылғанымен, оның нақты не екені және оны қалай жүргізу керектігі туралы ортақ, нақты келісім жоқ. Оны «брендингті әлсіз» әдіс ретінде қарастыруға болады: ол нарративтік талдау немесе негізделген теория сияқты өз атауы бар дербес әдіс ретінде дәл сол деңгейде орнықтаған. Осы тұрғыдан алғанда, зерттеушілер оны жиі нақты әдіс ретінде ашық көрсетпейді, дегенмен шын мәнінде талдаудың елеулі бөлігі табиғаты жағынан тақырыптық болып келеді деп айтуға болады. Кейде оны басқа атаулармен атайды (мысалы, дискурс-талдау немесе контент-талдау), ал кейде мүлде нақты әдіс ретінде көрсетпей, тек «деректер сапалық талдауға ұшырап, жиі қайталанатын тақырыптар анықталды» деп сипаттайды.

бақылау», «персоналдың жұмысын бақылау», «тағамдардың дайындығын бағалау», «жедел көмек көрсету». Бұл кезеңде олар сипаттамадан («әйел тұр» деген) маңызды құбылыстарды анықтауға көшеді.

2. Категориялау. Тұжырымдамаларды салыстыру және топтастыру негізінде зерттеуші абстракцияның жоғары деңгейіне көшеді. «Қызыл киімді мистикалық ханым» – «мейрамхананың тамақ оркестрі» әлеуметтанулық категориясына айналады (авторлар бұл талдау қозғалысына қажетті жұмыс атауы екенін атап көрсетеді). Категория жеке кодқа қарағанда көбірек түсіндірмелік күшке ие.

3. Қасиеттер мен өлшемдерді әзірлеу. Деректерді топтастыру арқылы категория мазмұнмен толықтырылады. Авторлар келесілерді бөліп көрсетеді:

1. қосалқы категориялар (қызмет параметрлері), мысалы, «өнімнің құндылығын анықтайтын жұмыс түрлері» және «жұмыс ағынын сақтау әрекеттері».

2. шарттар, мысалы, «тиімді оркестрлеу үшін қажет жеке қасиеттер мен дағдылар».

Осьтік кодтау: ашық кодтаудан кейін деректерді қайта біріктіріп, категориялар арасындағы байланыстарды орнатуға мүмкіндік беретін бірқатар рәсімдер. Бұл кодтау парадигмасын қолдану арқылы жүзеге асады, ол өзіне шарттарды, контекстті, әрекет/өзара әрекет ету стратегияларын және салдарларды қамтиды.

Ашық кодтау деректерді фракцияларға бөледі және кейбір категорияларды, олардың қасиеттерін және қасиеттердің орналасуын анықтауға мүмкіндік береді. Осьтік кодтау бұл деректерді жаңа тәсілдермен байланыстырады, категория мен оның субкатегориялары арасында байланысты орнатады.

Таңдамалы кодтау. Орталық категорияны таңдау процесі, оның барысында орталық категорияны басқа категориялармен жүйелі байланыстыру, осы байланыстарды валидациялау және одан әрі жетілдіру мен дамытуды талап ететін категориялармен толтыру жүреді.

Қарапайым сөзбен айтқанда, егер ашық кодтау мәтінді жүздеген ұсақ ұғымдарға «бөлшектесе» және осьтік кодтау оларды семантикалық блоктарға (категорияларға) топтастырса, онда таңдамалы кодтау оларды біртұтас, логикалық үйлесімді теорияға жинайды. Бұл кезеңде зерттеуші бір «ядролық» категорияны таңдайды және оның айналасында мәліметтермен байланысты растайтын бүкіл зерттеу архитектурасын құрады.

Тақырыптық талдау (тематический анализ) – бұл деректердегі заңдылықтарды (тақырыптарды) анықтау, талдау және сипаттау әдісі. Ол деректер жиынтығын егжей-тегжейлі ұйымдастырады және сипаттайды (Braun & Clarke, 2006, 78 б.).

В. Кларк және В. Браун (2006) Тақырыптық талдаудың екі негізгі тәсілін ажыратады: **индуктивті** («төменнен жоғары») және **теориялық немесе дедуктивті** («жоғарыдан төмен»). Олардың арасындағы негізгі айырмашылық мынада: индуктивті тәсілде нақты зерттеу сұрағы кодтау процесінде қалыптасады және нақтыланады, ал теориялық тәсілде кодтау басынан бастап алдын ала тұжырымдалған зерттеу сұрағына бағытталады.

Индуктивті тәсілмен тақырыптар деректерден тікелей қалыптасады: зерттеуші материалды алдын-ала белгіленген категорияларға немесе теориялық болжамдарға сүйенбей оқиды. Бұл жағдайда анықталған тақырыптар сұхбат немесе фокус-топтар барысында қатысушыларға қойылған нақты сұрақтармен нашар байланысты болуы мүмкін және зерттеушінің теориялық қызығушылығымен анықталмайды. Өз логикасы бойынша бұл тәсіл негізделген теорияға жақын: кодтау төменнен жоғарыға қарай жүреді, кішігірім кодтардан аналитикалық есептің негізін құрайтын үлкен категорияларға дейін. Сонымен қатар, авторлар толық теориялық бейтараптыққа қол жеткізу мүмкін емес екенін атап көрсетеді: зерттеушілер өздерінің гносеологиялық міндеттемелерінен толығымен босатыла алмайды және деректер ешқашан вакуумда кодталмайды.

Теориялық Тақырыптық талдау, әдетте, зерттеушінің белгілі бір саладағы теориялық немесе аналитикалық қызығушылығымен анықталады, сондықтан аналитик нақты анықтайды.

Айырмашылықтарға қарамастан, екі тәсіл де жалпы аналитикалық логикаға бағынады: алдымен деректер шағын код деңгейінде кодталады, содан кейін кодтар субкатегорияларға, ал кейін кеңірек тақырыптарға немесе категорияларға біріктіріледі. Дәл осы иерархиялық құрылым Тақырыптық талдауды материалдың қарапайым сипаттамасынан ерекшелендіреді және оған аналитикалық қатаңдық береді.

Мысалы, Кларк және В. Браун Тақырыптық талдау үшін келесі кезеңдерді ұсынады (Braun & Clarke, 2006, 87 б.):

8-кесте. Тақырыптық талдау кезеңдері

Кезең	Процестің сипаттамасы
1. Деректермен танысу	Деректерді транскрипциялау (қажет болған жағдайда), деректерді оқу және қайта оқу, бастапқы идеяларды жазу.
2. Бастапқы код-тарды құру	Деректер жиынтығы бойынша деректердің қызықты ерекшеліктерін жүйелі түрде кодтау; әр кодқа сәйкес келетін деректерді жинау.
3. Тақырыптарды іздеу	Кодтарды ықтимал тақырыптарға біріктіру; әрбір ықтимал тақырыпқа сәйкес келетін барлық деректерді жинау.
4. Тақырыптарды тексеру	Тақырыптардың кодталған фрагменттермен (1-деңгей) және барлық деректер жиынтығымен (2-деңгей) жұмыс істейтіндігін тексеру; тақырыптық «талдау картасын» құру.
5. Тақырыптарды анықтау және атау	Әр тақырыптың ерекшелігін және талдау арқылы қалыптасатын жалпы баяндауды нақтылау үшін жүргізілетін үздіксіз талдау; әр тақырыпқа нақты анықтамалар мен атаулар беру.
6. Есеп жазу	Талдаудың соңғы мүмкіндігі. Жарқын және сенімді фрагменттерді таңдау - мысалдар, таңдалған фрагменттерді түпкілікті талдау, талдауды зерттеу сұрағымен және әдебиеттермен байланыстыру; талдау туралы ғылыми есеп дайындау.

Braun & Clarke бойынша құрастырылған (2006, 87 б.)

Кодтауды құру логикасынан басқа, кодтаудың әртүрлі әдістері де бар. Мысалы, Салданья (Saldaña, 2009, 3–4 б.) өз кітабында кодтаудың көптеген түрлерін ажыратады. Оған сәйкес келесі негізгі ұғымдар мен тәсілдерді бөліп көрсетуге болады:

– **дескриптивтік (Descriptive Code) код** – дерек фрагментінің негізгі тақырыбын немесе пәндік саласын жинақтап сипаттайтын код.

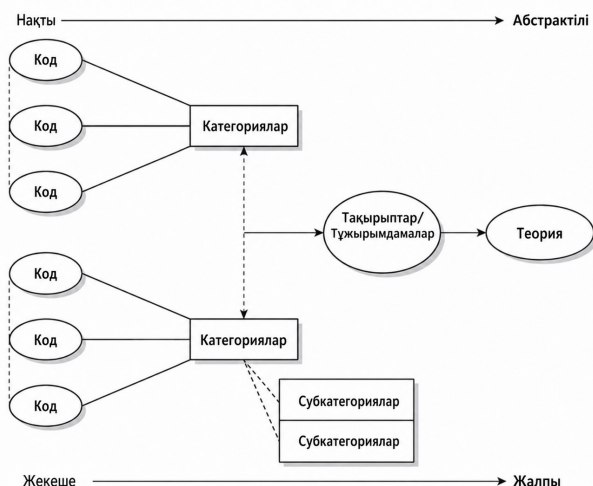
– **In vivo код (In vivo Code)** – зерттеу қатысушысының «жанды» сөзін қолданатын код (тырнақшаға алынған сөзбе-сөз дәйексөз).

– **бастапқы кодтау (Initial Coding)** – аналитикалық жұмыстың алғашқы кезеңі, ол ашық және индуктивті мағыналарды іздеу үдерісін білдіреді («ми шабуылы»), бұл кезеңде зерттеуші мәтін туралы алғашқы әсерлерін қалыптастырады.

Кодтау процесі, сәйкес Дж. Салданье (Saldaña, 2009, 12 б.), бұл «шикі» бақылауларды мағыналы ғылыми тұжырымдарға айнал-

дыру жолы. Ол кодтардан басталады (жеке фактілерге арналған сілтемелер), содан кейін олар үлкен категорияларға біріктіріледі. Салданыя түсіндіруінше «категорияларды өзара салыстыра бастағанда, біз күнделікті шынайылық деңгейінен «жоғары көтеріле» бастаймыз, терең мағыналарды (тақырыптар мен концепттерді) іздеуге өтеміз».

11-сурет. Сапалық зерттеу үшін кодтарды теорияға айналдырудың жеңілдетілген моделі

Салданыенің «*The Coding Manual for Qualitative Researchers*» кітабынан, 2009 ж

Сандық құралдардан (мысалы, SPSS) айырмашылығы, МАХQDA-да кодтау процесі автоматтандырылмаған және қолмен енгізуді қажет етеді. Егер SPSS-те зерттеуші дайын, ресімделген кодтармен жиі жұмыс жасаса (ашық сұрақтарды қоспағанда), онда МАХQDA - да кодтау терең аналитикалық фокусты қажет ететін икемді процесс болып табылады.

МАҢЫЗДЫ: Авторлар Кларк және В. Браунның (2006, 87-б.) «кодтау процесін бастамас бұрын деректермен мұқият және егжей-тегжейлі танысу қажет» деген пікірімен келіседі. Бұл барлық транскрипттерді оқуды, аудио жазбаларды тыңдауды (эмоциялар мен басқа да маңызды нюанстарды жазумен), бейне файлдар мен суреттерді қарап шығуды білдіреді. Мұндай терең танысу, біріншіден, материал туралы жалпы түсінік қалыптастыруға, екіншіден, деректерді теориялық негізбен салыстыруға мүмкіндік береді (теориялық кодтау қолданылған жағдайда).

Авторлардың жеке тәжірибесіне сәйкес деректермен алдын ала егжей-тегжейлі танысу кодтау қателерін болдырмайды және кодтар мен субкодардың сәйкес келмей қалу қаупін азайтады.

MAXQDA-да кодтау процесі, атап өткендей, екі негізгі құрылымдық элементтің өзара әрекеттесуі «Құжат» терезесі және «Кодтар» сегменттері арқылы жүзеге асырылады.

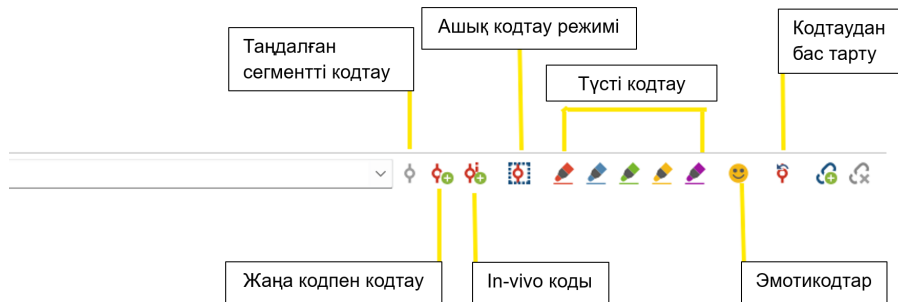
Деректерді кодтау процесі. Жұмысты бастау үшін «Құжаттар тізімі» терезесінде талдауға арналған файлды (Тақырыптық транскрипт немесе сурет) таңдап, оны екі рет басу арқылы ашу керек. Осыдан кейін файлдың мазмұны құжат терезесінде көрсетіледі. Кодтау процесінің өзі екі негізгі кезеңді қамтиды:

1. *Сегментті таңдау.* Мәтінде немесе суретте кодтауға арналған фрагментті таңдау қажет. Салданья әдістемесіне сәйкес (дескриптивті, In vivo немесе бастапқы кодтау) тәсілдерінің біреуін таңдауға болады (Saldaña, 2009);

2. *Кодты тағайындау.* Таңдалған бөлікті тінтуірдің оң жақ түймешігімен басып, контекстік мәзірден қажетті функцияны таңдау керек. Сондай-ақ, «Құжаттар браузері» терезесінің жоғарғы жағында орналасқан құралдар тақтасындағы белгішелерді пайдалануға болады.

Кодтаудың функциялары мен графикалық белгілерінің (белгішелерінің) егжей-тегжейлі сипаттамасы 12-суретте көрсетілген.

12-сурет. Кодтауға арналған таңбалар

Транскрипттерді кодтау (мәтіндік деректер). Ұсынылған материалдарда дедуктивті (теориялық) тәсілді қолдана отырып, тақырыптық талдауды жүзеге асыруға болады. Бұл жағдайда деректерді тұжырымдау процесі қатаң иерархиялық ретпен құрылады: бастапқы мағыналық бірліктерді бөліп көрсетуден бастап, ірі аналитикалық категорияларды қалыптастыруға дейін.

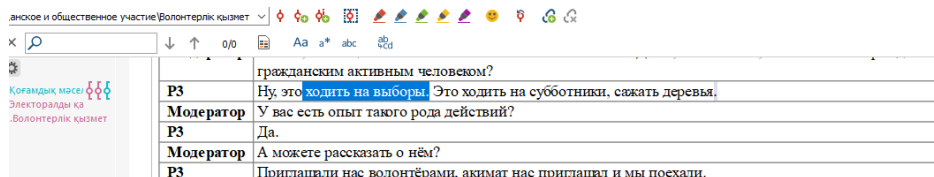
Кодтау және жүйелеу үдерісі (авторлардың жеке жұмысы):

1. Бастапқы кодтау кезеңі (13-сурет). Сұқбат транскрипттерімен жұмыс деңгейінде авторлар информанттардың нақты дискурсивті тәжірибелерін жазады. Мысалы, сайлау процесіндегі («сайлауға бару») немесе волонтерлік бастамаларға («бізді волонтер ретінде шақырды») (Алматы, мемлекеттік мектеп, Поз. 3) тиісті кодтарды «электоралды мінез-құлық» және «волонтерлік қызмет» ретінде кодтау.

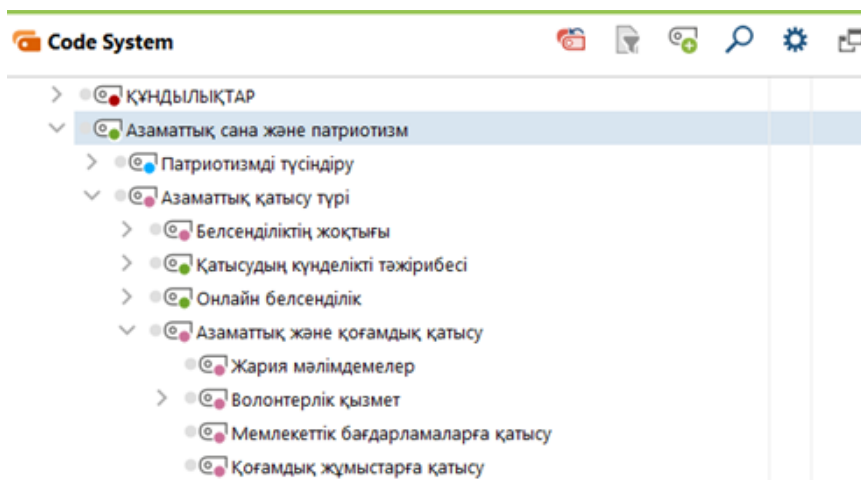
2. Субкодтарға топтастыру (14-сурет). Келесі кезеңде бастапқы дескриптивті жүйелеу жүреді. Бөлінген кодтар «Азаматтық және қоғамдық қатысу» деген кең ұғымға біріктіріледі. Бұл біртектес емес қызмет түрлерін (дауыс беруден волонтерлікке дейін) біртұтас тұжырымдамалық блокқа біріктіруге мүмкіндік береді.

3. Теориялық интеграция (14-сурет). Сайып келгенде, «азаматтық және қоғамдық қатысу» қосалқы коды «патриотизмді түсіндіру» және «Азаматтық қатысу түрімен» қатар жоғарғы тәртіптің осьтік категориясы – «Азаматтық сана және патриотизм» категориясы үшін негіз қалыптастырады.

13-сурет. Тақырыптық әдістегі кодтау мысалы (теориялық тәсіл)

14-сурет. Жүйеленген категориялардың мысалы

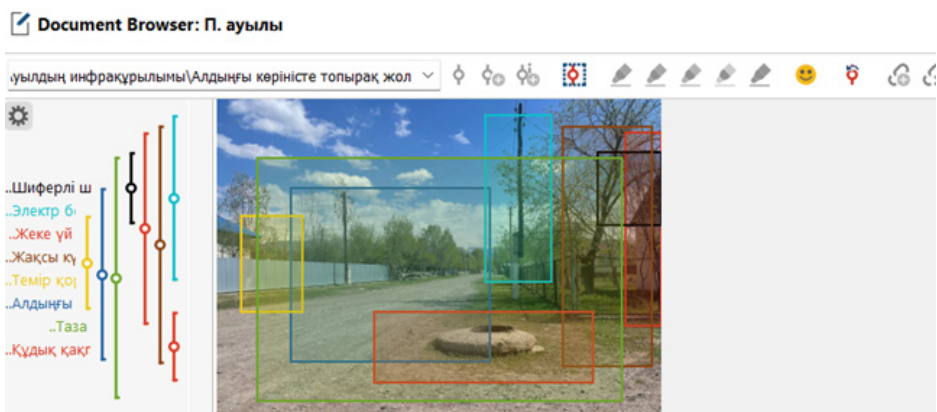

Суреттерді, бейне және аудио деректерді кодтау процесі ұқсас логика мен талдау техникасына негізделген. Атап айтқанда, суреттермен жұмыс істеу кезінде де зерттеуші суреттегі мағыналы нысанды тікелей бөліп көрсетеді және оған мәтін фрагментімен жұмыс істегендегідей код береді.

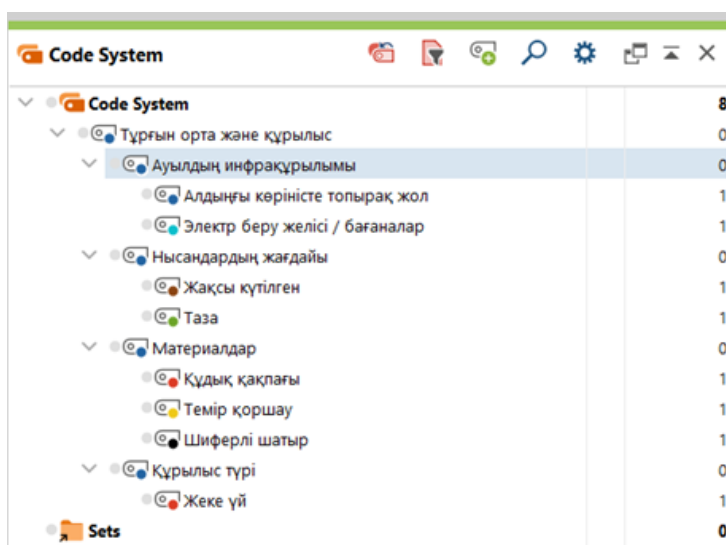
15-суретте «топырақ жол», «электр беру желісі», «жақсы күтілген», «таза», «құдық қақпағы», «темір қоршау» және т.б. сияқты түрлі түсті маркерлер мен дескриптивтік кодтарды пайдалана отырып, П. ауылы көшесінің суретіндегі визуалды деректерді кодтаудың мысалы келтірілген.

16-суретте осы қарапайым кодтардың одан әрі жүйеленуі арқылы «ауылдың инфрақұрылымы», «нысандардың жағдайы» және «материалдар» тұжырымдамалық субкодтарға біріктірілуін көрсетеді. Олар, сайып келгенде, кейінгі талдаудың негізі болып табылатын «Тұрғын орта және құрылыс» атты үлкен категорияны құрайды. Осылайша, зерттеуші әртүрлі визуалды элементтерді бекітуден сапалы интерпретацияға дайын құрылымдық деректер массивін құруға көшеді.

15-сурет. Суреттегі объектілерді бастапқы дескриптивті кодтау процесі

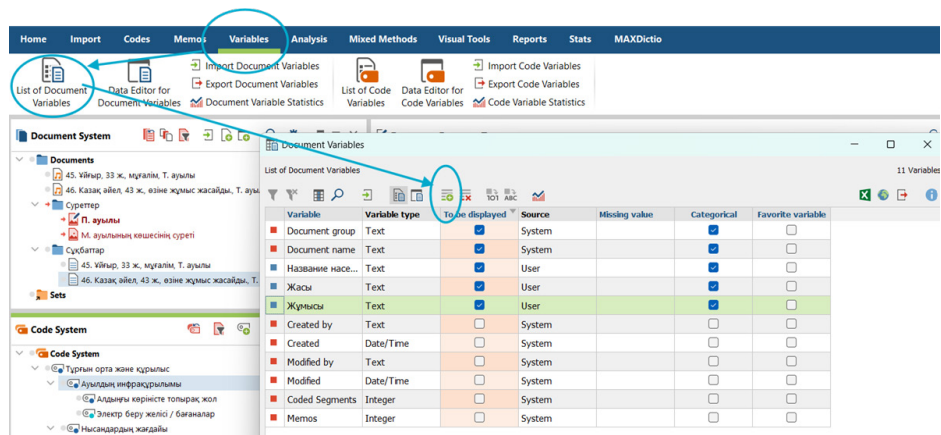
16-сурет. Субкодтарды жүйелеу (бір сурет мысалында)

Айнымалылармен жұмыс. Кез келген әлеуметтанулық зерттеу сияқты, MAXQDA деректерді жіктеу үшін айнымалыларды пайдалану мүмкіндігін ұсынады. Оларды конфигурациялау үшін «Variables» қойындысына өтіп, «List of document variables» тармағын таңдап, «New variable» опциясын («+» белгішесін) пайдалану керек.

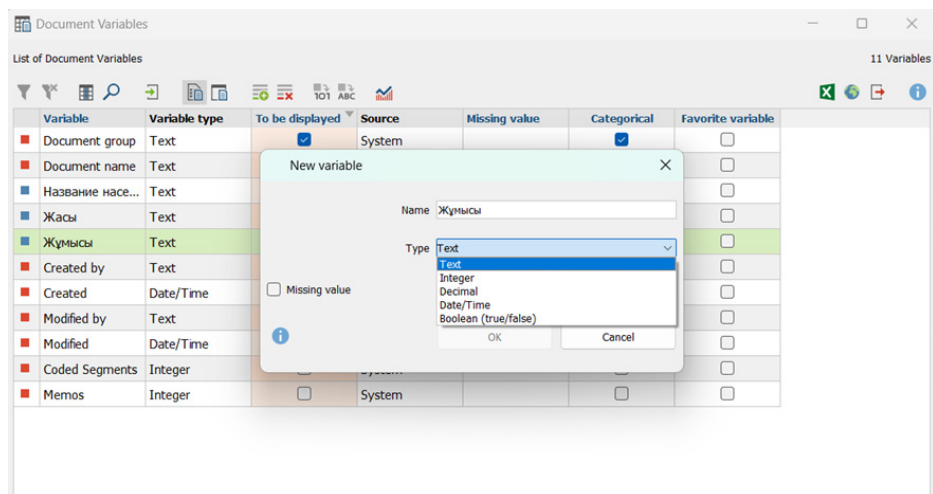
Ашылған терезеде айнымалының атауы көрсетілу қажет. Мысалы, мәтіндік сұхбаттар немесе фокус-топ үшін тиісті айнымалылар ақпарат берушінің жасы, жұмыс түрі немесе жынысы болуы мүмкін. Көрнекі деректер (суреттер) үшін орналасу айнымалылары жиі қолданылады: ел, қала немесе ауыл атауы.

17-сурет. Айнымалыларды енгізу

Айнымалыны енгізу кезінде деректер түрі әдетте «Мәтін» – Text (сапалық сипаттамалар үшін) немесе «бүтін сан» – Integer (информанттың жасы үшін) ретінде қалдырылады.

18-сурет. Айнымалыларды енгізу

Параметрлерді «Айнымалылар тізімінде» (List of document variables) орнатқаннан кейін дерекқорды толтыру кезеңіне өту керек. Ол үшін «Құжаттың айнымалы деректер редакторы» (Data Editor for document variables) терезесі қолданылады, онда әр жүктелген файл үшін нақты айнаамалылар енгізіледі.

Мысалы, егер «Мәтін» деректер түрімен «Жұмыс түрі» айнымалысы жасалса, талдаушы редактор интерфейсіне («Data editor» белгішесі) өтіп, тиісті құжаттарға қолмен немесе импорттау арқылы мәндер тағайындайды. 19-суретте көрсетілгендей, бұл әр сұқбатты немесе суретті әлеуметтік-демографиялық сипаттамалармен (жас, жұмыспен қамту) немесе географиялық белгілермен (елді мекеннің атауы) байланыстыруға мүмкіндік береді.

Мұндай деректерді верификациялау редакциялау кезеңінде келесі іріктеу мен әртүрлі информант топтары немесе локациялар арасындағы салыстырмалы талдауды жүргізу үшін аса маңызды болып табылады.

19-сурет. Айнымалыларды енгізу

Document Variables

Data editor - All documents

6 Documents

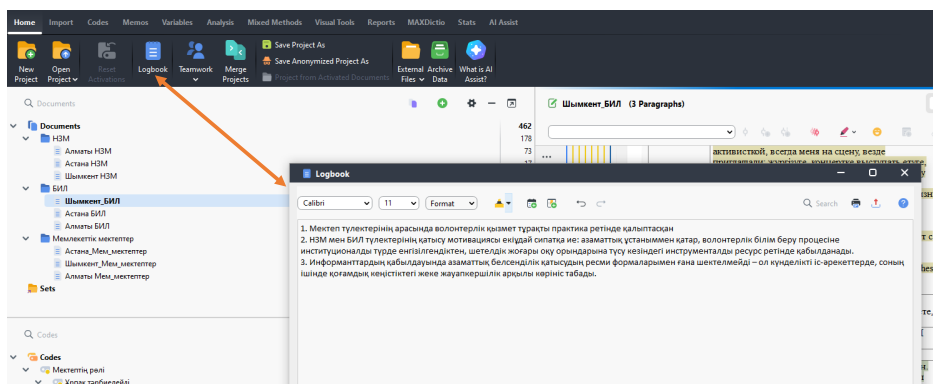
Document group	Document name	Название насе...	Жасы	Жұмысы
45. Ұйғыр, 33 ж., мұғалім, Т....	45. Ұйғыр, 33 ж., мұғалім, Т....			мұғалім
Сұқбаттар	45. Ұйғыр, 33 ж., мұғалім, Т....			мұғалім
46. Қазақ әйелі, 43 ж., өзіне ...	46. Қазақ әйелі, 43 ж., өзіне ...			өзіне жұмыс іс...
Сұқбаттар	46. Қазақ әйелі, 43 ж., өзіне ...			өзіне жұмыс іс...
Суреттер	М. ауылының көшесінің суреті	с. М.		
Суреттер	П. ауылы	с. П.		

МАҢЫЗДЫ:

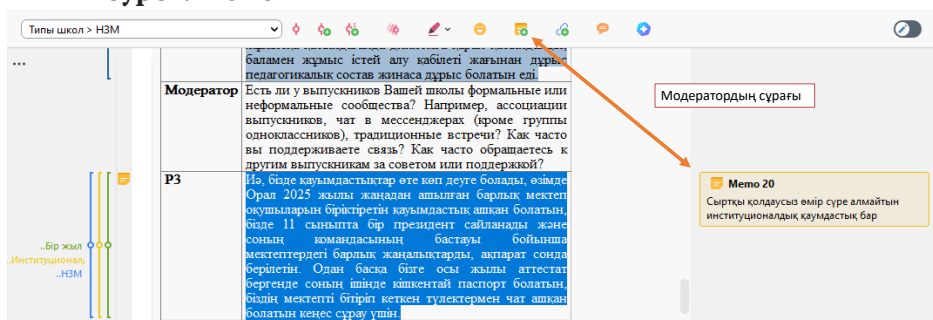
1. Бір мәтін фрагменті бірнеше рет және бір уақытта бірнеше кодпен кодталуы мүмкін: ол тұтас күйінде үлкенірек мағыналық блоктың бөлігі ретінде, ішінара жеке сөз немесе сөз тіркесі ретінде, сондай-ақ информанттардың дәлме-дәл тұжырымын сақтайтын In Vivo код ретінде (тұтас абзац деңгейінде) қарастырылады. Бұл тәсіл мәтіннің барлық мағыналық қабаттарын қамтып, маңызды элементтердің ешқайсысын жоғалтпауға мүмкіндік береді;

2. МАХQDA жұмыс барысында аналитикалық бақылауларды тіркеуге арналған екі құралды ұсынады. Күнделік (Logbook) (20-сурет) – зерттеушінің хронологиялық күнделігі, онда талдау барысын, аралық қорытындыларды және туындайтын сұрақтарды көрсету ыңғайлы. Мемо (Мемо) – біршама адрестік құрал: жазбаларды тікелей белгілі бір кодқа, құжатқа тіркеуге немесе кез-келген элементке байланбаған еркін (ерікті) етіп жасауға болады. Бұл кодтау логикасын бақылауға және талдаудың кез келген кезеңінде маңызды бақылауларды жіберіп алмауға мүмкіндік береді (21-сурет).

20-сурет. Күнделік

21-сурет. Мемо

4.2. ДЕРЕКТЕРДІ ВИЗУАЛИЗАЦИЯЛАУ ЖӘНЕ ТАЛДАУ

Деректерді өңдеуді аяқтау жобаның аналитикалық жұмыс кезеңіне өтуін білдіреді. Жаңадан бастаған зерттеушіге ең алдымен қолжетімді аналитикалық бөлімдерге жүгініп, осы кезеңді игерген жөн. Сонымен, кодтарды жиілік бойынша жай бөлу зерттелетін объект немесе процесс туралы алдын-ала түсінік жасауға мүмкіндік береді: деректер массивінде қандай тақырыптар басым, ал қайсысы перифериялық позицияны алады.

Кодтау барысында қалыптасқан үлкен категориялар аналитикалық есептің құрылымдық негізі бола алады немесе ғылыми мақаланың тақырыптық түйіндері бола алады. Нәтижелерді ұсыну логикасы оларды өңдеу логикасынан түбегейлі ерекшеленетіні назар аудартады. Егер кодтау кезеңінде зерттеуші дәйекті түрде «төменнен жоғары» қозғалса (эмпирикалық материалдың жеке фрагменттерінен тұжырымдамалық жалпылауға дейін), онда аналитикалық жазу кері траекторияны ұсынады. Нәтижелердің сипаттамасы ұсынылған тезистерді күшейтетін

«жоғарыдан төменге» (жалпы категориялар мен теориялық ережелерден деректердің нақты иллюстрацияларына дейін) құрылады. Тиісті мысал 22-суретте көрсетілген.

22-суретте «Мектептің рөлі» категориясындағы код жүйесі ұсынылған. Бұл категория бірнеше субкодтардан құралған: «Білім беру капиталы», «Символдық және әлеуметтік капитал», «Жүйелік мәселелер», «Институционалдық жағдайлар мен мүмкіндіктер», «Өмірлік ұстанымдар». «Мектептің рөлі» категориясы аналитикалық есептің жеке тарауы бола алады, ал субкодтар оның бөлімдері бола алады, өйткені олардың әрқайсысы мағыналар мен нарративтердің едәуір көлемін жинақтайды. Интерфейстің оң жағында әр категория бойынша кодтау жиілігі көрсетіледі, бұл оның эмпирикалық материалмен қанықтылық дәрежесін бағалауға мүмкіндік береді. Жоғарыда келтірілген мәліметтерден көрінгендей, «Білім беру капиталы» субкоды ең көп аталған, екінші орынды «Символдық және әлеуметтік капитал», үшінші орынды «Өмірлік қатынастар» алады. Тиісінше, нәтижелерді сипаттаудың логикасы мен тәртібі осы иерархияны қайталай алады: ең қаныққан категориялар бірінші кезекте интерпретацияланады.

Дегенмен ескерте кететін мәселе: сандық көрсеткіштерге (интерфейстің оң жағында көрсетілген кодтау жиіліктері) негізделген талдау логикасын ұстану **құпталмайды**. Сапалы зерттеудегі жиілікті талдау аналитикалық мәнге ие емес және мазмұнды зерттеу сұрақтарына жауап бермейді. Әрбір субкодтың сипаттамасының тәртібі мен тереңдігі оның материалда қанша рет кездесетіндігімен емес, зерттелетін құбылысты түсінуге қандай мағыналық үлес қосатындығымен анықталуы керек.

22-сурет. «Мектептің рөлі» категориясы мысалындағы кодтар жүйесінің құрылымы

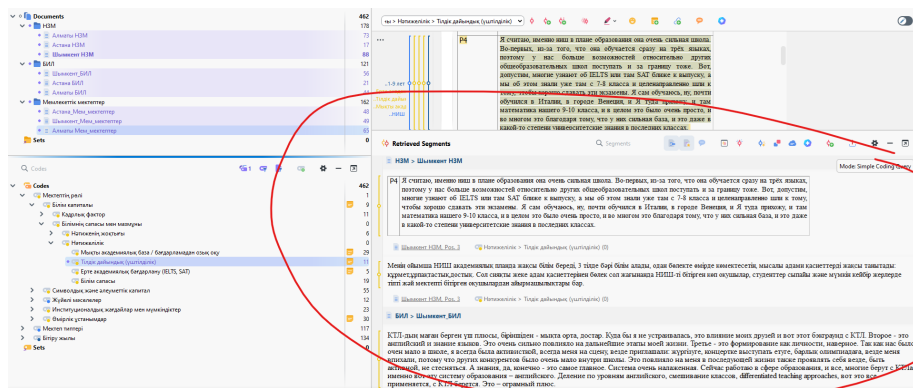
Codes	Count
Мектептің рөлі	462
Білім капиталы	1
Символдық және әлеуметтік капитал	89
Жүйелік мәселелер	55
Институционалдық жағдайлар мен мүмкіндіктер	12
Өмірлік ұстанымдар	24
	30

23-сурет. «Символдық және әлеуметті капитал» субкоды

Codes	462
Мектептің рөлі	1
Білім капиталы	89
Символдық және әлеуметтік капитал	0
Әлеуметтік капиталды қалыптастырады	0
Тығыз комьюнити	19
Түлектер арасындағы қарапайым байланыс	20
Мықты әлеуметтік орта	6
Институционалды қауымдастықтар	4
Символдық капитал	6
Жүйелі мәселелер	12
Институционалдық жағдайлар мен мүмкіндіктер	24
Өмірлік ұстанымдар	30

Визуализациялаудың анағұрлым мазмұнды және аналитикалық қаныққан құралы – эмпирикалық материалдар корпусы бойынша кодтардың таралу сипатын көруге мүмкіндік беретін «Кодталған сегменттер тізімі» сегменті. Бұл құрал зерттеушіге кодтық қиылыстарды кеңістіктік-визуалды түрде байқауға, басқаша айтқанда, қандай құжаттарда белгілі бір код шоғырланғанын анықтауға мүмкіндік береді. 24-суреттен көрініп тұрғандай, «Тілдік дайындық (үштілділік)» коды НЗМ және БИЛ түлектерінің әңгімелерінде шоғырланған, бұл осы информанттардың екі тобында да орнықты ұсынылғанын куәландырады және информанттар алған білімнің нәтижелілік санатына енгізетін үштілді құзыреттілікті ортақ мазмұндық конструкция ретінде түсіндіруге мүмкіндік береді.

24-сурет. «Кодталған сегменттер тізімі» (Retrieved Segments) сегменті мысалындағы талдау

Сипаттамалық талдаудың тағы бір ыңғайлы құралы – **SMART Publisher** функциясын қолдана отырып, MAXQDA-дан тыс жұмыс істеу үшін бүкіл жобаны жүктеу. Ол үшін барлық құжаттар мен кодтарды іске қосып, **Есептер (Reports)** → **Smart Publisher**. қойындысына өту керек. Ашылған терезеде барлық белсендірілген (активацияланған) кодтарды таңдап, құжаттың атын көрсетіп, қажет болған жағдайда **қосымша ақпарат** қойындысында айныма-

лыларды көрсету керек. Орнату аяқталғаннан кейін файлды сақтау үшін орынды таңдау қалады.

Нәтижесінде Smart Publisher құрылымы бойынша аналитикалық есептің мазмұнына ұқсас құжат ұсынады (25-сурет), бұл зерттеушіге тиісті кодталған дәйексөздер мен информанттар туралы деректері бар жүйеленген кодтар жүйесін береді (26-сурет). Бұл құжатты есепті жазуға дайын негіз ретінде немесе терең талдаудың бастапқы нүктесі ретінде пайдалануға болады.

Smart Publisher-дің ерекше ыңғайлылығы – информант туралы мәліметтер әр дәйексөздің астында автоматты түрде көрсетіледі, бұл зерттеушіні үлкен деректер массивінен фрагменттің кімге тиесілі екенін қолмен іздеу қажеттілігінен құтқарады.

25-сурет. МАХQDA-дағы Smart Publisher интерфейсі

Table of contents

1. Documents	4
2. Мектептің рөлі	5
2.1. Білім капиталы	5
2.1.1. Кадрлық фактор	7
2.1.2. Білімнің сапасы мен мазмұны	9
2.2. Символдық және әлеуметтік капитал	28
2.2.1. Символдық капитал	28
2.2.2. Тығыз комьюнити	29
2.2.3. Түлектер арасындағы қарапайым байланыс	34
2.2.4. Мықты әлеуметтік орта (+)	37
2.2.5. Институционалды қауымдастықтар	39
2.3. Жүйелі мәселелер	41
2.3.1. Білім капиталының жетіспеушілігі	41
2.3.2. Қала-ауыл теңсіздігі	42
2.3.3. Жүйедегі мәселелер	42
2.4. Институционалдық жағдайлар мен мүмкіндіктер	43
2.4.1. Жеке күш-жігер, еңбек	43
2.4.2. Дамуды қолдау	45
2.4.3. Институционалды қатысу	45
2.4.4. Әлеуметтік лифт ретінде мектеп	47
2.5. Өмірлік ұстанымдар	49
2.5.1. Индивидуализм / Жеке қасиеттер	52
2.5.2. Индивидуализм+коллективизм	54
2.5.3. Коллективизм / Ынтымақтастық	55
2.5.4. Басқа да адами қасиеттер	55

26-сурет. Цитаталар және информанттар туралы деректері бар Smart Publisher есебінің үзіндісі

2.1.2.2.2. Тілдік дайындық (үштілділік)

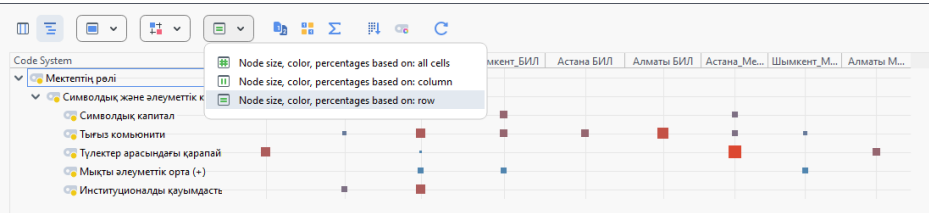
1.
"В общем, я закончил НИШ ХБН города Алматы в 2024 году.
Считаю, я получил очень качественное образование, потому что некоторые предметы ввелись на английском языке.
Это мне очень помогло освоиться в другой для себя стране.
В данный момент я учусь в Турции и, несмотря на то, что турецкий я абсолютно не знаю, английский очень помог найти общий язык с иностранцами.
И мне нравится подход учителей, потому что Когда мы сравниваем ниш и обычные госшколы, всегда важно количество.
В нише примерно по 30-25 человек набирается класс, из-за чего учителям легче поделить свое внимание, свою энергию на учеников.
и на некоторых предметах даже из 30 человек нас делят на две группы и таким образом каждый получает внимание и таким образом материал усваивается легче."
Code: • Тілдік дайындық (үштілділік) Weight score: 0
НЗМ > Алматы НЗМ, 3 - 3

10

Салыстырмалы әдістерде **код матрицасының браузері (Code Matrix Browser)** жақсы көмекші болып табылады. Бұл — жиналған материалдарда (мысалы, сұхбаттарда немесе құжаттарда) белгілі бір мағыналық тақырыптардың (кодтардың) қаншалықты жиі кездесетінін көрнекі түрде көрсететін аналитикалық визуализация құралы.

Кодтар берілген жолдар мен құжаттар белгіленген бағандардың қиылысында көрнекі матрица қалыптасады. Оның көмегімен зерттеуші заңдылықтарды тез байқап, әртүрлі кейстарды бір-бірімен салыстыра алады және гипотеза жасай алады. Дисплей параметрлері фокусты икемді түрде өзгертуге мүмкіндік береді, мысалы белгілі бір сұқбаттың құрылымын зерттеп, бір тақырыптың қай топтарда жиі пайда болатынын көруге немесе бүкіл зерттеудің негізгі тенденцияларын іздеуге болады. Нәтижесінде, құрал зерттеушіге қарапайым дәйексөздер жинаудан зерттелетін құбылыстарды тереңірек түсінуге және жіктеуге көшуге көмектеседі.

27-сурет. Код матрицасының браузері (Code Matrix Browser)

Код матрицасын шығару алгоритмі (Code Matrix Browser):

1. Құралдар тақтасы → визуализация (Visual tools) → код матрицасының шолушысы (Code matrix browser);

2. ашылған диалогтық терезеде баған параметрлері блогында құжаттар (немесе талдау мақсаттарына байланысты құжаттар тобы) таңдалады;

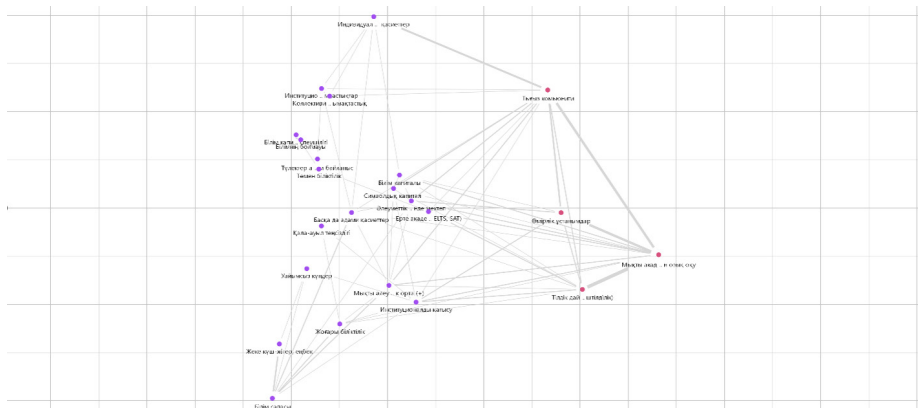
3. терезенің төменгі жағында тек белсендірілген кодтар үшін құсбелгі қойылуы керек («кодтар жүйесінде» қажетті кодтарды іске қосқаннан кейін);

4. талдау үшін қажетті есептеу параметрі таңдалады (27-сурет). Мысалы, егер белгілі бір тақырыптың (кодтың) меншікті салмағын мектептердің әртүрлі түрлеріне бөлуге қызығушылық болса, «Node size, color, percentages based on: row» пайыздық мәндерді есептеу таңдалады.

MAXQDA-дағы тағы бір жетілдірілген визуализация құралы – **код картасы. Code Map** – сапалық талдаудағы көп өлшемді масштабтау құралы. Ол кодтардың бірлескен пайда болу статистикасын кеңістіктік қашықтыққа айналдыра отырып, мағыналар арасындағы латентті (жасырын) байланыстарды көрсетеді.

Картаны оқудың негізгі принципі: «кеңістіктегі жақындық мағынадағы жақындықты білдіреді». Егер бір мәтіндік сегментке екі код жиі тағайындалса (бұл жағдайда «Сегменттегі кодтардың қиылысы» байланыс түрі таңдалады), сонда бағдарлама оларды қатар орналастырады. Егер кодтар іс жүзінде бір-біріне сәйкес келмесе, олар бір-бірінен алыстайды. Түстік кластерлерге автоматты түрде бөлу зерттеушіге ақпарат берушілердің күрделі құбылыстарды ақыл-оймен қалай топтастыратынын көруге мүмкіндік береді.

28-сүрөт. Code Map

Код картасын шығару алгоритмі (Code Map):

1. Құралдар тақтасы → визуализация (Visual tools) → код картасы (Code Map);

2. ашылған диалогтық терезеде картаға түсірілетін кодтардың тізімі анықталады. Элементтерді тасымалдау оларды «Кодтар» терезесінен сүйреп апару немесе алдын ала активацияланған позицияларды автоматты түрде қосу арқылы жүзеге асырылады («Кодтарды таңдау» опциясы);

3. картаны басқарудың негізгі панелінде объектілер арасындағы байланыс түрі белгіленеді. Бір мәтін фрагменті ішіндегі мағыналық бірліктердің сәйкестігін тіркеу үшін «Сегменттегі кодтардың қиылысуы» тармағы таңдалады;

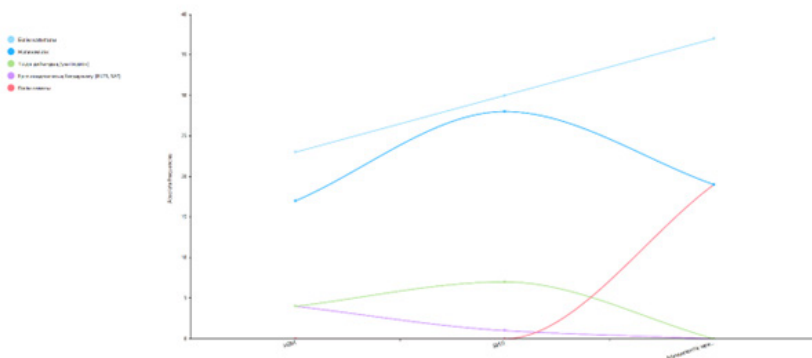
4. Графикалық дисплейді дәл баптау үшін басқару тақтасының жоғарғы сол жақ бұрышында («Бастау» қойындысының жанында) орналасқан «Пішім» қойындысы қолданылады. Бұл бөлімде кодтардың саны, объектілердің мөлшері, кластерлер саны, байланыс желілері реттеледі.

Талдаудың тағы бір маңызды нұсқасы – **кодтық тенденциялар**, ол динамиканы визуализациялау немесе әртүрлі контексттер, құжаттар немесе олардың топтары арқылы кодтау жиілігін салыстырмалы түрде бөлу үшін сапалық талдауда қолданылады.

Статикалық кестелерден айырмашылығы, бұл құрал мағыналық категориялардың кездесу жиілігінің сандық көрсеткіштерін сызықтық трендтерге айналдырады. Бұл зерттеушіге:

- бір уақытта бірнеше мағыналы тұжырымдамаларды көрнекі түрде салыстыруға;
- белгілі бір тақырыптарға информанттардың назар аударуындағы шектік нүктелерді (қызығушылықтың артуы мен төмендеуін) жедел анықтауға;
- жеке талданатын объектілерге ғана тән нақты маркерлерді анықтауға (бұл жағдайда әр түрлі типтегі мектептердің ерекше тақырыптық профильдерін) мүмкіндік береді.

29-сурет. Кодтық тенденциялар

Функцияны шығару алгоритмі:

1. Құралдар тақтасы → Визуализация (Visual tools) → Код трендтері (Code Trends);

2. Ашылған Параметрлер терезесінде талданатын бірліктер (Х осі) ретінде зерттелетін контексттер – құжаттар немесе құжаттар топтары таңдалады (бұл жағдайда: «НЗМ», «БИЛ», «Мемлекеттік мектептер»).

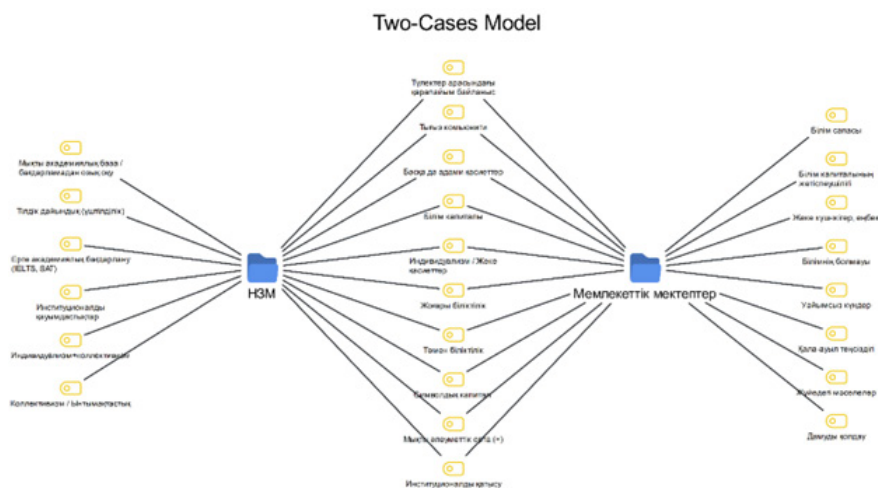
3. Кодтарды таңдау өрісіне қызығушылық кодтары қосылады. Мақсатты индикаторларды нүктелік шығару үшін «тек активацияланған кодтар» опциясын пайдалану ұсынылады.

4. Графиктің басқару тақтасында деректердің абсолютті жиіліктерде көрсетілуі орнатылады (Ү осі мәтін массивіндегі кодтау санына жауап береді).

Екі кейсті немесе екі құжат массивін компаративті талдауды жүзеге асыратын зерттеушілер үшін **«Two cases model»** моделі айтарлықтай қызығушылық тудырады. Бұл құрал құжаттардың екі тобында тіркелген жалпы тақырыптық кодтардың призмасы арқылы екі объектіге (мысалы, НЗМ мен мемлекеттік мектептер контекстінде) салыстырмалы талдау жүргізуге мүмкіндік береді (30-сурет).

Екілік кейс модель зерттеуші екі жағдайды/топты бір кодтар жиынтығы бойынша салыстырғысы келгенде қолданылады. Ол екі кейсте де қандай тақырыптардың кездесетінін және олардың қаншалықты жиі айтылатынын көруге, қатысушылардың екі тобы немесе мәтіндердің екі корпусы арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтауға, сондай-ақ сапалық талдау нәтижелерін жарияланым немесе презентация үшін көрнекі түрде ұсынуға мүмкіндік береді.

30-сурет. «Екілік кейс» моделі

«Екілік кейс» функциясын шығару алгоритмі:

1. Құралдар тақтасы → Визуализация (Visual tools) → «MAXMaps»;

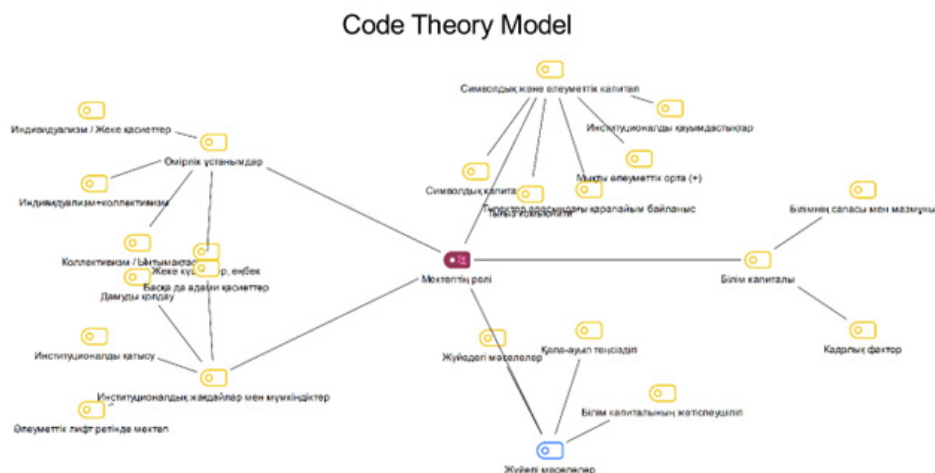
2. Ашылған MAXMaps терезесінде жоғарғы панельде «Құжаттың жаңа моделі» (New document model) - «Two cases model» таңдалады;

3. Пайда болған диалогтық терезеде модель параметрлері «Құжаттар жүйесі» (Document system) терезесінен тінтуірдің көмегімен бірінші нысанды (мысалы, НЗМ) таңдаудың сол жақ өрісіне, ал екінші нысанды (мысалы, мемлекеттік мектептер) оң жаққа апару қажет;

4. Талданатын кейстерді анықтағаннан кейін бағдарлама модельдің құрылысын растауды ұсынады. Картаны жасағаннан кейін жоғарғы басқару тақтасында арнайы қойындылар іске қосылады (мысалы, «Start» немесе «Insert»), бұл алынған схеманың визуалды көрінісі мен стилистикалық дизайнына түзетулер енгізуге мүмкіндік береді.

Сапалы зерттеушілер арасында MAXQDA-да «Код теориясы» (Code theory model) құралы да кең таралған. Ол кодтарды тек атауға және топтастыруға ғана емес, сонымен қатар олардың арасында мағыналық байланыстар орнатуға мүмкіндік береді. Осы арқылы зерттеуші эмпирикалық материалды сипаттау деңгейінен оны түсіндіру мен теория құру деңгейіне өтеді. Модельдің визуалды формасы талдаудың ішкі логикасын тексеруге және аргументациядағы олқылықтарды анықтауға қосымша мүмкіндік береді.

31-сурет. «Код теориясы» моделі

«Код теориясы» функциясын шығару алгоритмі:

1. Құралдар тақтасы → Визуализация (Visual tools) → «MAXMaps»;
2. Ашылған MAXMaps терезесінде жоғарғы жолақта New document model → «Code theory model» моделі таңдалады;
3. Пайда болған диалогтық терезеде модель параметрлері «Кодтар» терезесінен кодтарды тінтуірдің көмегімен оң жақ кеңістікке сүйреп апару керек;
4. Талданатын жағдайларды анықтағаннан кейін бағдарлама модельдің құрылысын растауды ұсынады. Картаны жасағаннан кейін жоғарғы басқару тақтасында арнайы қойындылар іске қосылады (мысалы, «Start» немесе «Insert»), бұл алынған схеманың визуалды көрінісі мен стилистикалық дизайнына түзетулер енгізуге мүмкіндік береді.

ҚОРЫТЫНДЫ ОРНЫНА

Осы әдістемелік құралда қарастырылған құралдар MAXQDA-ның ауқымды экожүйесінің негізгі бөлігін құрайды. Бұл бағдарламаның мүмкіндіктері кең, дегенмен кез-келген ғылыми ізденістің негізгі аспектісі – бірде-бір бағдарламалық өнім адамның аналитикалық ойлауын алмастыра алмайды.

Сапалық деректер дәстүрлі түрде ықтимал субъективтілігі үшін сынға ұшырайды. MAXQDA-ны пайдалану талдаудың ашықтығы мен жүйелілігін қамтамасыз ете отырып, осы дискурсты азайтуға мүмкіндік береді. Алайда, нұсқаулықта көрсетілгендей, әдіснаманы әзірлеу, әсіресе аналитиктің біліктілігіне тікелей байланысты кодтау процесінің логикасын таңдау негізгі кезең болып қала береді. Зерттеушінің интеллектісі мен кәсіби бэкграундын жасанды алгоритммен алмастыру мүмкін емес. Тәжірибе көрсеткендей, тұжырымдардың тереңдігі мен алынған мәліметтердің сенімділігі бағдарламалық жасақтаманың нұсқасына немесе оның ең күрделі функцияларын қолдануға емес, таңдалған әдіснаманың қатаңдығына және кодтау кезінде дәлдікке байланысты. Бағдарлама тек адамның ақыл-ойымен құрылған процестерді автоматтандырады. Сондықтан деректерді талдау әдіснамасы мен кодтау принциптерін терең түсіну әрқашан бастапқы болып табылады, ал интерфейсті білу тек көмекші құрал болып табылады.

Осы әдістемелік құралы аясында сапалық деректерді талдауға баса назар аударылды. Алайда, MAXQDA функционалдығы сипатталған алгоритмдермен шектелмейді. Нақты зерттеу тәжірибесінде бағдарлама функцияларын қолдану жоба авторының ғылыми қиялына, гипотезаларына және аналитикалық ойлауына байланысты икемді түрде өзгереді және дамиды.

Классикалық мәтіндік массивтерден басқа, MAXQDA іргелес зерттеу әдістеріне (аралас әдістер), тұжырымдамаларды визуализациялауға, статистикалық деректерді, библиографияларды және медианы талдауға арналған қуатты құралдар жинағын ұсынады. Негізгі функционалдылықты игеру ашық зерттеу кеңістігіне қол жеткізуге мүмкіндік береді, мұнда талдау шекаралары тек ғылыми міндеттердің ауқымымен анықталады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

Страусс, А., & Корбин, Дж. (2001). Основы качественного исследования: Обоснованная теория, процедуры и техники (М.: Эдиториал УРСС).

Blumer, H. (1986). Symbolic interactionism: Perspective and method. University of California press.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Bryman, A. (2012). Social research methods (4th ed). Oxford University Press.

Bulmer, M. (1984). The Chicago school of sociology: Institutionalization, diversity, and the rise of sociological research. University of Chicago Press.

Creswell, J. W. (2009). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches (3rd ed). Sage Publications.

Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Ред.). (2005). The SAGE handbook of qualitative research (3rd ed). Sage Publications.

Flick, U. (Ред.). (2014). The SAGE handbook of qualitative data analysis. SAGE.

Flick, U., & Flick, U. (2011). An introduction to qualitative research (4. ed., repr). SAGE.

Garfinkel, H. (1984). Studies in ethnomethodology. Polity Press.

Hammersley, M. (2003). Dilemma Qualitative Method (0 изд.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203392904>

Hammersley, M., & Atkinson, P. (2007). Ethnography: Principles in practice (3rd ed). Routledge.

Marvasti, A. B. (2004). Qualitative research in sociology: An introduction. SAGE Publications.

Neuman, W. L. (2014). Social research methods: Qualitative and quantitative approaches W. Lawrence Neuman (Seventh edition). Pearson Education Limited.

Saldaña, J. (2009). The Coding manual for qualitative researchers (First published 2009). Sage.

Schutz, A., Walsh, G., & Lehnert, F. (1972). The phenomenology of the social world. Northwestern university press.

VERBI Software | Qualitative Data Analysis Innovation since 1989. (6. д.). МАХҚДА. Извлечено 8 май 2026 г., от <https://www.maxqda.com/about>

Whyte, W. F. (1993). Street corner society: The social structure of an Italian slum (4th ed). University of Chicago press.

Казахстанский институт стратегических исследований
при Президенте Республики Казахстан

ОТ ДАННЫХ К ИНСАЙТАМ: КАЧЕСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ В MAXQDA

Методическое пособие

Астана, 2026

Рекомендовано к печати Ученым советом Казахстанского института стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан

Рецензенты:

Э.С. Отар, PhD, директор Центра по исследованиям семейной и гендерной политики

А.Т. Забирова, доктор социологических наук, профессор,
главный научный сотрудник КИСИ при Президенте РК

Авторский коллектив:

Жанар Накипбаева, Салтанат Ермаханова, Гулназ Касимова

От данных к инсайтам: качественный анализ в MAXQDA.
Методическое пособие. – Астана: Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте РК, 2026. – 120 стр.

Пособие «От данных к инсайтам: качественный анализ в MAXQDA» представляет собой системное и практико-ориентированное руководство по работе с качественными данными. Оно направлено на преодоление пространственного разрыва между базовым ознакомлением с материалом и его полноценным аналитическим осмыслением. В центре внимания не только инструмент, но и логика анализа как процесса структурирования смыслов.

В пособии последовательно рассматриваются ключевые этапы работы с данными: их подготовка к обработке, кодирование, построение категорий, интерпретация. Особое внимание уделено кодированию как ядру качественного анализа, с акцентом на выявление смысловых единиц и связей между ними.

MAXQDA представлен не просто как технический инструмент, а как средство организации мышления и повышения прозрачности анализа. Рассматриваются базовые элементы интерфейса, принципы работы с данными, а также возможности визуализации и представления результатов.

Пособие ориентировано на социологов, аналитиков и специалистов в области прикладных исследований. Благодаря сочетанию доступной теории, практических инструментов и разбора реальных кейсов, читатель сможет сформировать базовое понимание качественного анализа и получить системные знания для проведения воспроизводимых исследований.

© КИСИ при Президенте РК, 2026

СОДЕРЖАНИЕ

ПРЕДИСЛОВИЕ	64
ВВЕДЕНИЕ	65
1. КАЧЕСТВЕННЫЕ МЕТОДЫ В СОВРЕМЕННОЙ СОЦИОЛОГИИ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ И КАЗАХСТАНСКИЙ КОНТЕКСТ	67
1.1. КАЧЕСТВЕННЫЕ МЕТОДЫ В ПУБЛИКАЦИЯХ ВЕДУЩИХ СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ЖУРНАЛОВ: ДАННЫЕ SCOPUS (2021-2025)	67
1.2. СТРУКТУРА КАЧЕСТВЕННЫХ МЕТОДОВ В СОВРЕМЕННЫХ СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ	68
1.3. КАЧЕСТВЕННЫЕ МЕТОДЫ В КАЗАХСТАНСКОЙ СОЦИОЛОГИИ	70
1.4. КЛЮЧЕВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ КАЧЕСТВЕННОЙ МЕТОДОЛОГИИ	71
1.5. ИНСТРУМЕНТЫ КОМПЬЮТЕРИЗИРОВАННОГО АНАЛИЗА КАЧЕСТВЕННЫХ ДАННЫХ (CAQDAS)	73
2. ЗА ПРЕДЕЛАМИ ЦИФР: КАК РАБОТАЕТ КАЧЕСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ?	74
2.1. ГОЛОСА ЗА ЦИФРАМИ: ЧТО СОСТАВЛЯЕТ СУТЬ КАЧЕСТВЕННОЙ ОПТИКИ	74
2.2. ДВА ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ ПОДХОДА: КОЛИЧЕСТВЕННЫЙ VS КАЧЕСТВЕННЫЙ	77
3. МАХQDA: ПРАКТИЧЕСКИЙ ГАЙД ПО АНАЛИЗУ ДАННЫХ	86
3.1. УСТАНОВКА И АКТИВАЦИЯ ПРОГРАММНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ МАХQDA	87
3.2. ЗНАКОМСТВО С ИНТЕРФЕЙСОМ ПРОГРАММНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ МАХQDA	89
4. РАБОТА С ДАННЫМИ: КОДИРОВАНИЕ И АНАЛИЗ	96
4.1. КОДИРОВАНИЕ ДАННЫХ	96
4.2. ВИЗУАЛИЗАЦИЯ И АНАЛИЗ ДАННЫХ	108
ВМЕСТО ЗАКЛЮЧЕНИЯ	118
СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ	119

ПРЕДИСЛОВИЕ

Методическое пособие **«От данных к инсайтам: качественный анализ в MAXQDA»** подготовлено социологами Казахстанского института стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан и представлено в рамках социологического форума «Социологические исследования в эпоху цифровизации: тренды и вызовы», организованного КИСИ совместно с Университетом Нархоз (Алматы, 2026).

Пособие ориентировано на широкую аудиторию в области социальных и гуманитарных наук и адресовано нескольким профессиональным группам. К ним относятся докторанты, магистранты и молодые исследователи, осваивающие методы качественного анализа; ученые, стремящиеся углубить понимание современной методологии; аналитики и специалисты в сфере прикладных исследований, признающие значимость качественных подходов; а также эксперты предметных областей, заинтересованные в систематизации и обновлении исследовательского инструментария.

Настоящее пособие предлагает структурированный подход к качественному анализу, сочетающий методологическую строгость и практическую применимость. В центре внимания находятся логика кодирования, принципы интерпретации данных и переход от эмпирического материала к аналитическим выводам. Особое место отводится использованию программного обеспечения MAXQDA как инструмента, позволяющего систематизировать данные, повысить прозрачность аналитического процесса и обеспечить прослеживаемость исследовательских решений.

Материал выстроен таким образом, чтобы читатель мог последовательно пройти путь от понимания различий между количественной и качественной исследовательскими логиками до освоения конкретных техник работы с данными. Пособие сочетает концептуальные пояснения, пошаговые инструкции и практические примеры, что делает его применимым как в учебной, так и в профессиональной аналитической практике.

Таким образом, пособие не только знакомит читателя с инструментами качественного анализа, но и формирует системное понимание исследовательского процесса – от данных к обоснованным и интерпретируемым инсайтам.

ВВЕДЕНИЕ

Современная социология переживает период интенсивного методологического обновления. Нарастающая сложность социальных процессов, многообразие идентичностей и культурных контекстов требуют инструментов, способных уловить не только статистические закономерности, но и глубинные смыслы, которыми люди наделяют свои действия и социальную реальность. Качественные методы исследования, такие как интервью, анализ нарративов, кейс-стади, дискурс-анализ и т.д., приобрели в этой связи принципиально новый статус.

Международный контекст свидетельствует о том, что качественные методы прочно вошли в ядро социологической исследовательской культуры. Наукометрический анализ показал¹ что из 2 262 статей, опубликованных за 2021-2025 годы в девяти ведущих социологических журналах, индексируемых в базе данных Scopus, 865, то есть 38,2%, опираются на качественную методологию. Данный показатель устойчив на протяжении всего периода и отражает структурную укорененность качественного подхода в мировой социологии.

Схожая тенденция прослеживается и в казахстанской социологии. Анализ методологических маркеров в 136 статьях показывает, что качественные методы (интервью, фокус-группы, кейс-стади, наблюдение, биографический и нарративный подходы) суммарно представлены хотя бы в одной форме в 56 статьях (41,2%), из которых 30 работ (22,1%) выполнены в исключительно качественном дизайне, а 26 статей (19,1%) представляют смешанные исследования. Это свидетельствует о растущем интересе отечественных исследователей к качественной методологии и ее постепенном утверждении в национальном социологическом дискурсе.

Вместе с тем внедрение качественных методов в исследовательскую практику Казахстана сопровождается рядом системных ограничений, среди которых недостаточный уровень развития методологической культуры качественных исследований, ограниченное количество русскоязычных и казахоязычных учебных ресурсов, а также дефицит практических навыков работы со специализированным программным обеспечением для анализа качественных данных (CAQDAS). Настоящее пособие направлено

¹ Анализ основан на выгрузке Scopus <https://www.scopus.com>, включающей статьи (article) и обзоры (review) из 9 журналов за 2021-2025 годы. Дата обращения и выгрузки данных – май 2026 года. Общее количество составило 2 262 статьи. Для идентификации статей, применяющих качественные методы, использовался многоуровневый алгоритм: автоматический поиск по 31 терминологическому маркеру в полях «Абстракт», «Ключевые слова авторов» и «Название».

на частичное восполнение этих методологических и прикладных дефицитов.

Центральным предметом настоящего пособия является программное обеспечение MAXQDA – одного из наиболее распространённых инструментов компьютеризированного анализа качественных и смешанных данных. Выбор данной программы обусловлен ее широкими аналитическими возможностями, а также поддержкой работы с кириллическими текстами, что особенно важно для исследовательской практики в Казахстане.

Цель пособия заключается в формировании системного представления о возможностях MAXQDA и развитии устойчивых практических навыков анализа качественных данных применительно к задачам социологического исследования.

1. КАЧЕСТВЕННЫЕ МЕТОДЫ В СОВРЕМЕННОЙ СОЦИОЛОГИИ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ И КАЗАХСТАНСКИЙ КОНТЕКСТ

1.1. КАЧЕСТВЕННЫЕ МЕТОДЫ В ПУБЛИКАЦИЯХ ВЕДУЩИХ СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ЖУРНАЛОВ: ДАННЫЕ SCOPUS (2021-2025)

Насколько часто социологи используют качественные методы в ходе собственных исследований? Для ответа на данный вопрос был проведен наукометрический анализ 2 262 статей, опубликованных в 2021-2025 годах в девяти ведущих международных социологических журналах, индексируемых в базе данных Scopus: American Journal of Sociology, American Sociological Review, British Journal of Sociology, Social Forces, Sociological Methods and Research, Sociological Theory, Sociology, Sociology of Education, Work, Employment and Society. Выбор именно этих изданий обусловлен их стабильно высокими рейтинговыми позициями и ролью в развитии методологических подходов и исследовательских практик в социологии.

В каждой статье методом контент-анализа аннотаций и ключевых слов фиксировалось наличие качественных методов. Результаты представлены в Таблице 1

Таблица 1. Динамика публикаций с применением качественных методов в Scopus (2021-2025 гг.)

Год	Всего статей	Качественных	Доля (%)
2021	425	168	39,5%
2022	416	161	38,7%
2023	456	165	36,2%
2024	439	172	39,2%
2025	526	199	37,8%

Источник: составлено авторами на основе данных Scopus.

Как видно из таблицы, доля публикаций с качественными методами на протяжении всего периода остается устойчивой. Совокупный показатель составляет 38,2% (865 из 2 262 статей), что свидетельствует об устойчивом структурном присутствии качественной методологии в ядре мировой социологии, а не о конъюнктурной тенденции.

Вместе с тем полученные данные позволяют зафиксировать различия в методологических предпочтениях в зависимости от издания (Таблица 2).

Таблица 2. Динамика публикаций с применением качественных методов в Scopus (2021-2025 гг.)

Журнал	Всего статей	Качественные методы	Доля (%)
Sociology (BSA)	382	210	55,0%
Work, Employment and Society	374	179	47,9%
Sociological Theory	84	34	40,5%
American Sociological Review	198	76	38,4%
American Journal of Sociology	164	56	34,1%
British Journal of Sociology	324	108	33,3%
Sociological Methods & Research	306	98	32,0%
Sociology of Education	87	27	31,0%
Social Forces	343	77	22,4%
Итого	2 262	865	38,2%

Наибольшую долю качественных исследований демонстрируют журналы Sociology (55%) и Work, Employment and Society (47,9%) – издания, традиционно ориентированные на изучение социальных практик, идентичностей и трудовых отношений. Напротив, Social Forces (22,4%) и Sociology of Education (31%) отдают предпочтение количественным и смешанным подходам. Специализированный методологический журнал Sociological Methods and Research тем не менее включает 32% качественно-ориентированных публикаций, то есть вопросы методологии качественного исследования обсуждаются на уровне профессионального методологического дискурса.

1.2. СТРУКТУРА КАЧЕСТВЕННЫХ МЕТОДОВ В СОВРЕМЕННЫХ СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Анализ 865 публикаций с качественными методами позволяет детально охарактеризовать инструментарий современной социологии (Таблица 3). Ввиду того что в рамках одного исследования нередко сочетаются несколько методов, суммарное число упоминаний превышает число публикаций.

Таблица 3. Распределение качественных методов в публикациях (Scopus, 2021-2025)

Метод / индикатор	Число упоминаний	Доля от качественных, %
Интервью (interview / in-depth)	532	61,5
Этнография (ethnograph / fieldwork / participant observ)	207	23,9
Нарративный метод (narrative / life history)	108	12,5
Кейс-стади (case study / case stud)	84	9,7
Качественный анализ общий (qualitative)	225	26
Архивный метод (archival)	20	2,3
Фокус-группы (focus group)	23	2,7
Биографический метод	20	2,3%
Виньетки (vignette)	19	2,2%

**В одной статье могли быть использованы несколько методов*

Интервью в различных модификациях (глубинное, полуструктурированное, нарративное) является доминирующим инструментом. Оно упоминается в 532 из 865 публикаций (61,5%). Этнографические методы, включая полевую работу и наблюдение, занимают второе место – 207 упоминаний (23,9%). Нарративный метод и история жизни в совокупности составляют 108 упоминаний (12,5%).

Примечательно, что 225 статей (26% качественных публикаций) используют общее понятие «qualitative» без указания конкретного метода.

Тематический анализ выявил три наиболее крупных тем – «семья, класс и жизненный опыт», «культурный капитал и теория» и «труд, гендер и занятость», которые в совокупности охватывают более половины всех качественных публикаций. Это обусловлено тем, что данные предметные области требуют изучения субъективных смыслов, повседневных практик и межличностных взаимодействий, которые поддаются осмыслению преимущественно через качественные методы.

1.3. КАЧЕСТВЕННЫЕ МЕТОДЫ В КАЗАХСТАНСКОЙ СОЦИОЛОГИИ

Представленный выше анализ ведущих международных журналов позволяет зафиксировать глобальный контекст применения качественных методов в социологии. Однако картина, характерная для *American Sociological Review* или *Sociology (BSA)*, не обязательно воспроизводит себя на периферии мирового социологического сообщества. Данный раздел посвящен анализу методологии 136 социологических статей, опубликованных в Вестнике ЕНУ (bulpedps.enu.kz) и выделившемся из него в 2025 году специализированном *Gumilyov Journal of Sociology* (socjournal.enu.kz) за 2021-2025 годы. Журналы являются одной из основных публикационных площадок и отражают методологические тенденции, отчасти характерные для казахстанской социологии в целом.

Анализ методологических маркеров в 136 статьях показывает, что казахстанская социология демонстрирует выраженную ориентацию на количественные методы сбора данных. Наиболее распространенным методом является анкетирование и социологический опрос, фиксируется в 65 статьях (47,8%). На второй позиции – сравнительный метод (51 статья; 37,5%), на третьей – статистический анализ (46 статей; 33,8%). Качественные методы в строгом смысле, интервью, фокус-группы, кейс-стади, наблюдение, биографический и нарративный подходы, суммарно присутствуют хотя бы в одной форме в 56 статьях (41,2%). При этом исключительно качественный дизайн без количественных компонентов применяется лишь в 30 работах (22,1%), а смешанные исследования составляют 26 статей (19,1%).

Таким образом, в отличие от ведущих международных журналов, в казахстанском контексте качественные методы занимают более скромную нишу, нередко выступая вспомогательным по отношению к количественному инструментарию (Таблица 4).

Таблица 4. Топ-10 методов в журнале ЕНУ (2021-2025)

Метод	Кол-во статей	Доля (%)
Анкетирование / опрос	65	47,8%
Сравнительный метод	51	37,5%
Статистический анализ	46	33,8%
Документальный анализ	35	25,7%
Теоретический анализ / обзор литературы	33	24,3%
Интервью	30	22,1%

Контент-анализ	17	12,5%
Наблюдение	12	8,8%
Кейс-стади	12	8,8%
Фокус-группа	6	4,4%

**Одна статья могла быть кодирована несколькими методами одновременно*

Вместе с тем показательно, что даже на примере одного кейса (Gumilyov Journal of Sociology) за последние пять лет качественные методы были применены более чем в половине проанализированных статей (56 работ), что свидетельствует о реальном интересе исследователей к данной стратегии. Однако анализ 50% отобранных работ показал, что в ряде статей процедура обработки качественных данных представлена без достаточной детализации, что ограничивает возможность полной оценки аналитических процедур. Иными словами, проблема заключается не в отсутствии качественных исследований, а в недостаточной методологической прозрачности при работе с ними (отсутствует описание как программного обеспечения, так и самой процедуры обработки и интерпретации данных).

С учетом этого методическое пособие по MAXQDA представляется своевременным и востребованным ресурсом. Оно предоставляет исследователям практический инструментарий для систематизации, кодирования и интерпретации качественных данных и тем самым способствует развитию культуры методологической прозрачности в казахстанской социологии.

1.4. КЛЮЧЕВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ КАЧЕСТВЕННОЙ МЕТОДОЛОГИИ

Комплексный анализ данных позволяет идентифицировать как минимум четыре системных проблем, характеризующих состояние качественной методологии в казахстанской социологии.

В первую очередь, обращает на себя внимание отсутствие упоминания о применении CAQDAS. Ни одна из 136 проанализированных статей не содержит упоминания MAXQDA, NVivo, Atlas.ti или иных CAQDAS-платформ в названии, абстракте или ключевых словах. Предполагается, что качественный анализ, представленный в публикациях, осуществляется вручную, без стандартизированных процедур кодирования и возможности верификации результатов.

Ручное кодирование значительных массивов данных не только трудоемко, но и сопряжено с рисками субъективности, несогласованности кодировочных решений и невозможности аудита аналитического процесса. Однако не отменяет того, что ручной анализ может быть качественным, строгим и прозрачным, если исследователь ведет кодировочную схему, аналитические мемо и описывает процедуру анализа.

Второй значимой проблемой является разрыв между декларацией метода и его реальным применением. В значительной части статей, идентифицированных как использующих качественные методы, конкретные процедуры сбора и обработки данных не описаны. Упоминание «интервью» или «наблюдения» нередко не сопровождается сведениями о выборке, протоколе или методе анализа материала. Такая практика сдерживает развитие методологической культуры и воспроизводит институциональные стандарты, не соответствующие международным требованиям.

Третья проблема – это концентрация качественных методов в прикладной тематике. Качественные методы в казахстанском контексте применяются преимущественно в исследованиях социальной работы, уязвимых групп (ВИЧ-позитивные, заключенные, мигранты) и культурной идентичности. В то же время качественные методы практически отсутствуют в исследованиях политических процессов, социальных неравенств и образования – областях, где в международных журналах они составляют методологическое ядро. Углубленные качественные методы в политически чувствительных темах остаются ограниченными.

Четвертая проблема – языковой барьер доступа к методической литературе. Основной массив руководств по качественным методам и CAQDAS-программам опубликован на английском и немецком языках. Дефицит казахоязычных и русскоязычных методических ресурсов, адаптированных к контексту казахстанских социальных исследований, существенно ограничивает возможности самостоятельного профессионального развития казахстанских социологов.

Таким образом, анализ публикаций позволяет констатировать, что казахстанская социология переживает методологический сдвиг. Доля качественных и смешанных исследований возросла. Интервью, документальный анализ и кейс-стади образуют устойчивое ядро качественного инструментария. Предметное поле качественных исследований концентрируется вокруг социальной уязвимости, этнической идентичности и профессиональных практик социальной работы. Однако половина из проанализированных статей не фиксирует применения специализированного программного

обеспечения для анализа качественных данных, что определяет ключевой дефицит отечественной социологической методологии и обосновывает необходимость настоящего методического пособия.

1.5. ИНСТРУМЕНТЫ КОМПЬЮТЕРИЗИРОВАННОГО АНАЛИЗА КАЧЕСТВЕННЫХ ДАННЫХ (CAQDAS)

Компьютеризированный анализ качественных данных (Computer-Assisted Qualitative Data Analysis Software, CAQDAS) – это класс программных решений, создающих структурированную аналитическую среду для работы с нечисловыми данными. CAQDAS-программы не «анализируют» данные автоматически. Они организуют исследовательское пространство – хранение, структурирование, кодирование и визуализацию данных. Тогда как содержательная интерпретация остается исключительной прерогативой исследователя.

Применение CAQDAS обеспечивает ряд методологических преимуществ. Во-первых, прозрачность аналитического процесса: все кодировочные решения фиксируются, отмечаются временными метками и доступны для последующей проверки. Во-вторых, воспроизводимость: другой исследователь может пройти по аналитическому пути и проверить полученные результаты. В-третьих, масштабируемость: CAQDAS позволяет эффективно работать с большими массивами данных, что при ручном анализе практически невозможно. В-четвертых, интеграция данных разных типов (тексты, аудио, видео, изображения, данные опросов и социальных сетей) могут анализироваться в рамках единого проекта.

Наиболее широко представлены три платформы MAXQDA (VERBI GmbH, Германия), NVivo (QSR International, Австралия/Великобритания) и Atlas.ti (Scientific Software Development GmbH, Германия).

Выбор MAXQDA в качестве центрального инструмента настоящего пособия обусловлен совокупностью взаимодополняющих аргументов. MAXQDA располагает полноценным русскоязычным интерфейсом и поддерживает работу с текстами на кириллице – как в казахском, так и в русском написании. Вместе с тем данная платформа позволяет кодировать тексты, обрабатывать аудио- и видеозаписи, изображения и табличные данные. Кроме того, функция Smart Publisher позволяет экспортировать полный протокол кодирования вместе с публикацией, обеспечивая методологическую верификацию.

2. ЗА ПРЕДЕЛАМИ ЦИФР: КАК РАБОТАЕТ КАЧЕСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ?

С того момента, как качественная стратегия начала активно утверждаться в социологии, в профессиональной среде (как среди теоретиков, так и среди практиков), не утихает дискуссия о том, какой метод является «лучшим».

В этой главе рассмотрена принципиальная позиция: выбор исследовательской стратегии – это не вопрос личного удобства, симпатий или академической моды. Безусловно, ресурсные и временные ограничения влияют на дизайн проекта, однако они не должны становиться его смысловым фундаментом. Важно понимать, что выбор между «качеством» и «количеством» определяется прежде всего **методологической логикой**.

Чтобы внести ясность в эти методологические споры и предложить инструмент для осознанного выбора метода, в данной главе рассматриваются два ключевых вопроса:

1. Сущность качественного подхода в социологии. В данном разделе раскрывается содержание качественной исследовательской стратегии и ее специфика в системе социологического знания;

2. Методологический диалог. В данном разделе рассматриваются фундаментальные различия количественной и качественной парадигм.

2.1. ГОЛОСА ЗА ЦИФРАМИ: ЧТО СОСТАВЛЯЕТ СУТЬ КАЧЕСТВЕННОЙ ОПТИКИ

Американский социолог Л. Ньюман в работе «Методы социальных исследований: количественный и качественный подходы» подтверждает мнение авторов методического пособия о том, что исследование и разработка стратегии будут направлять в процессе дизайн исследования. Стратегия проектирования и проведения исследования будет различаться в зависимости от того, является ли оно преимущественно количественным или качественным (Neuman, 2014).

Анализ литературы показывает, что если количественная стратегия в социологии давно получила устойчивое методологическое оформление и подробно описана в учебной и исследовательской литературе, то качественная стратегия по-прежнему остается предметом дискуссий. Особенно это касается самого понятия «качественное»

и тех признаков, которые позволяют отграничить качественное исследование от иных исследовательских подходов. Споры ведутся как вокруг эпистемологического статуса качественного исследования, так и вокруг его методологических границ, аналитических возможностей и критериев научной состоятельности.

В рамках данного раздела качественное исследование не рассматривается через призму предельно общих эпистемологических и философско-методологических дискуссий. Напротив, акцент делается на прикладном и аналитическом уровне. На основе работ исследователей, внесших вклад в разработку качественной методологии, а также трудов их предшественников предлагаются рабочие определения качественного исследования и выделяются его ключевые содержательные характеристики.

Качественная стратегия в социологии исходит из того, что социальная реальность не может быть сведена к совокупности внешних фактов, доступных лишь измерению, классификации и последующему статистическому сопоставлению. Она рассматривается как мир социально производимых значений, интерпретаций и практик, в рамках которых акторы не просто действуют, но и постоянно определяют ситуацию, соотносят себя с другими и тем самым воспроизводят саму ткань социального порядка (Denzin & Lincoln, 2005:3, Neuman, 2014). Соответственно, исследовательский фокус смещается с фиксации распределений и статистических связей на анализ того, каким образом участники социальной жизни понимают происходящее, организуют взаимодействие и придают смысл собственным действиям.

Ключевым принципом качественной стратегии является ориентация на изучение социальной жизни в контексте ее естественного протекания. Социальное действие рассматривается не как изолированный акт, а как элемент текущего взаимодействия, формируемый в конкретных ситуациях и в рамках локально организованных порядков. В этой связи качественное исследование направлено на анализ повседневных практик в их естественной среде, что позволяет проследить, каким образом действия приобретают смысл для участников, как они координируются во взаимодействии и как воспроизводятся в устойчивых формах социальной организации (Hammersley & Atkinson, 2007; Whyte, 1993).

Исторически такая установка получила наиболее последовательное развитие в чикагской традиции, в рамках которой полевая работа, наблюдение, неформальное интервью и сбор личных документов стали способами анализа города, миграции, девиации и локальных сообществ (Bulmer, 1984; Hammersley, 2003).

Теоретически качественная стратегия опирается на представление о социальной реальности как о процессуальном и взаимодействующем организованном порядке. В **символическом интеракционизме** данный тезис выражен через понимание действия как интерпретативного процесса, в котором значения не предшествуют взаимодействию в завершенной форме, а формируются и модифицируются в самом ходе социальной коммуникации (Blumer, 1986).

Феноменологическая традиция, восходящая к работам Альфреда Шюца (Schutz и др., 1972), внесла существенный вклад в обоснование качественного подхода, акцентируя внимание на структурах «жизненного мира», совокупности само собой разумеющихся знаний, типизаций и рецептов, с опорой на которые акторы ориентируются в повседневности. С точки зрения данной традиции, задача социолога состоит не в наложении на социальную реальность внешних аналитических категорий, а в реконструкции тех способов упорядочивания опыта, которыми оперируют сами участники взаимодействия.

В **этнометодологии** социальный порядок рассматривается не как внешняя сила, а как непрерывное практическое достижение участников повседневной жизни. Основной фокус исследования направлен на «методы участников» (members), с помощью которых они делают свои действия и обстоятельства «accountable», то есть обнаружимыми, наблюдаемыми, описуемыми, поддающимися рассказу и анализу в ходе повседневного взаимодействия. Этнометодологический анализ концентрируется на рефлексивном характере практических действий, изучая, как социальный мир производится и распознается в качестве упорядоченного «изнутри» самих ситуаций (Garfinkel, 1984). Таким образом, в рамках этнометодологического подхода исследовательский интерес смещается от поиска внешних детерминант к анализу тех локальных процедур, посредством которых социальный мир производится, поддерживается и распознается в качестве упорядоченного. Социальный порядок в данном контексте предстает не как заданная извне структура, а как непрерывное практическое достижение самих участников взаимодействия, делающих свои действия «объяснимыми» и понятными друг другу в каждый конкретный момент времени.

Анализ показывает, что современная качественная стратегия – это не единый метод, а множественная, внутренне дифференцированная исследовательская программа. Ссылаясь на Н. Дензину и И. Линкольна (Denzin & Lincoln, 2005, с. 3), важно подчеркнуть, что любое определение качественного исследования историче-

ски контекстуально. Тем не менее можно предложить его общее инвариантное определение: **качественное исследование – это ситуативная деятельность, помещающая наблюдателя в изучаемый мир.** Она включает набор интерпретативных практик (полевые заметки, интервью, наблюдения, аудио- и видеозаписи, артефакты), которые делают этот мир видимым и трансформируют его в серию репрезентаций. На этом уровне реализуется натуралистический подход: качественные исследователи изучают объекты в их естественной среде, стремясь осмыслить или интерпретировать явления с точки зрения тех смыслов, которые люди в них вкладывают. **Качественное исследование включает в себя методологически обоснованное использование и сбор разнообразных эмпирических материалов:** кейс-стади (исследование отдельных случаев), личный опыт, интроспекция, жизненный путь (биография), интервью, артефакты, культурные тексты и продукты деятельности, а также обсервационные (полученные в ходе наблюдения), исторические, интеракционные и визуальные тексты – все то, что описывает рутинные, проблемные моменты и смыслы в жизни индивидов.

2.2. ДВА ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ ПОДХОДА: КОЛИЧЕСТВЕННЫЙ VS КАЧЕСТВЕННЫЙ

В современной социологической практике выбор между количественной и качественной стратегиями представляет собой не просто технический подбор инструментов, а фундаментальное эпистемологическое решение. Как отмечает У. Флик (Flick, 2014, с. 90), качественное и количественное исследования не следует рассматривать как несовместимые противоположности. Оба направления стремятся к систематическому сбору эмпирических данных и поиску закономерностей для объяснения социальной жизни.

Тем не менее они опираются на принципиально разные исследовательские «языки» и допущения о природе социальной реальности.

Таким образом, определить оптимальный подход к изучению того или иного события (или вопроса) позволяют следующие **методологические особенности каждой стратегии:**

- **онтологический характер.** А. Бриман (2016) подчеркивает, что это различие носит не только технический, но и онтологический характер: количественный подход склоняется к позитивистской эпистемологии, тогда как качественный – к конструктивистской и интерпретативной (Bryman, 2012, сс. 32–35);

– **исследовательский вопрос.** По мнению Дж. Кресвелл (2009), выбор между подходами во многом определяется природой исследовательского вопроса: количественные вопросы направлены на измерение и сравнение переменных, тогда как качественные – на понимание процессов и смыслов (Creswell, 2009). Также на этот счет имеет другое мнение Л. Ньюман, согласно которому количественное исследование необходимо детально планировать до сбора и анализа данных. Здесь можно задаться вопросом «как лучше создать логически строгий дизайн, который точно определяет и измеряет все переменные, выбирает репрезентативную выборку, собирает данные и проводит статистический анализ?» (Neuman, 2014, с. 165).

Для качественного исследования необходимо полностью погрузиться в разнообразные данные и сохранять открытость к новым идеям на протяжении всего процесса сбора данных. Здесь можно задаться вопросом: как лучше уловить богатство, фактуру и ощущение динамичной социальной жизни? (Neuman, 2014, с. 165);

– **этапы исследования.** По мнению Л. Ньюман (2014), чтобы провести исследование, социолог обычно проходит несколько взаимосвязанных этапов: выбор темы, ее сужение до исследовательского вопроса, выстраивание дизайна, сбор данных, анализ, интерпретация результатов и представление выводов профессиональному сообществу (Neuman, 2014, с. 17). Однако, как подчеркивает автор, в количественной и качественной работе один и тот же общий исследовательский цикл организован по-разному: различаются степень предварительного планирования, характер связи между теорией и данными, а также логика движения от вопроса к выводу.

Таблица 5. Этапы исследования

Количественная стратегия	Качественная стратегия
Выбор темы. Это может быть как общее направление исследования, так и вопрос, представляющий профессиональный или личный интерес. Темы формулируются широко, например: последствия развода, причины делинквентного поведения, влияние бездомности или то, как элиты используют средства массовой информации.	Рефлексия исследователя и контекста. Социальные исследователи, как и в количественной традиции, начинают с выбора темы, однако этот этап одновременно сопровождается самооценкой и помещением темы в социально-исторический контекст. Многие качественные исследователи

	опираются на личные убеждения, биографический опыт или актуальные общественные проблемы при определении темы, представляющей интерес или значимость.
Фокус на исследовательский вопрос. Необходимо сузить тему до четкого исследовательского вопроса, на который можно получить ответ в рамках одного исследования. Это часто требует обращения к научной литературе и выдвижения гипотез, которые нередко опираются на социальную теорию. Например, широкая тема, причины делинквентного поведения, трансформируется в конкретный исследовательский вопрос: склонны ли подростки мужского пола - иммигранты из Восточной Азии, сохраняющие прочные связи с культурой страны происхождения и не прошедшие ассимиляцию в новом обществе, чаще совершать делинквентные действия по сравнению с теми, чьи связи с исходной культурой слабее и кто в большей степени ассимилировался? Необходимо обратить внимание, как исходная широкая тема (причины делинквентности) становится сфокусированной: выделяется конкретный фактор (степень ассимиляции) и конкретная группа (подростки-иммигранты мужского пола из Восточной Азии).	Выработать позицию (перспективу). Качественные исследователи могут размышлять над теоретико-философской парадигмой или помещать свое исследование в контекст продолжающихся дискуссий с другими исследователями. Вместо того чтобы сужать тему, это означает выбор направления, которое может включать множество потенциальных вопросов.
Разработать дизайн исследования. После того как исследовательский вопрос определен, необходимо спроектировать само исследование. Разработка дизайна предполагает принятие ряда решений: какой тип случаев или выборки отобрать, каким образом измерять релевантные переменные и какие исследовательские методы (например, анкетирование, эксперимент) использовать. На этом этапе принятие решений также опирается на теоретические основания.	Разработать исследование и собрать, проанализировать и интерпретировать данные. Как и в количественных исследованиях, исследователь, работающий в качественной методологии, разрабатывает дизайн исследования, собирает данные, анализирует их и интерпретирует. Однако в большей степени, чем в количественных исследованиях, качественный исследователь, как правило,

Сбор данных. После детальной разработки дизайна исследования необходимо тщательно фиксировать и проверять информацию, как правило, представленную в числовой форме. Далее данные следует перевести в формат, пригодный для компьютерной обработки, если изначально они не представлены в таком виде.	осуществляет сбор, анализ и интерпретацию данных одновременно. Это гибкий процесс, предполагающий многократные возвраты и переходы между этапами. Нередко исследователь не только использует или проверяет существующую теорию, но и формирует новую. На этапе интерпретации данных качественный исследователь создает новые концепции и теоретические интерпретации.
Анализ данных. Этот этап, как правило, предполагает использование специализированного программного обеспечения для обработки числовых данных с целью построения диаграмм, таблиц, графиков и расчёта статистических показателей. Полученные таким образом материалы представляют собой сжатое и наглядное представление данных.	
Интерпретация данных. После построения диаграмм, таблиц и расчёта статистических показателей необходимо определить их смысловое значение. Анализируются полученные результаты, необходимо опираться на знание предметной области и теоретические подходы, чтобы ответить на исследовательский вопрос. При этом учитываются альтернативные интерпретации данных, проводится сопоставление с результатами предыдущих исследований и формулируются более широкие выводы и последствия полученных результатов.	Информировать других. Это характерно для обоих подходов, однако и здесь стиль представления результатов зависит от выбранной методологии.
Информирование научного сообщества. На данном этапе оформляется отчет об исследовании в установленном формате, в котором представляется описание как самого исследования, так и его результатов	

Составлено по Neuman, 2014, сс. 17–19

А. Бриман (2016) дополняет это наблюдение: в количественном исследовании теория предшествует эмпирической работе и служит основой для формулировки гипотез, тогда как в качественном – теория нередко возникает уже в ходе исследования, индуктивно, из данных (Bryman, 2012, с. 27).

Отсюда вытекает еще один важный этап. Этап **операционализации и концептуализации**. Методологическое своеобразие качественной стратегии, как показывают У. Флик (2009) и А. Марвасти (2004), связано с отказом от предпосылки, что исследовательские категории могут быть полностью заданы до начала эмпирической работы. Категории действия, идентичности, нормы и опыта обладают контекстуальной изменчивостью, а потому требуют аналитической реконструкции, а не только предварительной операционализации (Flick & Flick, 2011; Marvasti, 2004, с. 11). Отсюда вытекает установка на открытость к полю: исследователь стремится не наложить на материал готовую объяснительную схему, а выявить те различия, которыми пользуются сами участники;

– **принципы исследовательского процесса и допущения о социальной жизни**. Качественные и количественные принципы исследования порождают разные «языки исследования» с различными акцентами. В количественном исследовании в большей мере используется позитивистская исследовательская традиция и язык переменных и гипотез. В качественном – опора на принципы интерпретативной или критической социальной науки, язык «случаев и контекстов» и культурных смыслов (Bryman, 2012; Neuman, 2014). Важный вклад в осмысление этих различий внесли Denzin & Lincoln (2011): по их мнению, качественное исследование – это не один метод, а «зонтичный» термин, охватывающий многообразие практик интерпретации и репрезентации, объединенных стремлением понять явления в их естественных условиях (Denzin & Lincoln, 2005, с. 3). Из этого вытекает важное правило: в классическом интерпретативном качественном анализе количественные показатели не являются центральным основанием интерпретации. Использование таких слов, как «проценты», «статистический показатель» или «соотношение долей», может считаться методологической ошибкой. Это связано с тем, что качественные методы работают не с массовостью, а с глубиной смысла. Там, где количественный анализ ищет «наибольший уровень» или частоту повторений, качественный подход фокусируется на уникальности и значимости опыта. Поскольку выборки в таких проектах невелики, любые проценты будут лишены математического смысла. Вместо математических терминов в качественном анализе используется специальный интерпретативный аппарат. Исследователю следует использовать формулировки, подчеркивающие процесс анализа, такие как «явление наблюдается или фиксируется», «смыслы прослеживаются в ответах информантов», «определенные установки присутствуют в дискурсе». Такой язык позволяет избежать упрощения и помогает описать социальное явление во всей его

сложности и многогранности, что и является главной целью качественного подхода;

– **методы исследования.** Дж. Кресвелл (2009) демонстрирует таблицу с методическими особенностями стратегий. По его мнению, количественными методами являются экспериментальный дизайн и неэкспериментальный дизайн (кросс-секционные (одномоментные) и лонгитюдные (долговременные) исследования с использованием анкет или структурированных интервью для сбора данных с целью обобщения результатов выборки на всю популяцию). К качественным относятся: нарративные, феноменологические, этнографические исследования, исследования на основе обоснованной теории и кейс-стади (Creswell, 2009, сс. 29–30).

Таблица 6. Методы исследования

Количественные методы (Quantitative)	Качественные методы (Qualitative)	Смешанные методы (Mixed Methods)
Экспериментальный дизайн	Нарративное исследование	Последовательные (Sequential)
Неэкспериментальный дизайн (например, опросы)	Феноменология	Параллельные / Совмещенные (Concurrent)
	Этнография	
	Исследования на основе обоснованной теории (Grounded theory)	Трансформационные (Transformative)
	Кейс-стади (изучение конкретного случая)	

Составлено по: Creswell, 2009

– **процедуры выборки** в качественных исследованиях нередко называют целенаправленными (Theoretical or purposive sampling): теоретическая цель проекта, а не строгие методологические требования, определяет процесс отбора (Marvasti, 2004, с. 9). В ряде случаев, например, при изучении девиантных или труднодоступных групп, случайная выборка попросту нецелесообразна, и целенаправленная выборка остается единственным вариантом.

Цитата из книги Marvasti «Qualitative Research in Sociology» (2004: 9):

Одним из первых этапов проведения исследования является отбор участников или респондентов. Для количественных исследований предпосылки статистического анализа требуют случайного отбора респондентов. Этот

процесс называется выборкой, а люди или объекты, отобранные из определенной совокупности, образуют выборку.

Еще одно требование статистического анализа заключается в том, что выборка должна быть большой и репрезентативной. Это обосновывается тем, что малые выборки увеличивают вероятность смещенных результатов или ошибок.

В качественных исследованиях, напротив, вопрос о том, кто включается в исследование, определяется не столько техническими требованиями, сколько теоретическими соображениями. Процедуры выборки в качественных исследованиях иногда называют целенаправленными (*purposive*), что означает, что процесс отбора определяется теоретической целью проекта, а не строгими методологическими требованиями. Более того, в некоторых случаях, например при изучении торговцев наркотиками, случайная выборка попросту непрактична, и целенаправленная выборка может быть единственно возможным вариантом.

– **природа данных.** Согласно Л. Ньюман (Neuman, 2014, с. 168), «мягкие» данные (то есть слова, предложения, фотографии, символы) предполагают качественные исследовательские стратегии и методы сбора данных, отличающиеся от «жестких» данных (представленных в виде чисел), для которых используются количественные подходы. Такие различия могут сделать инструменты количественного исследования неподходящими или нерелевантными для качественного исследования, и наоборот.

Таблица 7. Сравнительная характеристика количественного и качественного подходов

Критерий сравнения	Количественная стратегия	Качественная стратегия
Эпистемология и онтология	Позитивистская эпистемология: социальный мир объективен и измерим	Конструктивистская и интерпретативная: реальность создается через смыслы и контекст
Цель и фокус	Измерение переменных, сравнение и проверка гипотез	Понимание процессов, глубинных смыслов и генерация теорий
Логика и связь с теорией	Дедуктивная: теория предшествует эмпирической работе и служит основой для гипотез	Индуктивная: теория часто возникает из данных в ходе исследования
Исследовательский «язык»	Язык переменных, гипотез, статистики и точных измерений	Язык «случаев и контекстов», культурных смыслов и образов

Дизайн исследования	Логически строгий дизайн, детально планируется до начала сбора данных	Гибкий процесс: сбор, анализ и интерпретация часто происходят одновременно
Выборка и отбор	Большая, статистически репрезентативная, основанная на случайном отборе	Малая, целенаправленная (purposive), основанная на теоретических целях проекта
Инструментарий	Стандартизированный: опросы, эксперименты, структурированные интервью	Ситуативный: этнография, кейс-стади, нарративные и феноменологические методы
Природа данных	«Жесткие» данные в числовой форме	«Мягкие» данные: слова, предложения, фотографии, символы
Анализ и интерпретация	Статистический анализ; использование таблиц и диаграмм для проверки гипотез	Извлечение тем и обобщений
Роль контекста	Контролируется или нейтрализуется для получения обобщающих выводов	Конституирует значение; важна глубина, фактура и открытость к «полю»

Собственная разработка авторов на основе анализа литературных источников

Таким образом, резюмируя раздел, посвященный изучению принципов выбора стратегии исследования, можно сказать, что **исследовательский вопрос, природа изучаемого явления и онтологические допущения исследователя** – вот три кита, на которых строится методологический выбор. Для определения адекватного дизайна исследования необходимо учитывать методологические особенности обеих стратегий.

При этом важно понимать и помнить следующие моменты:

1. качественное и количественное исследования не следует рассматривать как несовместимые противоположности. Оба направления стремятся к систематическому сбору эмпирических данных и поиску закономерностей для объяснения социальной жизни (Flick, 2014, с. 90; Marvasti, 2004, с. 13);

2. граница между качественным и количественным подходами сегодня становится все более прозрачной: современная методоло-

гия рассматривает смешанные методы (mixed methods) как мощный инструмент познания (Bryman, 2012; Creswell, 2009; Neuman, 2014). Тем не менее методологическое разграничение между ними остается той базой, без которой невозможны концептуальная строгость и методологическая корректность исследования. Также, как отмечает Л. Ньюман, важно понимать, что можно сочетать черты количественных и качественных исследований, опираясь на их взаимодополняющие достоинства. Смешение подходов имеет преимущества, но добавляет сложности и требует больше времени (Neuman, 2014);

3. выбор метода исследования не сводится к «решению вопроса о правильном и неправильном, или об истине и лжи»; вместо этого целью должно быть «выбор подхода, подходящего для решения поставленной задачи». Как выразился один исследователь: «таким образом, перед нами стоит не строгий выбор между словами и числами, или даже между точными и неточными данными, а скорее диапазон от более точных до менее точных данных... Наши решения... должны зависеть от природы того, что мы пытаемся описать, от вероятной точности наших описаний, от наших целей и от имеющихся у нас ресурсов; не на основе идеологической приверженности той или иной методологической парадигме (Хаммерсли 1992: 163, из книги Marvasti, (2004, с. 9).

3. MAXQDA: ПРАКТИЧЕСКИЙ ГАЙД ПО АНАЛИЗУ ДАННЫХ

MAXQDA, названный в честь классика-социолога Макса Вебера, сегодня по праву считается одной из наиболее продвинутых программ для анализа качественных и смешанных данных.

Название продукта «MAXQDA» начинается с отсылки к немецкому социологу Макс Веберу и заканчивается аббревиатурой QDA, что означает «качественный анализ данных» («VERBI Software | Qualitative Data Analysis Innovation since 1989», б. д.).

MAXQDA: для чего нужна программа?

– MAXQDA используется для качественных и смешанных исследований.

– Программа позволяет эффективно организовывать, анализировать и визуализировать различные типы данных, включая:

- интервью;
- анкеты;
- документы;
- таблицы;
- библиографические данные;
- изображения и видеоматериалы;
- веб-страницы.

Для эффективного использования возможностей программы исследователю необходимо освоить три ключевых направления:

во-первых, важно понимать методологические основы и логику аналитического процесса;

во-вторых, необходимо владеть практикой кодирования, категоризации и структурирования данных;

в-третьих, исследователь должен уверенно ориентироваться в интерфейсе программы и понимать, какие функции и инструменты наиболее подходят для проведения различных видов анализа и решения конкретных исследовательских задач.

В данной главе основное внимание будет уделено двум последним аспектам: практической работе с данными и функциональным возможностям MAXQDA. Методологическая

база анализа уже была подробно рассмотрена во второй главе в объеме, достаточном для уверенного начала работы с программой.

Итак, с чего начать работу с качественными данными?

Первое – необходимо установить программное обеспечение MAXQDA;

Второе – необходимо освоить интерфейс программы;

Третье – работа с данными (выполнить кодирование данных);

Четвертое – осуществить экспорт и визуализацию данных;

Пятое – провести анализ и интерпретацию данных.

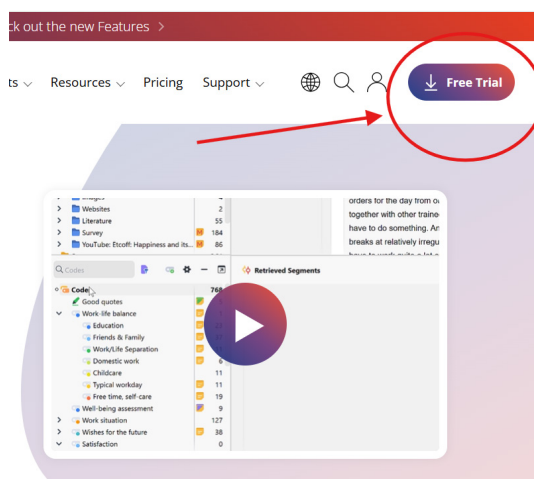
3.1. УСТАНОВКА И АКТИВАЦИЯ ПРОГРАММНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ MAXQDA

Первым шагом является установка программы MAXQDA. На этом этапе важно убедиться, что программа установлена корректно и работает без сбоев.

На практике часто возникает вопрос «где можно скачать официальную версию программы и есть ли бесплатный вариант?». Это особенно важно для индивидуальных исследователей, у которых не всегда есть возможность приобрести за собственные средства полную лицензию.

Если говорить о первом вопросе, официальную версию MAXQDA можно скачать на сайте разработчика: <https://www.maxqda.com/>. На сайте появляется окно с пометкой **Free Trial**, нажав на которое, можно перейти к регистрации (Рисунок 1).

Рисунок 1. Официальная страница сайта MAXQDA для скачивания программы

После нажатия на кнопку «**Free Trial**» пользователь переходит на страницу регистрации. В появившемся окне необходимо указать адрес электронной почты, пройти проверку «Я не робот» и нажать кнопку «**Start your free trial**» (Рисунок 2).

Рисунок 2. Страница регистрации для получения бесплатного ознакомительного периода

После отправки запроса на указанный пользователем адрес электронной почты поступает информационное письмо, содержащее персональный код активации и ссылку для загрузки программы (Рисунок 3).

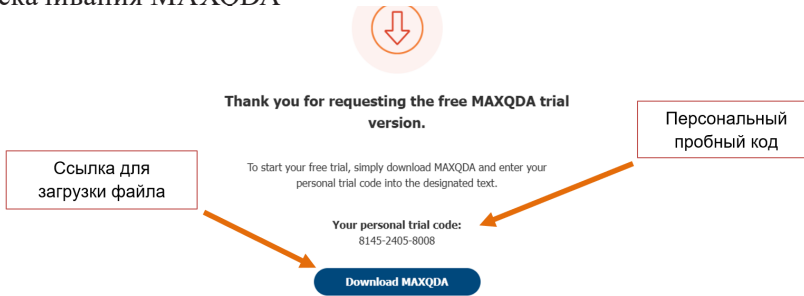
Процесс установки состоит из следующих этапов:

1. Копирование кода. Полученный в письме персональный триал-код необходимо сохранить для последующего ввода при первом запуске программы;

2. Переход к скачиванию. Для загрузки установщика требуется нажать кнопку «Download MAXQDA», после чего произойдет перенаправление на официальный сайт разработчика;

3. Выбор операционной системы. На открывшейся странице необходимо выбрать соответствующий тип программного обеспечения (для Windows или MAC) в зависимости от технических характеристик используемого устройства.

Рисунок 3. Электронное письмо с персональным кодом и ссылкой для скачивания MAXQDA

После завершения загрузки установочный файл (MAXQDA_Setup) сохраняется в системной папке «Загрузки» на локальном компьютере.

Для завершения настройки необходимо выполнить следующие действия:

1. Запуск установки. Запустить загруженный файл и следовать стандартным инструкциям мастера установки для инсталляции программы на устройство;
2. Активация пробной версии. При первом запуске MAXQDA в соответствующее текстовое поле необходимо ввести персональный пробный код, полученный ранее в электронном письме.

Необходимо отметить, что разработчики предоставляют бесплатный доступ к программе сроком на 14 дней. Согласно политике разработчиков, повторная регистрация для скачивания пробной версии с одного и того же устройства/аккаунта становится невозможной.

3.2. ЗНАКОМСТВО С ИНТЕРФЕЙСОМ ПРОГРАММНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ MAXQDA

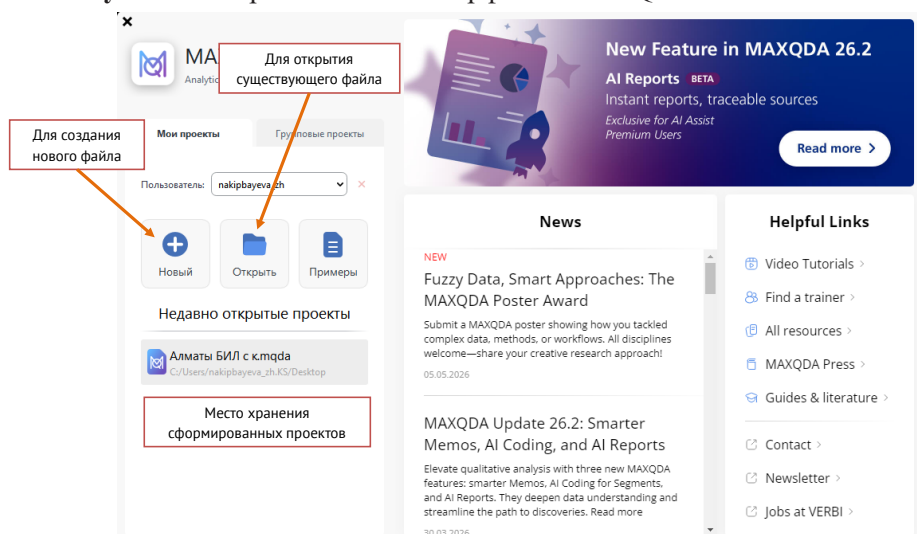
После успешной установки программы необходимо ознакомиться с ее интерфейсом. Это включает в себя понимание структуры рабочего пространства, назначение основных панелей, изучение функций импорта данных и логики навигации по проекту. Главная цель данного этапа – сформировать базовое представление о принципах работы в MAXQDA.

При первом запуске программы (через ярлык на рабочем столе) и после ввода триал-кода (или лицензионного кода) открывается приветственное окно (стартовый экран). Здесь пользователю предлагаются основные варианты работы с файлами проектов:

1. Создание нового проекта. Если пользователь только начинает исследование, необходимо нажать на кнопку **«Новый»** (с иконкой плюса), чтобы создать и настроить чистый файл проекта;
2. Открытие существующего проекта. Если уже есть ранее созданный проект, необходимо нажать на кнопку **«Открыть»** (с иконкой папки) и выбрать его на компьютере;
3. Использование примеров. Кнопка **«Примеры»** позволяет открыть демонстрационные проекты для ознакомления со структурой работы.

Ниже основных кнопок управления расположен блок **«Недавно открытые проекты»**. В нем отображается список файлов, с которыми пользователь работал в последнее время, что позволяет быстро вернуться к прерванной сессии без необходимости искать нужный файл в проводнике компьютера.

Рисунок 4. Стартовое окно интерфейса MAXQDA

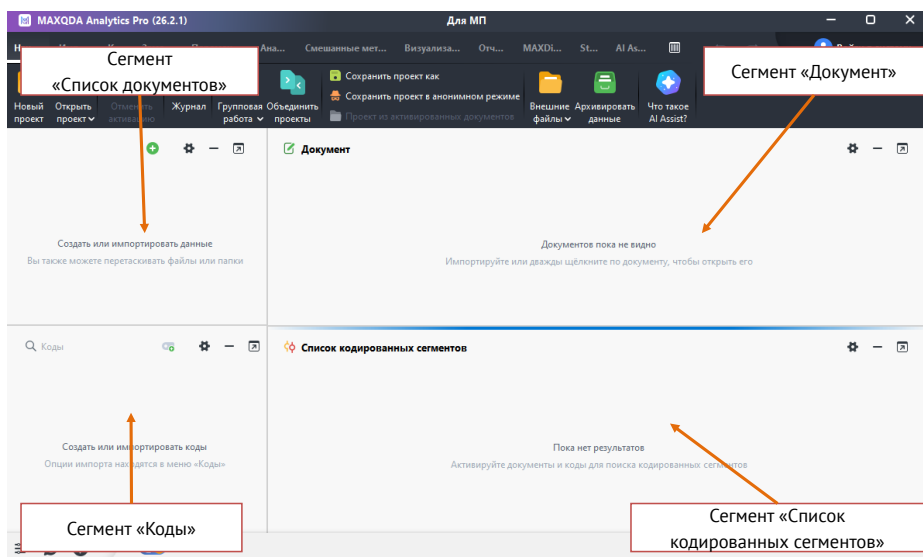
Для начала работы в MAXQDA пользователю предлагается создать и сохранить новый проект. На этом этапе крайне важно определить корректную и удобную локацию (папку) на локальном диске для сохранения файла проекта. Рациональная организация хранения данных на старте – залог сохранности массива и беспрепятственного доступа к нему в процессе всего исследования. Только после успешного сохранения файла проекта можно переходить к непосредственному знакомству с рабочей средой программы.

После создания или открытия проекта на экране отобразится классический рабочий интерфейс MAXQDA. По умолчанию он

представляет собой структурированное рабочее пространство, разделенное на три или четыре ключевых сегмента, каждое из которых выполняет строго определенную функцию в процессе качественного анализа данных (кодирование, систематизация, визуализация).

При стандартном запуске пользователь видит четыре сегмента, которые обычно остаются пустыми (Рисунок 5).

Рисунок 5. Интерфейс программы MAXQDA (стартовое рабочее пространство)

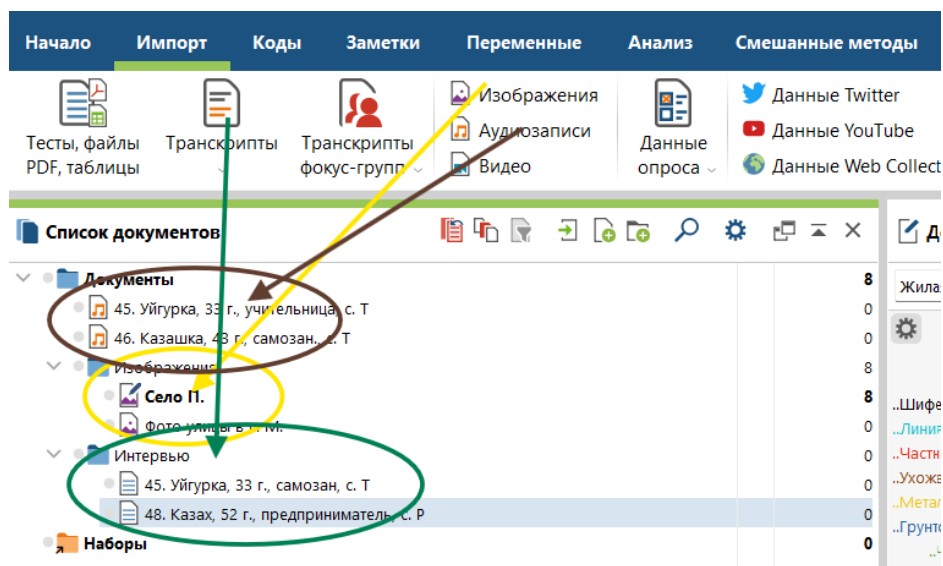

Освоение программы MAXQDA наиболее эффективно начинать с изучения ее классической четырехсегментной структуры, которая составляет основу рабочего пространства и обеспечивает сквозную логику качественного анализа.

Первый ключевой сегмент, расположенный в левом верхнем углу экрана, это окно **«Список документов»**. Данная панель выполняет функцию центрального узла управления всеми эмпирическими материалами исследования. Здесь в систематизированном виде отображаются все загруженные пользователем данные. Современный функционал MAXQDA позволяет работать с мультимедийными проектами любого масштаба и анализировать самый широкий спектр источников: от текстовых транскриптов интервью и ФГД до аудио- и видеозаписей, графических материалов, документов в формате PDF, а также импортированных веб-страниц и медиаконтента, включая материалы с платформы YouTube.

Для наполнения проекта исследовательским материалом используется специализированная вкладка «**Импорт**», расположенная на верхней панели управления. Процесс загрузки интуитивно понятен: исследователю необходимо перейти в данное меню и выбрать тип импорта, соответствующий формату исходного файла (Рис. 6). Например, если планируется качественный анализ ФГД или глубинных интервью, материалы загружаются в виде текстовых **транскриптов** (документов) либо в виде непосредственных **аудио- или видеозаписей**. При работе с визуальными источниками или полевыми наблюдениями выбирается опция **импорта изображений**. После подтверждения выбора загруженные файлы автоматически структурируются и отображаются в окне «Список документов», подготавливая надежную базу для последующего этапа кодирования и концептуализации.

Рисунок 6. Гайд по импорту данных разного формата (транскрипты, изображения, аудиозаписи)

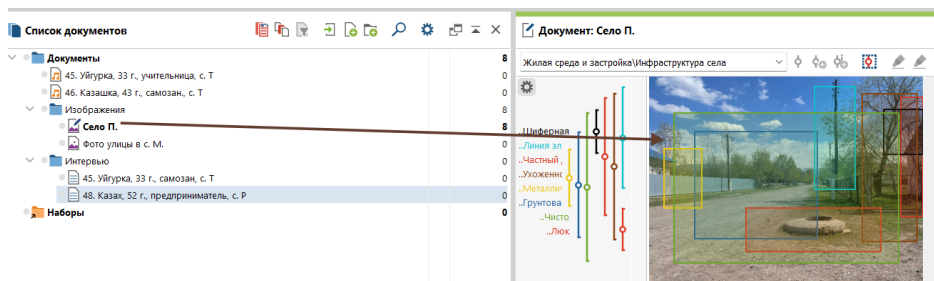

После успешного импорта файлов в проект можно переходить к их **кодированию**. Для этого используются два основных рабочих сегмента: «**Коды**» (в левом нижнем углу) и «**Документ**» (браузер документов, расположенный в правой части экрана).

Сегмент «**Документ**» – это основная рабочая область, предназначенная для непосредственного анализа текстовых, графических или мультимедийных материалов.

Чтобы открыть файл для работы, достаточно дважды кликнуть по его названию в «Списке документов». После этого его содержимое отобразится в окне «Документ», где пользователь может детально ознакомиться с материалом и приступить к его кодированию.

Рисунок 7. Сегмент «Документ»

ВАЖНО: предварительная группировка документов на этапе загрузки существенно упрощает их дальнейший анализ. Если методология исследования опирается на конкретные переменные (например, тип поселения «город/село» или возраст информантов), файлы стоит сразу распределять по соответствующим папкам или категориям.

Такой подход критически важен для корректной интерпретации данных. К примеру, в исследовании, проведенном по заказу КИСИ при Президенте РК «Точка старта: как школа влияет на траекторию будущего?», массив документов изначально разделяли по типам образовательных учреждений: НИШ, БИЛ и государственные школы. Это было необходимо, поскольку ключевой задачей полевого этапа являлось изучение жизненных траекторий выпускников именно этих категорий школ. Вторым значимым критерием выступала география: внутри каждой группы документы дополнительно распределялись по городам, где проводились фокус-групповые дискуссии (ФГД).

Для группировки данных предусмотрено создание новых групп. Нажатие на иконку папки со знаком «+» в верхнем углу окна инициирует появление элемента «Группа 1». В дальнейшем стандартное название заменяется пользователем на любое другое. На рисунке 8 приведены примеры группировки документов. Стандартные наименования групп («Группа 1» и «Группа 2») в дальнейшем были изменены на такие категории документов, как «НИШ», «БИЛ» и «Госшколы».

Рисунок 8. Пример группировки документов

Список документов			
Документы			2872
НИШ			1056
Алматы НИШ			498
Астана НИШ			255
Шымкент НИШ			303
БИЛ			917
Шымкент_БИЛ			407
Астана БИЛ			131
Алматы БИЛ			379
Госшколы			899
Астана_Гос_школа			281
Шымкент_Гос_школа			311
Алматы ГОС			307
Наборы			0

Сегмент «Коды» представляет собой иерархическую систему категорий (кодов), которая формируется и развивается непосредственно в процессе анализа данных. Коды создаются исследователем на основе работы с эмпирическими материалами в окне «Документ» и служат для систематизации выделенных смысловых фрагментов.

Рисунок 9. Сегмент «Коды»

Список документов

Документы	8
45. Ултурка, 33 г., учительница, с. Т	0
46. Казашка, 43 г., самозан., с. Т	0
Изображения	8
Село П.	0
Фото улицы в с. М.	0
Интервью	0

Список кодов

Система кодов	8
Жилая среда и застройка	0
Инфраструктура села	0
Грунтовая дорога на переднем плане	1
Линия электропередач / Столбы	1
Состояние объектов	0
Ухоженное	1
Чисто	1
Материалы	0
Лук	1
Металлический забор слева	1
Шиферная крыша	1
Тип строений	0
Частный дом	1

Документ: Село П.

Жилая среда и застройка/Инфраструктура села

Шиферная
Линия эл.
Частный
Ухоженное
Металлический
Грунтовая
Чисто
Лук

Список кодированных сегментов

Активировать документы и коды, чтобы отобразить кодированные сегменты	1
---	---

Четвертый сегмент – «Список кодированных сегментов». Окно «Список кодированных сегментов» предназначено для отображения результатов выборки по активным кодам и документам. Оно аккумулирует все фрагменты данных (текстовые или графические), которые были помечены выбранными кодами в выбранных документах. Это позволяет исследователю быстро

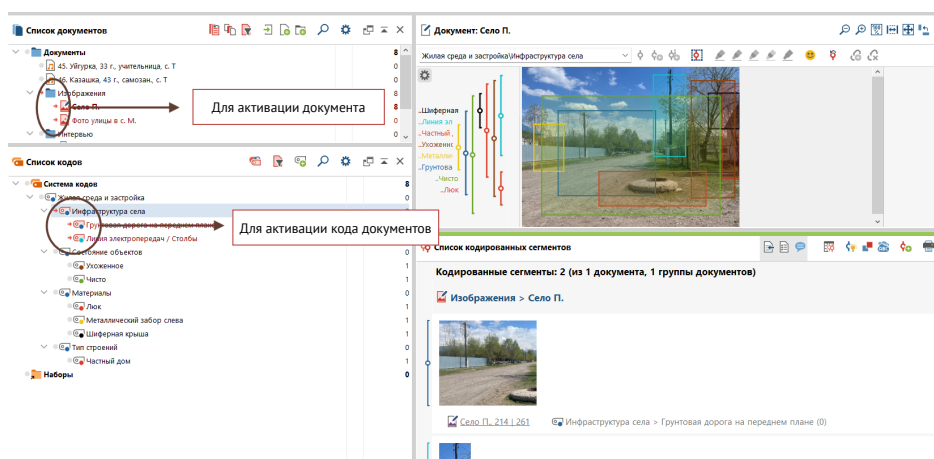
сопоставить конкретные сегменты информации из разных источников в рамках единого рабочего пространства.

Например, на рис. 10 продемонстрирован результат активации двух документов («Село П.» и «Фото улицы с. М.») и двух кодов «Линия электропередач/Столбы» и «Грунтовая дорога на переднем плане». В окне отображаются именно те фрагменты изображений, к которым был применен данный код. Это позволяет наглядно проанализировать, как конкретный код представлен в различных документах.

ВАЖНО: если сегмент «Список кодированных сегментов» отсутствует в основном интерфейсе, его можно открыть с помощью соответствующей кнопки на нижней панели инструментов. В процессе непосредственного кодирования данное окно рекомендуется сворачивать для оптимизации рабочего пространства и концентрации внимания на основном окне «Документ».

ВАЖНО: активация документа или кода выполняется через нажатие на стрелку напротив кода или документа.

Рисунок 10. Интерфейс сегмента «Список кодированных сегментов» при работе с визуальными данными

4. РАБОТА С ДАННЫМИ: КОДИРОВАНИЕ И АНАЛИЗ

После знакомства с интерфейсом и четырьмя основными сегментами программы пользователю необходимо перейти к ключевой аналитической процедуре – кодировке и категоризации собранного материала. И затем – к анализу обработанных данных.

4.1. КОДИРОВАНИЕ ДАННЫХ

Код в качественном исследовании – это чаще всего слово или короткая фраза, которая символически присваивает обобщающий, значимый, сущностный и/или экспрессивный атрибут фрагменту вербальных или визуальных данных. Данные могут включать в себя транскрипты интервью, полевые заметки участника-наблюдателя, дневники, документы, литературу, артефакты, фотографии, видеозаписи, веб-сайты, электронную переписку и так далее (Saldaña, 2009, с. 3). Кодирование представляет собой операции, посредством которых данные разделяют, концептуализируют и снова соединяют по-новому. Это центральный процесс, благодаря которому из данных строятся теории (Страусс & Корбин, 2001, с. 49).

Как отмечалось ранее, функционал MAXQDA позволяет работать с широким спектром данных: от транскриптов глубинных интервью и ФГД до материалов включенного наблюдения, библиографических списков и видеофайлов. Независимо от типа источника, все массивы подлежат процедуре кодирования. Однако выбор конкретных техник разметки не является произвольным – он напрямую зависит от методологического подхода, которого придерживается исследователь. Например, в рамках **обоснованной теории (grounded theory)** процесс анализа предполагает строго последовательное применение открытого, осевого и селективного кодирования.

Ссылаясь на необходимость методологической строгости, Дж. Кресвэлл противопоставляет **два подхода**. В первом случае исследователь ограничивается общим тематическим анализом данных, не заявляя конкретную теоретическую рамку. Во втором сценарии автор выбирает специализированный подход (например, нарративный, феноменологический, обоснованная теория, этнографическое исследование, кейс-стади), который служит процедурным каркасом для всего исследования (Creswell, 2009, с. 70).

В данном пособии рассматриваются две стратегии, **обоснованная теория и тематический анализ** (Braun&Clarke, 2006

описывают его самостоятельным методом²), как наиболее часто встречающиеся подходы в современных качественных исследованиях. Также на примере книги Салданья объясняются техники кодирования в целом.

Обоснованная теория – это дизайн качественного исследования, в котором исследователь формирует общее объяснение (теорию) процесса, действия или взаимодействия, опираясь на взгляды большого числа участников (Creswell, 2009, с. 84).

Аналитические процедуры обоснованной теории разрабатываются для того, чтобы:

- (1) Скорее построить теорию, чем просто проверить ее.
- (2) Придать исследовательскому процессу строгость, необходимую для того, чтобы сделать теорию «хорошей» науки.
- (3) Помочь аналитику преодолеть предубеждения и допущения, которые он принес в исследование, и те, которые могут проявиться в процессе исследования.
- (4) Обеспечить обоснование, достичь плотности, развить чувствительность и интеграцию, необходимые для образования ценной, плотно соединенной объяснительной теории, непосредственно приближенной к реальности, которую она представляет (Страусс & Корбин, 2001, сс. 49–119).

Анализ в обоснованной теории состоит из трех основных типов кодирования. Они таковы: а) открытое кодирование; б) осевое кодирование; в) избирательное кодирование (Страусс & Корбин, 2001, с. 49).

Открытое кодирование – это аналитический процесс расчленения, исследования, сравнения, концептуализации и категоризации данных.

Для иллюстрации этого метода А. Страусс и Дж. Корбин используют классический пример наблюдения за «женщиной в красном платье» на кухне дорогого ресторана. Вместо того чтобы строить догадки, исследователь задается вопросом: «Что здесь происходит?» и «Какова роль этого человека в организации?».

² Тематический анализ широко используется, но не существует четкого согласия относительно того, что он собой представляет и как именно его проводить. Его можно рассматривать как метод с очень плохим «брендингом»: он не существует как «именной» анализ в той же степени, что и другие методы (например, нарративный анализ или обоснованная теория). В этом смысле исследователи часто не заявляют о нем явно как о методе анализа, хотя на самом деле мы утверждаем, что огромная часть анализа по сути является тематической. Его либо называют как-то иначе (например, дискурс-анализом или контент-анализом), либо вообще не идентифицируют как конкретный метод (например, «данные были подвергнуты качественному анализу для выявления часто повторяющихся тем») (Braun & Clarke, 2006, с. 80).

Процесс кодирования в рамках этого примера реализуется через следующие аналитические шаги:

1. Концептуализация (присвоение ярлыков феноменам): Исследователь фиксирует конкретные действия и события, обозначая их концептами. Появляются первичные коды: «внимательное наблюдение», «мониторинг работы персонала», «оценка готовности блюд», «оказание оперативной помощи». На этом этапе они переходят от описания («женщина стоит») к выявлению значимых явлений.

2. Категоризация. На основе сравнения и группировки концептов исследователь переходит к более высокому уровню абстракции. «Мистическая дама в красном» превращается в социологическую категорию – «Ресторанный пищевой оркестровщик» (авторы подчеркивают, что это рабочее название, необходимое для движения анализа). Категория обладает большей объяснительной силой, чем отдельный код.

3. Разработка свойств и измерений. Через группировку данных категория наполняется содержанием. Авторы выделяют:

1. субкатегории (параметры деятельности), например, «Типы работы по определению ценности продукта» и «Действия по поддержанию рабочего потока».

2. условия, например, «Личные качества и навыки, необходимые для эффективной оркестровки».

Осевое кодирование: ряд процедур, с помощью которых данные после открытого кодирования соединяют по-новому, устанавливая связи между категориями. Это делается с помощью парадигмы кодирования, включающей условия, контекст, стратегии действия/взаимодействия и следствия.

Открытое кодирование разделяет данные на фракции и позволяет идентифицировать некоторые категории, их свойства и местоположения свойств. Осевое кодирование соединяет эти данные по-новому, устанавливая связи между категорией и ее субкатегориям.

Избирательное кодирование. Процесс избрания центральной категории, во время которого происходит систематическое связывание центральной категории с другими категориями, валидизация этих связей и наполнение категорий, требующих дальнейшего совершенствования и развития.

Говоря простыми словами, если открытое кодирование «раздробило» текст на сотни мелких концептов, а осевое кодирование

сгруппировало их в смысловые блоки (категории), то избирательное кодирование собирает их в единую, логически стройную теорию. На этом этапе исследователь выбирает одну «ядерную» категорию и выстраивает вокруг нее всю архитектуру исследования, подтверждая взаимосвязи данными.

Тематический анализ – это метод выявления, анализа и описания паттернов (тем) в данных. Он минимально организует и описывает набор данных в (богатой) детализации (Braun & Clarke, 2006, с. 78).

В. Кларк и В. Браун (2006) выделяют два основных подхода к тематическому анализу: **индуктивный** («снизу вверх») и **теоретический, или дедуктивный** («сверху вниз»). Ключевое различие между ними состоит в следующем: при индуктивном подходе конкретный исследовательский вопрос формируется и уточняется в процессе самого кодирования, тогда как при теоретическом подходе кодирование с самого начала направляется заранее сформулированным исследовательским вопросом.

При индуктивном подходе темы формируются непосредственно из данных: исследователь читает материал без опоры на заранее установленные категории или теоретические предположения. Выявленные темы при этом могут слабо соотноситься с конкретными вопросами, которые задавались участникам в ходе интервью или фокус-групп, и не определяются теоретическим интересом исследователя. По своей логике этот подход близок к обоснованной теории: кодирование идет снизу вверх – от мелких кодов к более крупным категориям, которые в итоге составляют основу аналитического отчета. Вместе с тем авторы подчеркивают, что полная теоретическая нейтральность недостижима: исследователи не могут полностью освободиться от своих эпистемологических обязательств, и данные никогда не кодируются в вакууме.

Теоретический тематический анализ, как правило, определяется теоретическим или аналитическим интересом исследователя в данной области и поэтому более явно определяется аналитиком.

Несмотря на различия, оба подхода подчиняются общей аналитической логике: сначала данные кодируются на уровне мелких кодов, затем коды объединяются в подкатегории, а те – в более широкие темы или категории. Именно эта иерархическая структура отличает тематический анализ от простого описания материала и придает ему аналитическую строгость.

К примеру, Кларк и В. Браун предлагают следующие фазы для тематического анализа (Braun & Clarke, 2006, с. 87):

Таблица 8. Фазы тематического анализа

Фаза	Описание процесса
1. Ознакомление с данными	Транскрипция данных (при необходимости), чтение и перечитывание данных, запись первоначальных идей.
2. Генерация первоначальных кодов	Систематическое кодирование интересных особенностей данных по всему набору данных; сбор данных, релевантных каждому коду.
3. Поиск тем	Объединение кодов в потенциальные темы; сбор всех данных, релевантных каждой потенциальной теме.
4. Проверка тем	Проверка того, работают ли темы в связи с закодированными фрагментами (уровень 1) и всем набором данных (уровень 2); создание тематической «карты» анализа.
5. Определение и именование тем	Продолжающийся анализ для уточнения специфики каждой темы и общей истории, которую рассказывает анализ; формирование чётких определений и названий для каждой темы.
6. Составление отчёта	Финальная возможность для анализа. Отбор ярких и убедительных фрагментов-примеров, окончательный анализ отобранных фрагментов, соотнесение анализа с исследовательским вопросом и литературой; подготовка научного отчёта об анализе.

Составлено по Braun & Clarke (2006, с. 87)

Помимо логики построения кодирования, существуют также различные техники кодирования. К примеру, Салданья (Saldaña, 2009, сс. 3–4) в своей книге выделяет множество видов кодирования. Можно выделить следующие ключевые понятия и подходы:

- **дескриптивный (Descriptive Code)** код – код, который обобщает основную тему или предметную область фрагмента данных.

- **In Vivo код (In Vivo Code)** – код, в названии которого используется «живая» речь участника исследования (дословная цитата, взятая в кавычки).

- **первоначальное кодирование (Initial Coding)** – первый этап аналитической работы, представляющий собой открытый и индуктивный процесс поиска смыслов («мозговой штурм»), в ходе которого исследователь формирует первые впечатления от текста.

Процесс кодирования, согласно Дж. Салданье (Saldaña, 2009, с. 12), это путь превращения «сырых» наблюдений в осмысленные

научные выводы. Начинается он с кодов (ярлыков для отдельных фактов), которые затем объединяются в более крупные категории. Салданья поясняет: когда мы сравниваем категории между собой, мы начинаем «возвышаться» над повседневной реальностью, переходя к поиску глубоких смыслов (тем и концептов).

Рисунок 11. Упрощенная модель преобразования кодов в теорию для качественного исследования

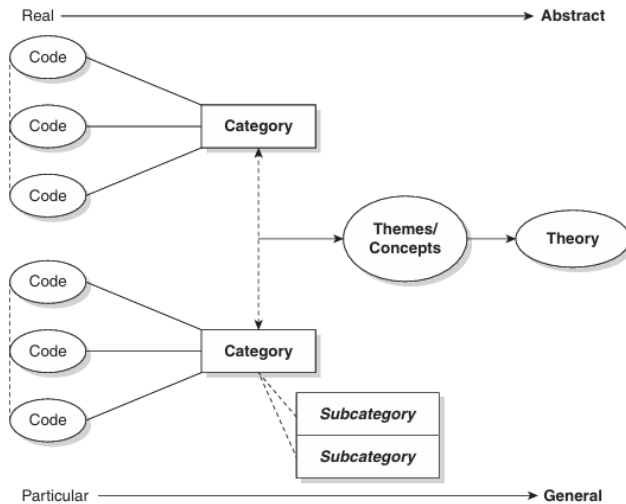

Рисунок из книги Дж. Салданья «*The Coding Manual for Qualitative Researchers*», 2009

В отличие от количественных инструментов (например, SPSS), процесс кодирования в MAXQDA не автоматизирован и требует ручного ввода. Если в SPSS исследователь чаще работает с уже готовыми, формализованными кодами (за исключением открытых вопросов), то в MAXQDA кодирование – это гибкий процесс, требующий глубокого аналитического фокуса.

ВАЖНО: Авторы разделяют мнение Кларк и В. Браун (Braun & Clarke, 2006, с. 87) о том, что перед началом процесса кодирования необходимо детально ознакомиться с данными. Это подразумевает прочтение всех транскриптов, прослушивание аудиозаписей (с фиксацией эмоций и других значимых нюансов), просмотр видеофайлов и изображений. Подобное погружение позволяет, во-первых, сформировать общее видение материала, а во-вторых, соотнести данные с теоретической основой (в случае применения теоретического кодирования).

Собственный опыт авторов подтверждает, что предварительное детальное знакомство с данными позволяет избежать ошибок

при кодировании и предотвращает создание несвязных структур кодов и подкатегорий.

Процесс кодирования в MAXQDA, как отмечалось ранее, реализуется через взаимодействие двух основных структурных элементов: окна «Документ» и окна «Коды».

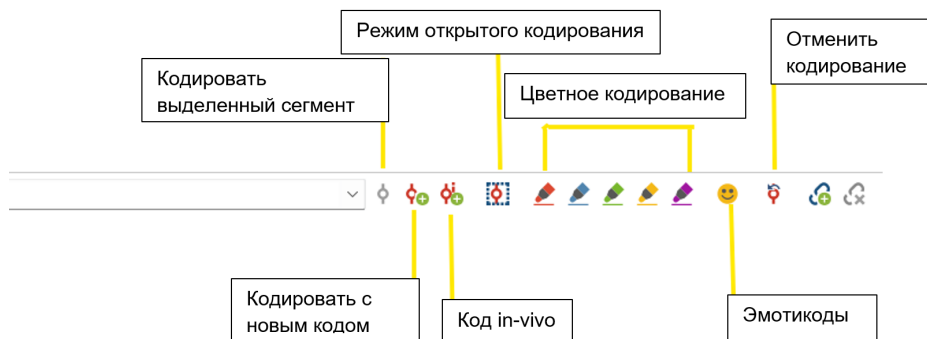
Процесс кодирования данных. Для начала работы необходимо выбрать в окне «Список документов» файл, предназначенный для анализа (текстовый транскрипт или изображение), и открыть его двойным кликом. После этого содержимое файла отобразится в окне «Документ». Сам процесс кодирования включает два основных этапа:

1. *Выделение сегмента.* В тексте или на изображении следует выбрать фрагмент, несущий смысловую нагрузку. Выбор конкретного подхода (дескриптивное, In Vivo или начальное кодирование) может осуществляться в соответствии с методологией Дж. Салданы (Saldaña, 2009);

2. *Присвоение кода.* Необходимо щелкнуть правой кнопкой мыши по выделенному фрагменту и выбрать нужную функцию в контекстном меню. Также можно воспользоваться иконками на панели инструментов, которая расположена в верхней части окна «Браузер документов».

Детальное описание функций и графических обозначений (иконки) кодирования представлено на рисунке 12.

Рисунок 12. Символы для кодирования

Кодирование транскриптов (текстовых данных). На представленных материалах можно проследить реализацию тематического анализа с использованием дедуктивного (теоретического) подхода. В данном случае процесс концептуализации данных выстраивается в строгой иерархиче-

ской последовательности: от первичного выделения смысловых единиц до формирования укрупненных аналитических категорий.

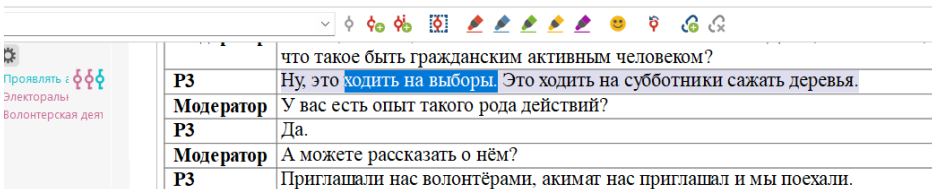
Процесс кодирования и систематизации (собственная разработка авторов):

1. Этап первичного кодирования (Рисунок 13). На уровне работы с транскриптами интервью авторы фиксируют конкретные дискурсивные практики информантов. Например, высказывания об участии в электоральных процессах («ходить на выборы») или волонтерских инициативах («Приглашали нас волонтерами (ФГ Алматы ГОС, Поз. 3)») маркируются соответствующими кодами: «электоральное поведение» и «волонтерская деятельность».

2. Группировка в субкоды (Рисунок 14). На следующем этапе происходит первичная дескриптивная систематизация. Выделенные коды объединяются в более широкое понятие – «Гражданское и общественное участие». Это позволяет интегрировать разнородные формы активности (от голосования до волонтерства) в единый концептуальный блок.

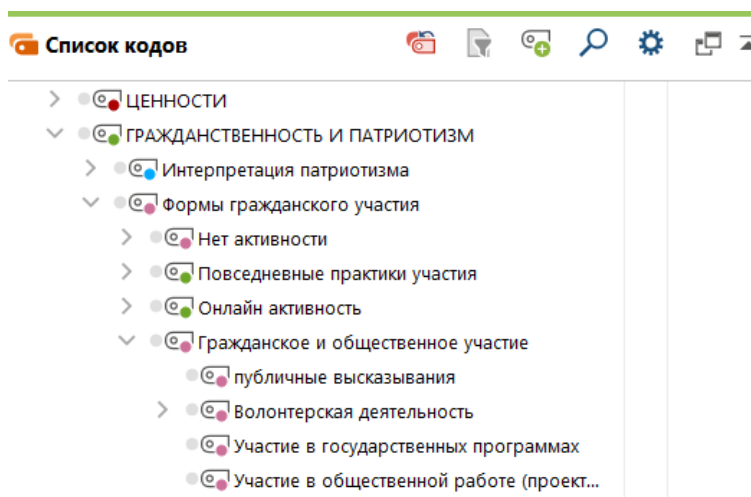
3. Теоретическая интеграция (Рисунок 14). В конечном итоге субкод «Гражданское и общественное участие», наряду с «Интерпретацией патриотизма» и «Формы гражданского участия», формирует основу для осевой категории верхнего порядка – «Гражданственность и патриотизм».

Рисунок 13. Пример кодирования в тематическом методе (теоретический подход)

	что такое быть гражданским активным человеком?
РЗ	Ну, это ходить на выборы. Это ходить на субботники сажать деревья.
Модератор	У вас есть опыт такого рода действий?
РЗ	Да.
Модератор	А можете рассказать о нём?
РЗ	Приглашали нас волонтерами, акимат нас приглашал и мы поехали.

Рисунок 14. Пример систематизированных категорий

Процесс кодирования изображений, видео- и аудиоданных строится по аналогичной логике и технике анализа. В частности, при работе с изображениями исследователь выделяет значимый объект непосредственно на снимке и присваивает ему код, аналогично работе с фрагментом текста.

На рисунке 15 представлен пример кодирования визуальных данных на снимке улицы в с. П. с использованием различных цветовых маркеров и дескриптивных кодов, таких как «грунтовая дорога», «линия электропередачи», «ухаженное», «чистое», «люк», «металлический забор» и другие.

Дальнейшая систематизация, отраженная на Рис. 16, демонстрирует объединение этих единичных кодов в концептуальные субкоды: «инфраструктура села», «состояние объектов» и «материалы». В конечном итоге они формируют укрупненную категорию «Жилая среда и застройка», которая выступает фундаментом для последующего анализа. Таким образом, исследователь переходит от фиксации разрозненных визуальных элементов к созданию структурированного массива данных, готового к качественной интерпретации.

Рисунок 15. Процесс первичного дескриптивного кодирования объектов на изображении

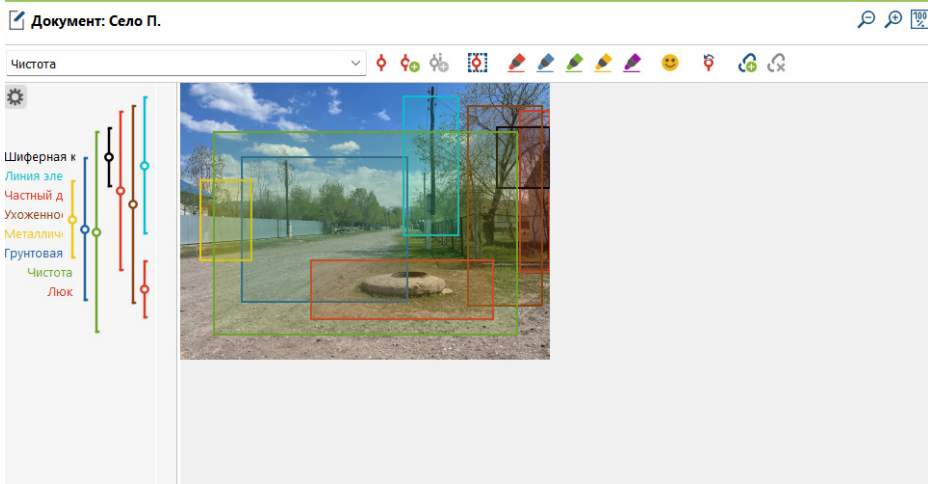

Рисунок 16. Систематизация субкодов (на примере одного изображения)

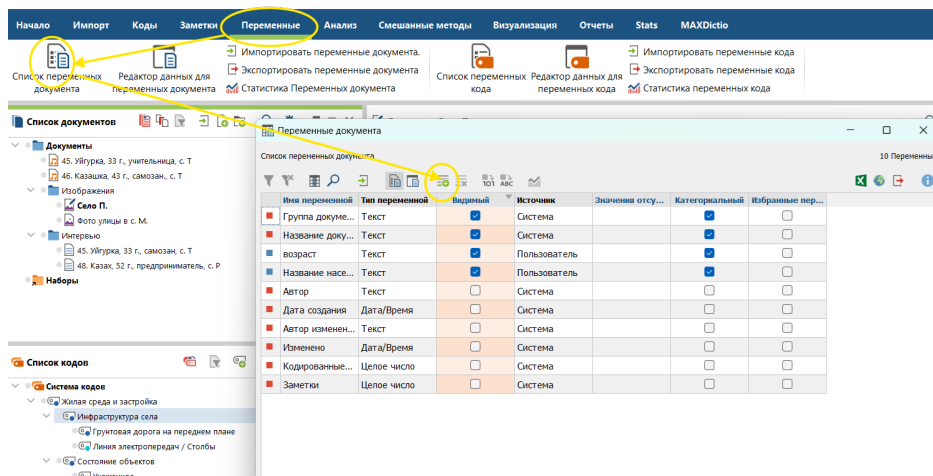
Список кодов		
Система кодов		8
Жилая среда и застройка		0
Инфраструктура села		0
Грунтовая дорога на переднем плане		1
Линия электропередач / Столбы		1
Состояние объектов		0
Ухоженное		1
Чисто		1
Материалы		0
Люк		1
Металлический забор слева		1
Шиферная крыша		1
Тип строений		0
Частный дом		1
Наборы		0

Работа с переменными. Как и в любом социологическом исследовании, в MAXQDA предусмотрена возможность использования переменных для классификации данных. Для их настройки необходимо перейти во вкладку «Переменные», выбрать пункт «Список переменных документа» и воспользоваться опцией «Новая переменная» (значок «плюс»).

В открывшемся окне задается название переменной. Например, для текстовых интервью или ФГД релевантными переменными

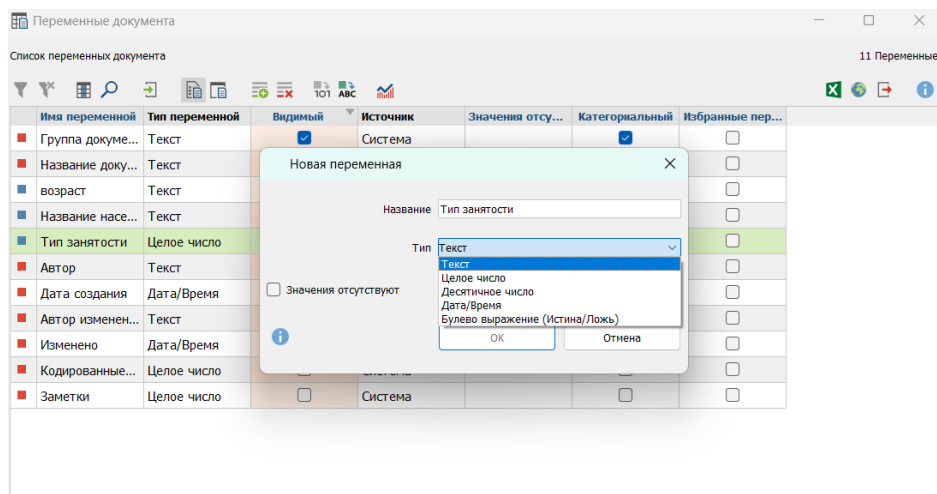
могут выступать возраст, тип занятости или пол информанта. Для визуальных данных (изображений) часто используются переменные локации: страна, город или название села.

Рисунок 17. Создание переменных

При создании переменной тип данных обычно оставляется как «Текст» (для качественных характеристик) или «Целое число» (для возраста).

Рисунок 18. Создание переменных

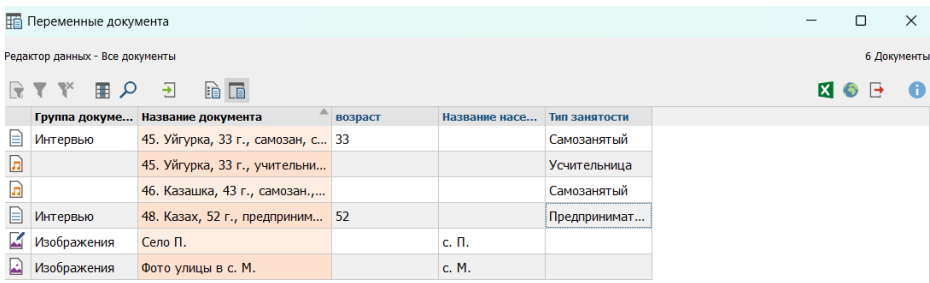
После настройки параметров в «Списке переменных» необходимо перейти к этапу заполнения базы данных. Для этого используется окно «Редактор данных переменных документа»,

в котором осуществляется ввод конкретных значений для каждого загруженного файла.

Например, если была создана переменная «Тип занятости» с типом данных «Текст», аналитик переходит в интерфейс редактора (иконка «Редактор данных») и вручную или путем импорта присваивает значения соответствующим документам. Как показано на Рисунок 19, это позволяет соотнести каждое интервью или изображение с социально-демографическими характеристиками (возраст, занятость) или географическими метками (название населенного пункта).

Такая верификация данных на этапе редактирования критически важна для последующей фильтрации и проведения сравнительного анализа между различными группами информантов или локациями.

Рисунок 19. Создание переменных

Группа докуме...	Название документа	возраст	Название насе...	Тип занятости
Интервью	45. Уйгурка, 33 г., самозан, с...	33		Самозанятый
	45. Уйгурка, 33 г., учительни...			Учительница
	46. Казашка, 43 г., самозан,...			Самозанятый
Интервью	48. Казах, 52 г., предприним...	52		Предпринимат...
Изображения	Село П.		с. П.	
Изображения	Фото улицы в с. М.		с. М.	

ВАЖНО:

1. Один и тот же фрагмент текста может быть закодирован многократно и одновременно под несколькими кодами: целиком как часть более крупного смыслового блока, частично, как отдельное слово или словосочетание, а также как In Vivo код, сохраняющий дословную формулировку информантов (целым абзацем). Это позволяет охватить все смысловые слои текста, не теряя ни одного значимого элемента.

2. В MAXQDA предусмотрены два инструмента для фиксации аналитических наблюдений в процессе работы. **Журнал** (Рисунок 20) – это хронологический дневник исследователя, в котором удобно отражать ход анализа, промежуточные выводы и возникающие вопросы. **Мемо** – более адресный инструмент: заметки можно прикреплять непосредственно к конкретному коду, документу или создавать как свободные (произвольные), не привязанные к какому-либо элементу. Это позволяет отслеживать логику кодирования и не упустить важные наблюдения на любом этапе анализа (Рисунок 21).

Рисунок 20. Дневник

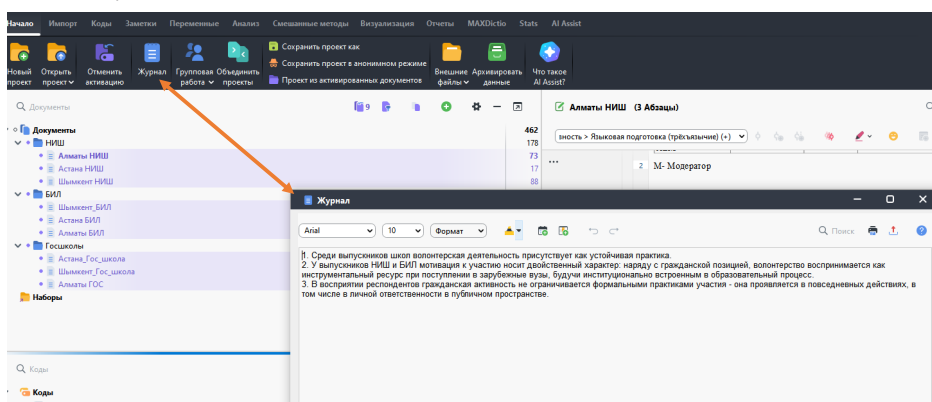
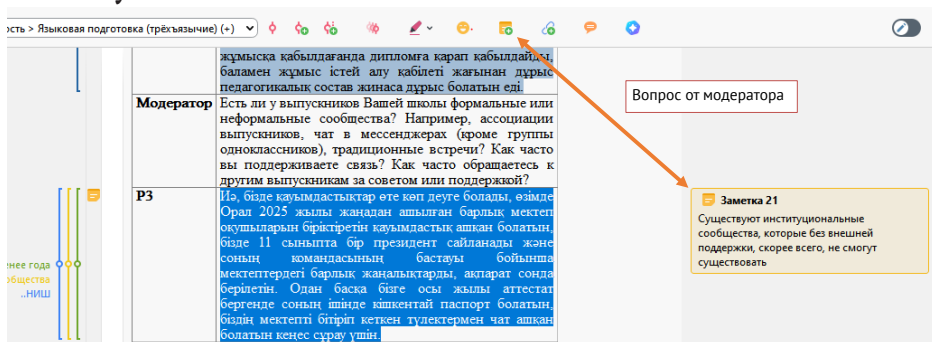

Рисунок 21. Мемо

4.2. ВИЗУАЛИЗАЦИЯ И АНАЛИЗ ДАННЫХ

Завершение обработки данных знаменует переход проекта в фазу аналитической работы. Начинающему исследователю целесообразно освоить этот этап, обратившись в первую очередь к наиболее доступным аналитическим срезам. Так, простое распределение кодов по частотности уже позволяет составить предварительное представление об изучаемом объекте или процессе: какие темы доминируют в массиве данных, а какие занимают периферийное положение.

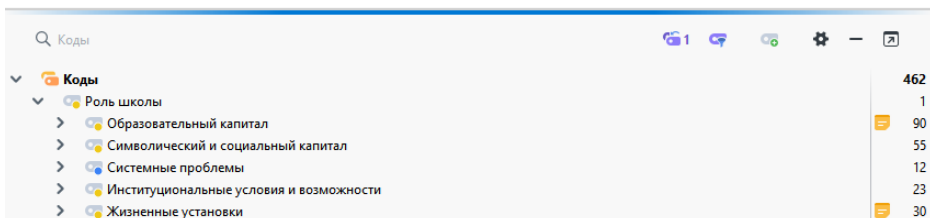
Укрупненные категории, сформированные в ходе кодирования, могут выступить структурной основой аналитического отчета в качестве самостоятельных глав либо послужить тематическими узлами научной статьи. Примечательно, что логика изложения результатов принципиально отличается от логики их получения. Если на этапе кодирования исследователь последовательно двигался «снизу вверх» (от единичных фрагментов эмпирического материала к концептуальным обобщениям), то аналитическое

письмо предполагает обратную траекторию. Описание результатов строится «сверху вниз» (от общих категорий и теоретических положений к конкретным иллюстрациям из данных), подкрепляющим выдвигаемые тезисы. Соответствующий пример представлен на рисунке 22.

На рисунке 22 представлена кодовая система категории «Роль школы». Данная категория включает несколько субкодов: «Образовательный капитал», «Символический и социальный капитал», «Системные проблемы», «Институциональные условия и возможности», «Жизненные установки». Категория «Роль школы» может стать отдельной главой аналитического отчета, а субкоды – ее разделами, поскольку каждый из них аккумулирует значительный объем смыслов и нарративов. В правой части интерфейса отображается частота кодирования по каждой категории, позволяющая оценить степень ее насыщенности эмпирическим материалом. Как видно из приведенных данных, наибольшую заполненность имеет субкод «Образовательный капитал», второе место занимает «Символический и социальный капитал», третье – «Жизненные установки». Соответственно, логика и порядок описания результатов могут воспроизводить эту иерархию: наиболее насыщенные категории освещаются в первую очередь.

При этом следует подчеркнуть: выстраивать логику изложения на основе количественных показателей (частот кодирования, отображаемых в правой части интерфейса) не рекомендуется. Частотный анализ в качественном исследовании не несет аналитической ценности и не отвечает на содержательные исследовательские вопросы. Порядок и глубина описания каждого субкода должны определяться не тем, сколько раз он встречается в материале, а тем, какой смысловой вклад он вносит в понимание изучаемого явления.

Рисунок 22. Структура кодовой системы на примере категории «Роль школы»

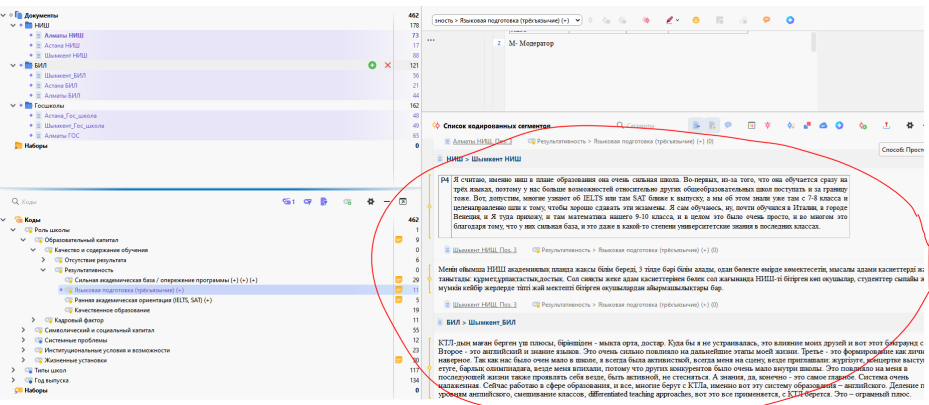
Коды	Частота кодирования
Коды	462
Роль школы	1
Образовательный капитал	90
Символический и социальный капитал	55
Системные проблемы	12
Институциональные условия и возможности	23
Жизненные установки	30

Рисунок 23. Коды субкода «Символический и социальный капитал»

Коды	462
Роль школы	1
Образовательный капитал	90
Символический и социальный капитал	0
Формирует символический капитал (маркеры принадлежности и распознавание «+)	6
Коммьюнити (+)	19
Связь выпускников (+)	20
Сильная социальная среда (+)	4
Сообщества	4
Социальное окружение	2
Системные проблемы	12
Институциональные условия и возможности	23
Жизненные установки	30

Более информативным и аналитически насыщенным инструментом визуализации является сегмент «Список кодированных сегментов», позволяющий отследить характер распределения кодов по корпусу эмпирических материалов. Данный инструмент дает исследователю возможность наблюдать кодовые пересечения в пространственно-визуальной форме, иными словами, устанавливать, в каких именно документах фиксируется тот или иной код. Как следует из Рис. 24, код «Языковая подготовка (трёхъязычие)» воспроизводится в нарративах выпускников как НИШ, так и БИЛ, что свидетельствует о его устойчивой представленности в обеих группах информантов и позволяет интерпретировать трёхязычную компетентность как разделяемый смысловой конструкт, включаемый информантами в категорию результативности полученного образования.

Рисунок 24. Анализ на примере сегмента «Список кодированных сегментов»

Еще одним удобным инструментом для описательного анализа является выгрузка всего проекта для работы вне MAXQDA

с помощью функции **Smart Publisher**. Для этого необходимо активировать все документы и коды, затем перейти во вкладку **Отчеты** → **Smart Publisher**. В открывшемся окне следует выбрать все активированные коды, задать название документа, а во вкладке **Дополнительная информация** при необходимости указать переменные. После завершения настройки остается выбрать место для сохранения файла.

В результате Smart Publisher формирует документ, по структуре напоминающий аналитический отчет (Рисунок 25), исследователю предоставляются систематизированные коды с соответствующими закодированными цитатами и данными об информантах (Рисунок 26). Этот документ можно использовать как готовую основу для написания отчета или как отправную точку для углубленного анализа.

Особое удобство Smart Publisher состоит в том, что данные об информанте автоматически указываются под каждой цитатой, это избавляет исследователя от необходимости вручную искать в большом массиве данных, кому именно принадлежит тот или иной фрагмент.

Рисунок 25. Интерфейс Smart Publisher в MAXQDA

Оглавление

1. Список документов	4
2. Роль школы	5
2.1. Образовательный капитал	5
2.1.1. Качество и содержание обучения	7
2.1.2. Кадровый фактор	28
2.2. Символический и социальный капитал	31
2.2.1. Формирует символический капитал (маркеры принадлежности и распознавание «+»)	31
2.2.2. Коммьюнити (+)	33
2.2.3. Связь выпускников (+)	38
2.2.4. Сильная социальная среда (+)	42
2.2.5. Сообщества	43
2.2.6. Социальное окружение	44
2.3. Системные проблемы	45
2.3.1. Дефицит образовательного капитала	45
2.3.2. Неравенство город–село	47
2.3.3. Проблемы в системе	47
2.4. Институциональные условия и возможности	48
2.4.1. Индивидуальные усилия / старание	48
2.4.2. Поддержка самореализации	50
2.4.3. Институциональное вовлечение (+)	50
2.4.4. Школа как социальный лифт	53
2.5. Жизненные установки	55
2.5.1. Индивидуализм / Личные качества	59
2.5.2. Индивидуализм+коллективизм	61
2.5.3. Коллективизм / Сплоченность	61
2.5.4. Другие личностные качества	62

Рисунок 26. Фрагмент отчета Smart Publisher с цитатами и данными об информантах

2.1.1.2.2. Языковая подготовка (трёхязычие) (+)

Языковая подготовка (трёхязычие) (+)

Языковая подготовка (+)

Дата создания: Имя пользователя 09.04.2026 17:10

1.

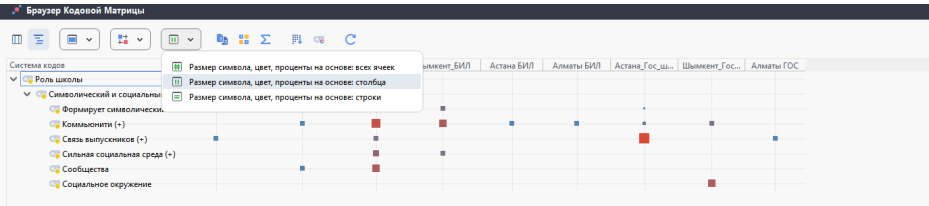
"В общем, я закончил НИШ ХБН города Алматы в 2024 году. Считаю, я получил очень качественное образование, потому что некоторые предметы ввелись на английском языке. Это мне очень помогло освоиться в другой для себя стране. В данный момент я учусь в Турции и, несмотря на то, что турецкий я абсолютно не знаю, английский очень помог найти общий язык с иностранцами. И мне нравится подход учителей, потому что когда мы сравниваем ниш и обычные госшколы, всегда важно количество. В нише примерно по 30-25 человек набирается класс, из-за чего учителям легче поделить свое внимание, свою энергию на учеников. И на некоторых предметах даже из 30 человек нас делят на две группы и таким образом каждый получает внимание и таким образом материал усваивается легче."

Код: Языковая подготовка (трёхязычие) (+) Вес: 0
НИШ > Алматы НИШ, 3 - 3

Если перейти к сравнительным методам, то **браузер кодовой матрицы (Code Matrix Browser)** является хорошим помощником в этом. Это аналитический инструмент визуализации, который наглядно показывает, как часто те или иные смысловые темы (коды) встречаются в собранных материалах, например, в интервью или документах.

На пересечении строк с кодами и столбцов с документами получается наглядная матрица. С ее помощью исследователь может быстро заметить закономерности, сравнить разные кейсы между собой и выдвинуть гипотезы. Настройки отображения позволяют гибко менять фокус: можно изучать структуру одного конкретного интервью, смотреть, в каких группах чаще всего всплывает определенная тема, или искать главные тренды всего исследования. В итоге инструмент помогает исследователю перейти от простого сбора цитат к более глубокому пониманию и классификации изучаемых явлений.

Рисунок 27. Браузер кодовой матрицы (Code Matrix Browser)

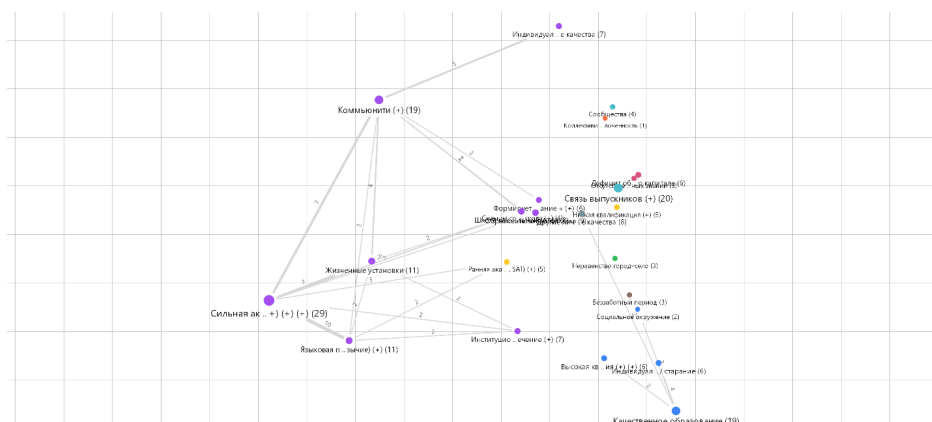
Алгоритм вызова Браузера кодовой матрицы (Code Matrix Browser):

1. Панель инструментов → визуализация → браузер кодовой матрицы;
2. В открывшемся диалоговом окне в блоке настроек столбцов выбирается пункт «Документы» (или «Группы документов», в зависимости от целей анализа);
3. В нижней части окна обязательно отмечается галочкой пункт «Только для активированных кодов» (предварительно активировав нужные коды в «Системе кодов»);
4. Выбирается необходимый параметр расчета для анализа (Рис. 27). Например, если интересует распределение удельного веса конкретной темы по разным типам школ, выбирается расчет процентных значений «По строке».

Еще одним продвинутым инструментом визуализации в MAXQDA является **карта кодов. Code Map** – это инструмент многомерного масштабирования в качественном анализе. Она визуализирует латентные (скрытые) связи между смыслами, превращая статистику совместной встречаемости кодов в пространственные расстояния.

Главный принцип чтения карты: «Близость в пространстве означает близость в смыслах». Если два кода часто присваивались одному и тому же текстовому сегменту (в данном случае выбран тип связи «Пересечение кодов в сегменте»), программа располагает их рядом. Если коды практически не встречаются вместе, они удаляются друг от друга. Автоматическое деление на цветовые кластеры позволяет исследователю увидеть, как информанты мысленно группируют сложные явления.

Рисунок 28. Code Map

Алгоритм вызова Карты кодов (Code Map):

1. Панель инструментов → визуализация → Карта кода;
2. В открывшемся диалоговом окне определяется перечень кодов, которые необходимо нанести на карту. Перенос элементов осуществляется путем их перетаскивания из окна «Система кодов» либо посредством автоматического добавления предварительно активированных позиций (опция «Выбрать коды»);
3. На главной панели управления картой задается тип отношений между объектами. Для фиксации совпадений смысловых единиц внутри одного текстового фрагмента отмечается пункт «Пересечение кодов в сегменте»;
4. Для тонкой настройки графического отображения используется вкладка «Формат», расположенная в верхнем левом углу панели управления (рядом со вкладкой «Старт»). В данном разделе настраиваются количество кодов, размер объектов, количество кластеров, линии связей.

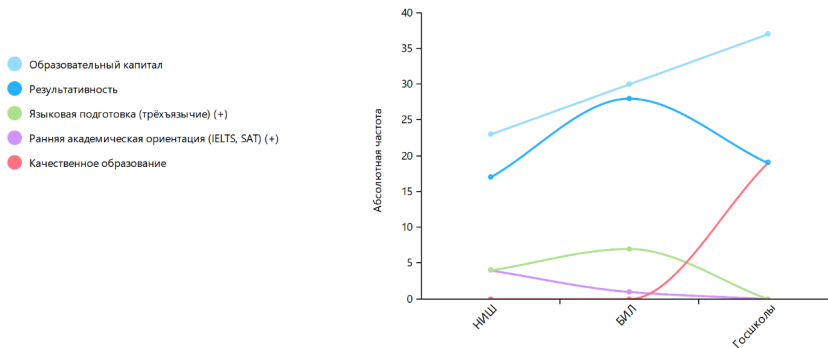
Другой не менее важной опцией для анализа является **«кодовые тенденции»**, которая применяется в качественном анализе для визуализации динамики или сравнительного распределения частоты кодирования поперек различных контекстов, документов или их групп.

В отличие от статических таблиц, данный инструмент преобразует количественные показатели встречаемости смысловых категорий в линейные тренды. Это позволяет исследователю:

- наглядно сопоставлять несколько содержательных концептов одновременно;

- мгновенно фиксировать точки экстремумов (пики и спады внимания информантов к определенным темам);
- выявлять специфические маркеры, характерные только для отдельных анализируемых объектов (в данном случае – выявлять уникальные тематические профили разных типов школ).

Рисунок 29. Кодовые тенденции

Алгоритм вызова функции:

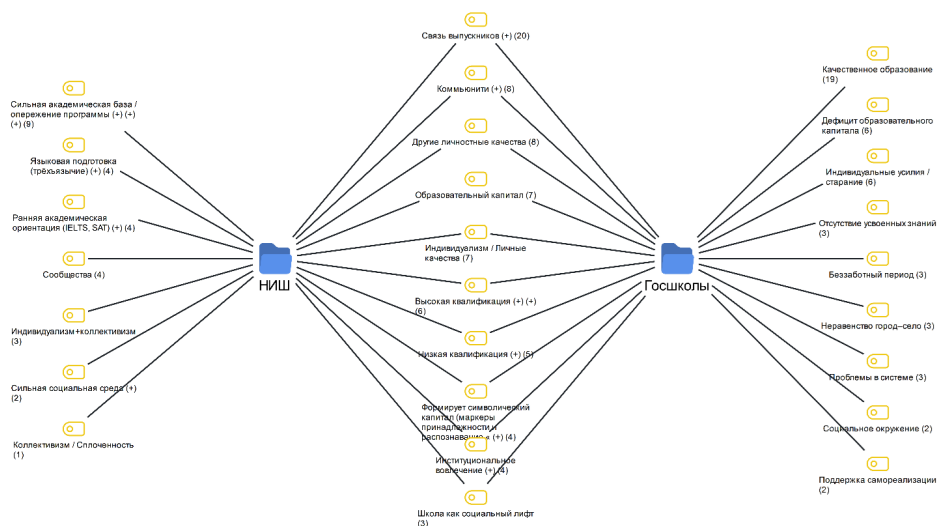
1. Панель инструментов → Визуализация → Кодовые тенденции;
2. В открывшемся окне настроек в качестве анализируемых единиц (ось X) выбираются исследуемые контексты – документы или группы документов (в данном случае: «НИШ», «БИЛ», «Госшколы»).
3. В поле выбора кодов добавляются интересные коды. Рекомендуется использовать опцию «Только активированные коды» для точечного вывода целевых индикаторов.
4. На панели управления графиком устанавливается отображение данных в абсолютных частотах (ось Y отвечает за количество кодирований в массиве текстов).

Для исследователей, осуществляющих компаративный анализ двух кейсов или двух массивов документации, существенный интерес представляет модель «**Двоичный кейс**». Данный инструмент позволяет проводить сравнительный анализ двух объектов (в рассматриваемом контексте НИШ и государственные школы) через призму общих тематических кодов, зафиксированных в обеих группах документов (Рис. 30).

Двоичная модель применяется, когда исследователь хочет **сравнить два случая/группы** по одному набору категорий (кодов),

увидеть, **какие темы присутствуют в обоих кейсах**, и насколько часто они упоминаются, выявить **сходства и различия** между двумя группами участников или двумя корпусами текстов, визуально представить результаты качественного анализа для публикации или презентации.

Рисунок 30. Модель «Двоичный кейс»

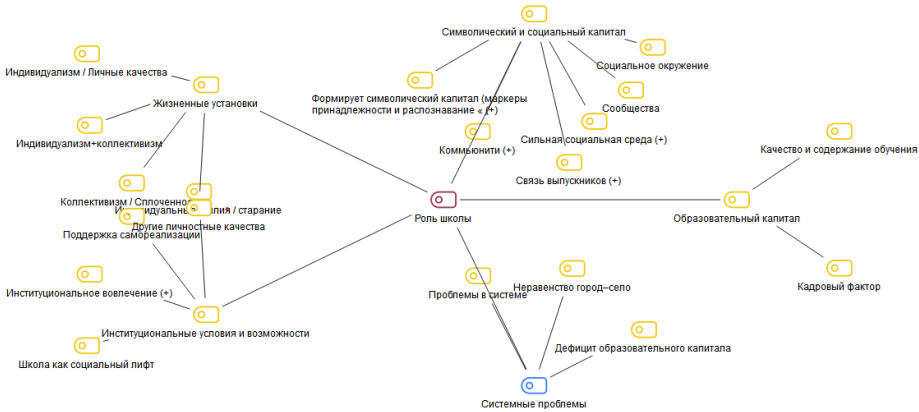
Алгоритм вызова функции «Двоичный кейс»:

1. Панель инструментов → Визуализация → «MAXMaps»;
2. В открывшемся окне MAXMaps на верхней панели выбирается «Новая модель документа» → выбрать «Модель двоичный кейс»;
3. В появившемся диалоговом окне настройки модели из окна «Система документов» (или «Система кодов», в зависимости от единицы анализа) требуется перетащить с помощью мыши первый объект (например, НИШ) в левое поле выбора, а второй объект (например, Госшколы) – в правое;
4. После определения анализируемых кейсов программа предложит подтвердить построение модели. После генерации карты на верхней панели управления активируются специализированные вкладки (например, «Старт» и «Вставить»), позволяющие вносить коррективы в визуальное отображение и стилистическое оформление полученной схемы.

Среди качественных исследователей широко распространен также инструмент «Кодовая теория» в MAXQDA. Он позволяет не просто называть и группировать коды, но и выстраивать между

ними смысловые связи, тем самым переходя от описания эмпирического материала к объяснению и построению теории. Визуальная форма модели дополнительно помогает проверить внутреннюю логику анализа и выявить пробелы в аргументации.

Рисунок 31. Модель «Кодовая теория»

Алгоритм вызова функции «Кодовая теория»:

1. Панель инструментов → Визуализация → «MAXMaps»;
2. В открывшемся окне MAXMaps на верхней панели выбирается «Новая модель документа» → выбрать Модель «Кодовая Теория»;
3. В появившемся диалоговом окне настройки модели из окна «Система кодов» требуется перетащить с помощью мыши коды в правое поле;
4. После определения анализируемых кейсов программа предложит подтвердить построение модели. После генерации карты на верхней панели управления активируются специализированные вкладки (например, «Старт» и «Вставить»), позволяющие вносить коррективы в визуальное отображение и стилистическое оформление полученной схемы.

ВМЕСТО ЗАКЛЮЧЕНИЯ

Инструменты, рассмотренные в данном пособии, составляют базовую часть масштабной экосистемы MAXQDA. Возможности этой программы обширны, однако ключевой аспект любого научного поиска заключается в том, что ни один программный продукт не способен заменить аналитическое мышление человека.

Качественные данные традиционно подвергаются критике за их возможную субъективность. Использование MAXQDA позволяет минимизировать этот дискурс, обеспечивая прозрачность и системность анализа. Однако, как показано в пособии, ключевым этапом остается разработка методологии, в особенности выбор логики процесса кодирования, который напрямую зависит от квалификации аналитика. Интеллект и бэкграунд исследователя невозможно заменить искусственным алгоритмом. Как показывает практика, глубина выводов и надежность полученных данных зависят не от версии программного обеспечения или использования его самых сложных функций, а от строгости выбранной методологии и аккуратности при кодировании. Программа лишь автоматизирует процессы, заложенные интеллектом человека. Именно поэтому глубокое понимание методологии анализа и принципов кодирования данных всегда первично, в то время как знание интерфейса является лишь вспомогательным инструментом.

В рамках данного пособия фокус был сделан на анализе качественных данных. Однако функционал MAXQDA не ограничивается описанными алгоритмами. В реальной исследовательской практике применение функций программы гибко трансформируется и развивается в зависимости от научной фантазии, гипотез и аналитического мышления автора проекта.

Помимо классической работы с текстовыми массивами, MAXQDA предлагает мощный инструментарий для смежных методов исследования (Mixed Methods), визуализации концептов, а также анализа статистических данных, библиографий и мультимедиа. Освоение базового функционала открывает доступ к открытому исследовательскому пространству, где границы анализа определяются исключительно масштабом научных задач.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

Страусс, А., & Корбин, Дж. (2001). Основы качественного исследования: Обоснованная теория, процедуры и техники (М.: Эдиториал УРСС).

Blumer, H. (1986). Symbolic interactionism: Perspective and method. University of California press.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>

Bryman, A. (2012). Social research methods (4th ed). Oxford University Press.

Bulmer, M. (1984). The Chicago school of sociology: Institutionalization, diversity, and the rise of sociological research. University of Chicago Press.

Creswell, J. W. (2009). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches (3rd ed). Sage Publications.

Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Ред.). (2005). The SAGE handbook of qualitative research (3rd ed). Sage Publications.

Flick, U. (Ред.). (2014). The SAGE handbook of qualitative data analysis. SAGE.

Flick, U., & Flick, U. (2011). An introduction to qualitative research (4. ed., repr). SAGE.

Garfinkel, H. (1984). Studies in ethnomethodology. Polity Press.

Hammersley, M. (2003). Dilemma Qualitative Method (0 изд.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203392904>

Hammersley, M., & Atkinson, P. (2007). Ethnography: Principles in practice (3rd ed). Routledge.

Marvasti, A. B. (2004). Qualitative research in sociology: An introduction. SAGE Publications.

Neuman, W. L. (2014). Social research methods: Qualitative and quantitative approaches W. Lawrence Neuman (Seventh edition). Pearson Education Limited.

Saldaña, J. (2009). The Coding manual for qualitative researchers (First published 2009). Sage.

Schutz, A., Walsh, G., & Lehnert, F. (1972). The phenomenology of the social world. Northwestern university press.

VERBI Software | Qualitative Data Analysis Innovation since 1989. (6. д.). MAXQDA. Извлечено 8 май 2026 г., от <https://www.maxqda.com/about>

Whyte, W. F. (1993). Street corner society: The social structure of an Italian slum (4th ed). University of Chicago press.

**ДЕРЕКТЕРДЕН ИНСАЙТТАРҒА:
МАХQDA-ДА САПАЛЫҚ ДЕРЕКТЕРДІ ТАЛДАУ**

Әдістемелік құрал

**ОТ ДАННЫХ К ИНСАЙТАМ:
КАЧЕСТВЕННЫЙ АНАЛИЗ В МАХQDA**

Методическое пособие

Дизайн және беттеу: Әсіл М.

Пішімі 165x238

Цифрлық баспа. 7, баспа парақ

Таралымы 100 дана

Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы
Қазақстанның стратегиялық зерттеулер институты
010000, Астана, Бейбітшілік көшесі, 4

баспаханасында басылған

